

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2018

XVII. ÉVFOLYAM 10. (163.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Laza Pozman Erika
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia (olvasószerkesztő)
Kemenes Henriette (szerkesztőségi titkár)
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,
Varga Gábor fõmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér
12., emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447–060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítón és a Művészet rovatban UJVÁROSSY LÁSZLÓ alkotásai láthatók

Illusztráció Traian Ștef Epopeea șobolanului Louse című művéhez

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

3
SZÚCS LÁSZLÓ
A városépítő ceruza

4
TÖRÖK MIKLÓS
Kutyadolgok (részlet); Az
öreglány (próza)

10
VARGA SÁNDOR GYÖRGY
Fedóra szeplőt számlál;
oszlóban (vers)

15
NAGY JUDIT ÁFONYA
Elrágott csontok; Félreírt
szerető; Következésképpen
(vers)

18
SEBŐK GYÖRGY
Egyedül utánuk; Hallgatás
(vers)

21
KESZTHELYI GYÖRGY
Szekurégió; Szerkezetem;
Kis nyomdában lakom; Az
átok is hála; Az istenek;
Pygmalion (vers)

28
MIKOLA EMESE
Marlenka mértéke (próza)

Művészet

44
SZILÁGYI ALADÁR
A lehetségessé vált
lehetetlen – Ujvárossy
László stációi Traian Ștef
eposzához

Esszé

54
A. G. WEINBERGER
Singular / Egyes szám
(részletek) – SIMON JUDIT
fordításai

Kultúra

57
TÓTH HAJNAL
Az ősz szimfóniáitól
a Tavaszi Fesztiválon át
a Bohéméletig –
A nagyvárad
filharmónia új évada

62
TÓTH GÁBOR
Évadkezdő filharmóniai
kitekintő

66
TÓTH HAJNAL,
FRIED NOÉMI LUJZA
Nagyváradra is beszökött
a TIFF

71
KISS ERNŐ CSONGOR
Románia-oratórium
– Zudor János
Romániából jöttem
című kötetéről

Társadalom

76
ALFÖLDI IMRE
Tejfoggal kőbe (10.) –
Regényes önéletrajzi
krónika apámról
s magamról

80
PÉTER I. ZOLTÁN
Városfejlesztési tervek
Nagyváradon a 19. század
második felében

86
FRIED NOÉMI LUJZA
Hol vannak Bill barátai?
Szakemberek
a szenvedélybetegségekről

Kritika

94
KUPÁN ÁRPÁD
Betekintés a 18. századba –
első kézből

95
NAGY ORSOLYA
Előre, hátra, vissza
Samuel Maoz: Foxtrot

98
SIMON JUDIT
Kacagtatóan nyugtalanító
– Székely Csaba
Bányavaksága a váradi
színpadon

101
TÓTH ÁGNES
Emlékeim Török Miklósról

In memoriam

A CÍMLAPON ÉS A HÁTSÓ BORÍTÓN: Ujvárossy László
illusztrációi Traian Ștef Epopeea șobolanului
Louse című művéhez

SZÚCS LÁSZLÓ
A városépítő ceruza

Egy rendkívül érdekes, ebben a „javított változatában” való-
színűleg soha nem publikált 19. századi Nagyvárad-térképet
találhat jelen lapszámunk végén az olvasó. A kiegészített
térkép részleteibe Péter I. Zoltán remek írása vezeti be az
érdeklődőket. A lényeg, hogy a korabeli állapotokat tükröző
Halácsy-féle térképre valamikor az 1800-as évek utolsó évti-
zedeiben rajzolták be utólag azokat a tervezett változtatáso-
kat, amelyek egy része később meg is valósult, más részük-
höz viszont nem volt meg a kellő akarat, a pénz, esetleg
valami okból az egy-két nemzedékkel későbbi döntéshozók
elvetették az elképzelést. Az egyik ilyen meg nem valósult
ötlet lett volna a Pavel utca meghosszabbítása nyílegyene-
sen a Teleki utcáig. Ami ugye együtt járt volna a ma is álló,
igaz, eléggé elhanyagolt állapotú Rhédey-palota lebontásá-
val, a barokk kor Váradja egyik utolsó megmaradt világi
épületének eltüntetésével.

Azt ma nincs honnan tudnunk, hogy annak idején valamely
építész (ma urbanisztikai szakembernek mondanánk) vagy
korabeli városvezető, azaz politikus hajolt-e piros ceruzával
a kezében a térkép fölé. Megeshet az is, hogy csapatmunka
eredménye lett a néhány új utca, a módosuló városszerkezet
terve. Annyi biztos, közel másfél száz év távlatából is bátran
elmondható: a legtöbb elképzelés helyesnek, időtállóan
bizonyult, elég a Bémer tér mai arculatára gondolnunk,
illetve a tér felől nyitott kijáratra az egykori Ezredévi
emléktér felé. Ma mennyire más arcát mutatná a belváros,
ha annak idején a színház Újvároson épül fel, ahogy azt a
kerület képviselői szerették volna, s a Bémer tér közepén
ma is ott ormótlankodna a maga idejében is idejétmúltnak,
csúnyának tartott Gireth-féle ház. (Bár valamely későbbi

városvezetés alighanem gondosko-
dott volna az eltüntetéséről.)

Látjuk, ma is szívesen „nyúlunk
hozzá” a városképhez, ha nem is
mindig szerencsés kézzel. Mert ugye
időszerű volt a főtér átépítése, de a
végeredmény vitatható, még akkor
is, ha a többségnek mindig tetszik az,
ami új. A Bémer téri tiszafák elpusz-
títása (eufemizmussal: átültetése)
pedig részét képezi a mai városveze-
tés beteges faellenességének, fafóbiá-
jának. Vagy hasznos lehet a csillagos
gyalogos híd helyébe közúti hidat
építeni, de lehet, hogy a mellé álmo-
dott emlékművön röhög majd évtize-
dekig a város. Vagy megfordítva: ért-
hetőek voltak ugyan a vasúton túli
úgynevezett expressz út megépítését
ellenző hangok, tiltakozások, de az
út haszna nem kétséges, ahogy a
tranzitforgalmat a városon kívül
tartó körgyűrű szerepe sem. A pró és
kontra példákat hosszan sorolhat-
nám, de igazán az lényeges, hogy a
ma vagy holnap ceruzával a város-
térkép fölé hajolók is legyenek olyan
felelős, hosszú távon gondolkodni
tudó, lokálpatrióta tervezők, mint
ismeretlen 19. századi elődeik voltak.

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

TÖRÖK MIKLÓS*

Kutyadolgok

(részlet)

A szabadság utáni hétvégére Gusztinak támadt egy olyan ötlete, hogy ki kéne mennünk valamelyik erdőbe szedret szedni, mert ebből remek gyümölcsbort lehetne készíteni, alig röpké három hét alatt. Persze, lelkesen megszavaztuk, bár arról, hogy elegendő cukrot honnan szerzünk majd hozzá, sejtelmünk sem volt.

Ebben az időben már nagyon népszerűvé, illetve kényszerűvé vált minden olyan hiánycikknek a pótlása, házilag kotyvasztása, ami vagy eltűnt a boltokból, vagy annyira javították tudományosan a minőségét, hogy kipróbálnia csak annak volt érdemes, aki szándékosan óhajtott összeszedni egy olyan garantált sárgaságot, aminek a kúrálása köztudottan nagy lemondással és hosszú diétázással lehetséges, éppen a kínálat választékának alapján. De hogy ez valóban hatásos recept lett volna egy beteg társadalom gyógyítására is, eléggé kétséges...

Gusztí nyolcötvenes Fiatjában kissé szűk volt a hely, főleg azért, mert Dáma egyfolytában látni akart. Ilyen autóbuzi állatot, mint a kutyám, még életemben nem láttam, és igazán sejtellem sincs, honnan támadt ez a lelkes vonzalma a járgányok iránt. Attól kezdve, hogy valamikor a sógor hazavitt bennünket a Daciájával, nem lehetett vele bírni.

Gyuhit, a kör meghívott író vendégét kellett egyszer megvárnunk az állomáson, mert éjfél után érkezett a vonatja és nálunk aludt. Villamos ilyenkor már nem járt, és a Szacsvoy utcáig bizony jól ki kellett lépni, hogy fél óra alatt hazaérjünk. De ezen a november végi hideg éjszakán, szakadó esőben éppen ez csábított a legkevésbé, ezért jóval korábban foglaltam egy taxit, mert nem teljesen mindegy, hogyan ázik el valaki. Kívülről, ami megfázásra vagy tüdőgyulladásra biztosíték csupán, avagy belülről, amit azonban másnapra ki lehet aludni.

Ismerve Gyuhit, kétség nem férhetett hozzá, mire voksol, ha választani kellett volna, és a kijárattól a nyakunkat behúзва szaladtunk a taxihoz.

– Ne! – kaptam a karja után, de már késő volt.

Félig se nyílt még ki a kocsí első ajtaja, Dáma, mint egy fürge gyík, be is suhant rajta és az ülésre telepedve olyan barátságosan szuszogott a meglepetéstől dermedten pislogó sofőr arcába, mintha még egy pusztit is akart volna adni. Az ülést persze összesározta, de a nagyobbik baj az volt, hogy a jóember valamennyire magához térve, egy disznóölést idéző hörgéssel kiugrott az autóból és fittyet hányva a szakadó esőnek, az öklét rázva tar-

TÖRÖK MIKLÓS (1946, Nagyvárad – 2013, Frankfurt am Main) novellista, publicista. Szülővárosában érettségizett, kisegítő tanár volt Kiskerekiben, dolgozott a bábszínházban, volt fényképnagyító, táviratkihordó, szobafestő, rovarirtó. 1966–82 között a nagyváradí Ady Endre Irodalmi Kör vezetősegi tagja. Novellát, riportot, publicisztikát közölt az Utunk, Ifjúmunkás, Fáklya, Igaz Szó, Szabadság, Bihari Napló, Erdélyi Napló, Kelet–Nyugat, Nyugati Jelen, Várad stb. hasábjain. 1982-ben Németországba emigrált. 1986–92 között a Verlag Sipo, Maecenatura Hungarica főmunkatársa. 1997-től 2008-ig a Frankfurti Német–Magyar Társaság elnöke. A Magyar Írószövetség, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége, az Erdélyi Magyar Írók Ligája, a Freier Deutscher Autorenverband és az International Federation of Journalists tagja.

tott egy kisebbfajta előadást a le- és felmenő rokonságunkról, egyre nyomatékosabban követelve, hogy távolítsuk el azt a szörnyeteget a kocsijából, ami nem az állatkert tulajdona, hanem az állami taxivállalaté.

Így aztán caplathattunk öntött ürgékként hazáig és még egy vacak sampon se volt nálam, hogy legalább a hajunkat becsületesen megmossuk. Persze, ezt az egészet el lehetett volna kerülni, ha Gyuhi nem ugrik neki olyan gyorsan az első ajtónak, hanem bevárja, míg én Dámát hátul, a két ülés közé fektetve beszálllok, és ezt a taxis se vette volna észre.

Útközben, Gusztíék autójában elmesélni a sztorit persze sokkal kelle-mesebb volt, mint annak idején végigélni, és jobban is mulattunk rajta.

A szedres jó húsz kilométerre volt Varadeától, az emelkedő hegyek lankáin, nem messze az országúttól. Ameddig a szem ellátott, bokor-szigetek-től foltos legelő borította a púpos dombokat, a sötétzöldbe játszó erdők karéjáig. Kosarakkal és vedrekkel felszerelve indultunk neki az aratásnak, s bár akkora fekete szederszemektől roskadoztak a szűrős indák, mint valami nagy szemű cseresznye, mégis reklamáltuk a teremtetést a zsuroriságáért. Nem lett volna sokkal praktikusabb dinnyenagyságúra tervezni, a rengeteg tövis helyett, ami már mindenkinek helyenként véresre karmolta a kezét-lábát?... Igaz, hogy a paradicsomi kiűzetés üzenete szerint – „az te orcádnak veritékével egyed a te kenyeredet” – megvalósult, de arról, amit a szederből akartunk csinálni, egyetlen szó sincs, méltatlankodtunk valódi izzadtságunkat törölgetve, és csak egymás között cserélgettünk hasznos tanácsadás ürügyén olyan marhaságokat, mint amilyeneket Nagy Vezérünk szokott osztogatni az ország népének.

Így telt az idő és gyűlt a szeder, amikor a rovarzűmmögéses délután békéjét egy gerincbe hasító, éles sikoltás repesztette csenddé, vérszínű iszonyná, és a béna rémület valóságos karót vert belénk.

Kriszta kiáltott, bukdácsolva futva, lobogó, aranyszőke haján a napsugár nézte meg magát, és mögötte fekete, leszegzett szarvú bika fújtatott vadul.

– Dámaaaa!!! – szakadt ki belőlem artikulatlanul a hang. A pici lány elesett és a nagy, többmázsás állat már-már keresztülgázolt rajta, gyilkoként előreszegzett szarvainak rohamával, amikor Dáma, szinte az utolsó pillanatban, megjelent.

Nem tudom, hogy csinálta, de nem szaladt, hanem repült, akár egy lövedék, a bika nyakának és így térítette félre. Amíg Kriszta zokogva, a térdét fogva sántikált felénk, Dáma mint egy matador csalogatta a felbőszült kolosszust maga után, ügyesen kitérve az öklelő szarvak kaszálása elől.

Verekedni többször láttam már a kutyámat, de ez a viadal valóban vérre és halálra ment. Mindkettőnek habot vert a nyála, s bár az elején, egymással szemben állva, csak a bika rohamozott, mind dühösebben öklelve a levegőt, Dáma bámulatos stratégiával váltott a védekező kitérésből vad támadásba. A bikát, egyik pillanatnyi megtorpanását kihasználva,

* 1994-ben megjelent regényének egy részletével és egy novellájával emlékezünk az öt éve elhunyt íróra. Tóth Ágnes visszaemlékezését a 101. oldalon olvashatják.

azzal kényszerítette helyben maradásra, hogy körözni kezdett körülötte. A másik persze követte, de olyan gyorsan nem tudott utána forogni, hogy Dáma el ne érje a hátsó lábát és ezzel a nagy baromnak minden esélye megszűnt.

A bokszer csontot roppantó harapásától már csak bőgni tudott és tehetetlenül keringeni. Dáma még a kecske-csellel is megpróbálkozott, hogy a lábát kirántva felborítsa, de ehhez túl nehéz volt az ellenfél, és csak annyit ért el, hogy egyre mélyebbre hatoltak a fogai, rettenetes fájdalmat okozva a mind vesztebben ordító baromnak.

Ekkor került elő a paraszt, aki valamelyik bokor tövében aludhatott ahelyett, hogy a jószágra ügyelt volna, és dühösen káromkodva lengette a hosszú botját felénk. A bikája közben bicegve menekült, majd lerogyott kínjában és vonagló rúgásokkal próbálta Dámát elűzni, de az most a hátát kezdte harapdálni, amúgy frissiben, véresen, uzsonnára. A paraszt nem láthatta az előzményeket, csak azt, hogy megcsúfolták a drága állatát, és a marhája értelmével rohant ordítva Dáma felé, azzal az eltökélt szándékkal, hogy ott üti agyon.

– Vissza! – kiáltottam figyelmeztetően, de a kutya remek hallása már érzékelhette az újabb veszélyt, csak olyan ravasz volt, hogy a döbbenet bennünk is megállította a vérkeringést.

Ütésre emelt botjával szinte már mellé ért, amikor Dáma felpattanva kilőtt, rá a paraszt magasra emelt kezére. Messzire repült a furkós és az ember forogva meghemperedett. A hívásommal mit sem törődve, a bika vérétől lucskos pofájával még belemorgott néhányszor a halálra rémült paraszt képébe, s csak aztán indult felénk, puhán kígyózó léptekkel, mint egy elégedett tigris.

Az autóban még sokáig nagyokat prüszkölt, fújta ki orrából a bika ingerlő trágyaszagát, és időbe telt, amíg bőre alatt vonagló izmainak remegése is csillapodott. Ha valaha lehettem büszke a kutyámra, az mind semmi ahhoz a keblet dagasztó érzéshez képest, ami a veszély múltával elfogott.

Talán valami kínai bölcs mondta, olyan háromezer évvel ezelőtt, hogy az az ember, aki nem ültetett fát, nem volt egy kutyája és nem nevelt fel egy gyereket, az nem élt... Lehet benne valami, bár ezt a szép gondolatot érdemes volna kicsit bővíteni is. Például: az a kutya, amelyik életveszélyből ment meg egy gyereket, az nem élt hiába...

Az öreglány

Rólunk úgy szokás beszélni, hogy az új generáció. Erőnk van és tökéletesnek hisszük magunkat. De a nagy előrenézésben fogalmunk sincs, hogy honnan jövőnk. Valahol felborult a mérleg. Vajon akad, aki megpróbálja egyensúlyba hozni?

A huszadik évét töltötte, amikor a főispánhoz került, hogy zongorázni és németül tanítsa a három gyereket. A hatalmas lakásban nehéz antik bútor, vakító damasztabrosz és ezüst evőeszköz volt. Vasárnapi kocsikázás, nagy ebédek, hetenként ismétlődő zsúrok. Szép volt az élet. Gondtalan, vidám napok, hetek, hónapok egymásutánja. Családtagként kezelték, és senki nem érezte vele, hogy csak egyszerű fizetett alkalmazott. Ezt csak ő érezte. Álmatlan éjszakáin keserűen gondolt arra, hogy mindebből a ragyogásból, jólétből semmi sem az övé. Egyszer vége szakad és akkor... akkor nem tudta tovább folytatni. Kimondhatatlanul vágyott arra, hogy saját, önálló élete legyen, csendes, meghitt otthona, ahol a más gyerekei helyett a sajátjait szeretheti. De erről soha senkinek nem beszélt. Túrte a társaság ugratásait, hogy vénkisasszonynak nevezzék, és fölényesen mosolygott, ha valaki a házasságot szóba hozta. Sőt, mindenki legnagyobb megrökönyödésére nyíltan visszautasította egy tüzértiszt udvarlási kísérletét. Igaz, nem tetszett túlságosan, meg aztán csak katona volt. Egy örökös bizonytalanságra alapítson családot? Olyannal kösse össze az életét, akit bármikor elnyelhet a háború? Semmi kedve a hadiözvegységhez. Aztán felbolydult végleg a világ, a főispánék elmenekültek. Másik úri család következett, pimasz, elkényeztetett gyerek, unalmas zongoraórák. Az úr ajánlatai elől kénytelen volt minden éjjel elbarikádozni a szobája ajtaját. És az idő telt. A meddő, fásult hétköznapiok szürkén egymásba mosódtak. Már huszonzét éves múlt. Mindenki szerint vénlány.

És nagyon úgy nézett ki, hogy az is marad. Igaz, hogy szép volt, nem látszott még huszonháromnak sem, de ő már nem hitt a királyfi mesében... Aztán férjhez ment. Maga sem tudja, hogyan, még most is olyan homályos az egész. Derék, bajuszos, állandóan nevető férfi volt. Mikor megismerkedtek, olyan szakértői szemekkel mérte végig, mint egy versenylovat, és azt mondta: „Maga éppen feleségnek való. Főzni tud?” Ő haragudott és elpi-rult. „Nem tudok főzni!” „Nem baj, majd megtanul” – legyintett az nagylelkűen és kacagott. Kacagott akkor is, amikor a rothadó padlójú szobába bevezette, ahol az egereken kívül csak egy recsegő hencser volt. Akkor is, amikor egy reggel össze kellett seperni a havat, amit az ajtó alatt befújt a szél. De dolgozott. Jó szakember volt, kitűnő érzékű asztalos. Mire a gyerek járni tanult, már egy új lakás és pici műhely tulajdonosai voltak. Vállalt, dolgozott, gyarapodott.

Volt olyan nap, hogy egy fél ház árát megkereste. De volt olyan éjszaka is, amikor kettőét mulatta el. Ital, cigány és kártya. Ebben nem ismert határt. A züllések végén pedig, ha az alkoholtól gőzölgő fejével hazatért, a hatalmas ember jámboran meghunyászkodott az asszonyka előtt, és ilyenkor napokig magázódtak. Őt helyett dolgozott, figyelmességekkel kedveskedett, és mindent megpróbált, hogy kiengesztelje. S mikor sikerült, kezdődött az egész előlről. Ha valamelyik kocsmában rátalált a felesége, szó nélkül felállt, és abbahagyott mindent, nehogy megint felborítsa az asztalt, és összetörje a cigány hegedűjét. Mert az asszony még ilyet is csinált. A zenészek átmentek az út túlsó oldalára, és csak onnan mertek hangosan köszönni: „Kézicsókolom, nacsasasszony!” És ugyanez a viszony volt a konflisokkal. Mert az asszony nem hagyta magát. Mindenkinek odamondott, és nem tűrt ellenkezést. Ő állította élére a garast, döntötte el, hogy mire van szükség, és mit hogyan kell csinálni. Az ember ráhagyta. Tudta, hogy igaza van. Tisztában volt a felesége értékével és a magáéval is. Ő csak dolgozott, mulatott, és engesztelte a feleségét. A többi nem érdekelte. Az asszony vezette a háztartást, nevelte a gyereket, intézett minden ügyet. Elérkezett a pillanat, amikor meglett a lehetősége arra, hogy úgy rendezze be az életét, ahogy azt valamikor megálmodta. Hogy teremtsen egy olyan otthont, amelyet mindig szeretett volna. Perzsaszőnyeg lett az egyik szobában, diófa bútor, festmény és porcelán. A másikban szalongoarnitúra, antik vázák és versenyzongora. A fia jól tanult és orvosnak készült. S ez mindeért kárpótolta. A mások gyerekének adott fiatalágaért. A küzdelmes asszonykoráért. Az álmatlan éjszakáiért. Mindenért. Aki egész életében csak adott, nagyon meg tudja becsülni, hogy osztozkodhat valakivel a jóban. De ez nem tartott sokáig. Új háború volt, és a fiát behívták katonának. És az asszony, aki soha nem imádkozott, elkezdett a templomba járni. Nem hitt az Istenben, de most hinni akart. Hogy legalább az óvja, hozza vissza egészségesen a fiút. Ezért akarta, hogy legyen Isten... De nem volt. Csak egy tábori levelezőlap, idegen kézírással. Néhány fekete betű egy fehér papírlapon. Ennyi maradt a fiából. Az asszony nem hitte, hogy van még valami keresnivalója ebben a világban. Hogy jöhet még folytatás. De jött. Egy unoka. „Ez a fia műve! – tette az asztalra a hajdani menyasszony a pár hetes csecsemőt. – Csináljon vele, amit akar, nekem nem kell” – és otthagya. Fiú volt, nagy szemű és állítólag az apjára hasonlított. Az anyját soha többé nem látta. Elment valami katonákkal, és nyoma veszett. A nagypapa pedig a borospohár helyett az unokával éjszakázott. Reggelig sétált a pólyával a karján, és aztán dolgozni ment. A kicsi már nem is tudott az ágyban aludni. Csak ha ringatták. Mikor letették, ordított. Így hát inkább nem tették le. Tenyerükön hordták, karjukon ringatták az új reményt, az új értelmet. És jött a hír, hogy a fia mégis él. Valaki látta a fogolytáborban. A férfiak lassan hazajöttek. De a fia nem. Az nem akart jönni. Hiába várták hárman. És a kicsi már óvodába járt. Annyit hallott az

apjáról, hogy minden délben megkérdezte: „Apuka mikor jön?” „Ma, vagy talán holnap” – mondta az asszony, és ilyenkor gyorsan átment a másik szobába. Nem is látta senki a könnyeit. Csak egyszer, amikor a férje kacagó arcára is örökre ráfagyott a mosoly. Hiába akartak négyen lenni, csak ketten maradtak. Egy öregasszony és egy gyerek, akik élni szerettek volna. Az asszony az unokájáért. A gyereknek pedig szép volt az élet. Ő nem tudta, hogy a születésnap tortája a nagypapa műhelyéből van. De lassan elfogyott a műhely is. Maradt a kicsi nyugdíj, és az élni akarás. Az asszony mégsem panaszkodott. Szombatonként letörölte a bútorokat és a vázák kerek, szögletes nyomai eltűntek a vékony porréteggel együtt. Hogy sajnálta-e? Bizonyára. Az ember nem válik meg szívesen attól, amiért megküzdött. De tudta, hogy másképp nem lehet. Elcserélte a lakást is. „Kettőnknek jó lesz a kisebb is. Meg aztán túl sok munka volt ezzel a naggyal” – és eladta a fölösleges bútorokat. Csak a zongorát siratta meg. Az nagyon a szívéhez nőtt. De ha ránézett az ugráló gyerekekre, nem tudta sajnálni tovább. Látszólag még a fiáról is megfeledkezett. De éjjelenként, ha nyílni hallotta a kaput, felriadt és feszülten várta a csengetést. Azután nem tudott elaludni. Csak hánykolódott, vagy meggyújtotta a villanyt és olvasni próbált. Így peregtek az évek. Ment el a házból a perzsaszőnyeg, festmény, porcelán. Ing lett belőle, nadrág, meg krumplileves... Az unoka most egyetemre jár. Hosszú haját visel, blue jeanst, és bömbölteti a rádiót, ha néha hazajön látogatóba az „öreglányhoz”.

VARGA SÁNDOR GYÖRGY

Fedóra szeplőt számlál

Fedó inkább a saját énekét szereti hallani, mint a madarak csiripelését.
Fedó úgy érzi, a titok a frissen vágott fű szagában rejtőzik.
Fedó azt hiszi, a Nap néha az ő pupillájából ragyog vissza.
Fedó mókásnak tartja a szeplőket számlálni saját arcán nyaranta.
Fedó álmokba ringatja magát, mert álmai kecsegtetőbbek a sivár valóságnál.
Fedó buborékokat fúj ismeretlen gyerekekkel.
Fedó szeret kiöltözni, néha ki is sminkeli magát, hogy igazán csábító lehessen.
Fedó mosolyát az égnek ereszti.
Fedó szűknek érzi a város utcáit és szabadságra vágyik.
Fedó megveti a szabályokat és ellentmond a kötelékeknek.
Fedó együttérző a nincstelenekkel, bár neki sem jutott sok.
Fedó otthon érzi magát a kacskaringós ódon utcákon.
Fedó kedve szerint akarja görbíteni a teret.
Fedó fél a pókoktól, bár a lepkéket kedveli.
Fedó az öregedést kiváltságnak tartja.
Fedó annak szereti mutatni magát, ami, és megveti a díszhínárokat.
Fedó szeretne repülni, bár fél a zuhanástól.
Fedó csodálja a villámcikázást, de irtózik a mennydörgéstől.
Fedó szereti a vörösborot és néha túl sokat iszik, főleg szombat este.
Fedó imádja a frissen nyomott könyvek szagát.
Fedó szeretne egy kényelmes zugot találni magának, hogy ellehessen.
Fedó egy megértő társat kíván magának.
Fedó szomjazza a nyári eső szagát.
Fedó szeretne fontos lenni.
Fedó maradandót akar alkotni.
Fedó szerint időt áldozni jutalom.
Fedó azzal áztatja magát, ha bevárja a holnapot, majd minden jobbra fordul.
Fedó szerint ha mindig a ma a legrosszabb, azt jelenti, szerencsés vagy.
Fedó egyedül van a nagyvilágban.
Fedó független akar maradni.
Fedó észreveszi, mennyire színpompás egy holló, mikor megcsapja egy napsugár.
Fedó szereti, ha valaki átöleli, miközben odakinn hull a hó.
Fedó hagyja, hogy kihasználják, mert jólesett neki, hogy egyáltalán észrevették.
Fedó tudja, hogy játszanak vele, de úgy véli, illik rá a kosztüm.
Fedó nem tud nemet mondani a kísértésnek.

VARGA SÁNDOR GYÖRGY
(1989, Nagyvárad) a
Kolozsvári Műszaki
Egyetem távközlés sza-
kán végzett, ugyanott
szerzett mesteri diplo-
mát multimédia szakon.
Kolozsváron él és dolgo-
zik mint programozó/
csapatvezető. Verseket és
elbeszéléseket ír, eddig a
kolozsvári Helikonban
publikált.

Fedó mindenét odaadja, mert nem ismer kevesebbet.
Fedó ki lett beszélve a háta mögött.
Fedó szeret sírni, mert úgy hiszi, akkor érez igazán.
Fedó elszigetelődött barátaitól, mert egyedül szeretne lenni gondolataival.
Fedó tiszta lappal szeretne indítani.
Fedó az éjjeli eget fürkészi, és kíván, valahányszor hullócsillagot lát.
Fedó szerint a távolság csalóka.
Fedó ordít, mikor elveszti a fonalat.
Fedó szerint a remény gyermeteg, elvégre mindig a jövőbe bújik.
Fedó kihúzta első ős hajszálat és eltette emlékebe.
Fedó fél a sötétben, mégis utálja a reggeleket.
Fedó szeretné kiismerni a vakvágányt.
Fedó kiutat keres, de minden zsákutcának tűnik.
Fedó szerint isten halott és jobb is így.
Fedó nem tud aludni, mert fél az álmaitól.
Fedó állítja, az alagút csak elméletben létezik, ezért nem lehet fény a végén.
Fedó egybanisokat etet a halakkal.
Fedó szétkasabolta vörös ingét, elvégre cakkokban áll jól igazán.
Fedó megkapónak tartja a művirágokat, míg a nap ki nem fakítja őket.
Fedó véresre sikálta a padlót az előszobában.
Fedó nem képes koncentrálni, ezért kitették munkahelyéről.
Fedó elkerüli az ismerős arcokat, mert a kerülő út rövidebb.
Fedó nem tudja, milyen nap van.
Fedó szerint az idegenek az életére törnek.
Fedó a tömbház előtt ül és remeg.
Fedó szerint rokonai az életére törnek.
Fedó állítja, ellopták a szüzességét, de csak elméletben szeretné viszontlátni.
Fedó szerint barátai az életére törnek.
Fedó nem ismeri fel vonásait tükörképében.
Fedó szerint a hangok az életére törnek.
Fedó láthatatlan.
Fedó szemei helyén két fekete folt társalog minden kedden.
Fedó retteg.
Fedó nem tudja kivenni fejéből a bagzó kandúrok virnyogását.
Fedó ringatózik.
Fedó belevési nevét az asztalba, nehogy elfelejtse.
Fedó elkeni utolsó könnycseppjét, majd nekirugaszkodik.
Fedó emelkedik.
Fedó buborékokat fúj a Nap gyermekeivel.
Fedó szeplőket számlál az égen éjjelente.

oszlóban

sötét háborgás az oszló fjord
ideges hullámai összekeverednek
és egymáshoz simulnak
a hullámokon ügető szél
fütyülve csap keresztül húsodon
akár kalciumhiányos csontokon
a kegyetlen röntgensugarak
juhászkutyának hiszi magát épp
és az ónos esőcseppek körül
körözve unszolja és terelgeti azokat
hogy pirosra verjék csupasz arcodat

talpad alól patakba olvad a hó
s utat vág magának az
utcák letaposott jegében
míg a városháza körúton csúszkál
egyre lejjebb a vár ágyúí és zárt kapui
alatt egy világtalan tér felé

a patak deltája csatorna
a csatorna vége a fjordba nyúlik
azt hinnéd a fjord haragja
a patakból duzzad talán
de nélküle is ugyanúgy létezik

a gondosan kitervelt utcákon
és negyedeken gondolkodsz
ahogy a kétszáz pluszos épületek
díszelgő falai alatt elhaladsz
daliásan követi egyik a másikat
pont amott a pontot
a királyi palota teszi fel
ahogy a dombról az egész
városra lenéz vigyáz és figyel
rá pedig az egész város felfigyel
szinte érzed és látod ahogy az
előtte elterülő tágas gyűrűbe
behajt egy pompás hintó vagy
berobog egy húszas évekbeli packard
a kocsis leugrik majd ajtót nyit

a sofőr kiugrik majd ajtót nyit
s egy falfehérre sminkelt parókás
s egy unott szőrmebundás
nő száll ki belőle enyhe undorral
konstatálva az őt körülvevő
alantas véglényeket

északi bronzoroszlánok őrzik a
felújított utcasarkokat és a velük
pepitán váltakozó neomodern klasszikusokat
unszol előre egyetlen társad a szél szellentése
egy zord világot talál csillogón eléd
valahol a magasztos de kietlen
és az elszomorító határán andalog és úgy
érzed passzol hozzád mert akárhonnán
is nézd zsigereid súgják tisztább a tiednél
egyszerűen barátocskám mindig egyesével
egy lépés előre egy újabb felfedezés
súgja a szellő szellentése

a szél új játékot talált magának
kóbor hómolekulákat kapar
képedbe amint épp elvarázsol
a sötét plazma ahogy bekebelezi
az operaház vízhasító bűbját
s akár állatkertben a kínlódó vad
fenyegetve közelít mígnem megbotlik
és összeroskad a móló szélén

egyedül baktatsz újonnan kihalt utcákon
egy élettelen árnyék egy vére kelt tetem
nehezen hajlik a hajnal bizony fénybe
és felettébb sértődékeny
már hátat is fordít és újfent nyugovóra tér
mielőtt késő délután a sétányra ismét kilépnél

*havas alakok a domboldalban
megcsattan rajtuk a fény
és figyelnek az általános árnyékból
amint mellettük gyanakvón elhaladsz
bronzba örökített emlékképek
jelképmemberek mutatnak a jövőre
miközben a múltba kapaszkodnak
és bizonyos kimenetelének
biztonságából kajtatnak*

*telente madzaggal kötik el este
nyolc után a piás hűtők száját
nehogy megfagyjanak a bódultan
magatehetetlenkedő elveszett
szerencsétlenek*

*a seven elevenben kedvesen
mosolyog és törött angollal
segít ki az arab kasszás
szendvics és kóla az egyik
csak 50 csak 45 a másik
már ha kettőt kérjen belőle
de honnan annyi korona
rajtad csak sapka
cseppet az is parasztos*

*az impozáns astrup szájánál
egy másik móló végén állva
a fűtyülő széllel eregetőset játszva
bámulsz a fekete ég és a sötét fjord
gyászos násztáncába lassan
belenyugodva imbolyog a föld
a lábad alatt te átveszed ritmusát
és belerázódsz a hintázó szinuszba
épp most fogyott el a szendvics
sercen az első kóla kupakja
jégként hasítja végig torkodat
míg ott átellenben egy másik
elérhetetlen város világlik
a zavaros fjordon túloldalt
míg te itt vagy oszlóban
az utolsó jelzőfény alatt.*

NAGY JUDIT ÁFONYA

Elrágott csontok

*Míg valahol Prágában vagy Párizsban jártál
kihajoltam az ablakon utánad
ott elgörögtek a felhők árpilis derekán
mint égi vonatok a nyárba
és tűujjai hegyére vett a magány
a zárt szemhéjak mögött kopogtató bűntudat
hogy titkos üzenetet a lapok sarkán
sohasem de bocsánatot a szádon és téged is
csak képzeletben láttalak
miközben ízetlen francia kurvákkal hetyegtél
a padló kövén hevertem éppen
bölcsőben a halott csecsemő
szűkölve csak vártalak
aztán tél lett hirtelen
vacog az ujjam ha cigarettára gyújt
hunyorít a szemem ha csillagot kutat
te épp a halál szőke csontváznőjével hemperegsz
hősiesen töröd az alagutat
emeld fel a fejed ha hallod ezt a hangot
a kettéhasított éjszakát mi rátok szakad
lopott (v)ágyhullámok tetején
ha már csak a csontját rágod
és émelyeg a gyomrod
kutyáid vonyítása közt az éji szerenádban
ott sikítok én.*

NAGY JUDIT ÁFONYA (1985, Ózd) pályája elején járó költő. A Miskolci Egyetemen végzett magyar nyelv és irodalom szakon, 2006 óta tagja a Fia-tal Írók Szövetségének. Verseit az Ezredvég, az Agria és a Palócföld közölte. Kötete még nincs. Balassagyarmaton él, és első regényén dolgozik.

Félreírt szerető

*Mint szántókon a kiforgatott giliszták, úgy feküdtünk mi is
égre fújtuk cigaretták hamukék füstjeleit
akár szavaink az éjben elszállnak valahová
felejtések túlpartjára megsemmisülések útján*

*lépésem félrecsúsz'
félrevisz az iránytű
félreírt szavak mellett
félrenéz a mindenség foka*

*akár az eltaposott giliszták a hamvas esti csillagok alatt
majd részesülünk mi is a kihagyott évgyűrűkből
félreírt napokból kivesző érzések alatt
nem nézhetsz már mélyen a szemembe
és nekem jó lesz nem gondolni rád
bár még itt vagy*

*formátlanul de semmiképp sem pőrén
amilyen formátlan ez a vers is neked
mintha rád szabták volna vándorra az utat
Bordeaux-ra a borát
Rómára a múltat
lásd
rajtad ez is különkül mutat.*

Következőképpen

*Úgy tűnik, mintha mozdulatlan,
de nem! Most megrebben.
Szirmokba fészkelte bogár-életünk
tőlünk függetlenül szüntelen*

*kileng, mint áradatkor
a Tisza kinőtt medréből,
megélt korunk,
hihetnénk, a létből*

*kitekint, mintha egyéni,
és nem nép- vagy világ-
történelem-árral lenne teli*

*a mindenség üveggömbje.
Szavakat fűzünk láncolatba,
hogyan szívünket meggyötörje.*

SEBŐK GYÖRGY

Egyedül utánuk

Horváth Imre Olivérnek

I.

Földút a temető mellett. Omló falain
mindig benézek. Sátrak, bennük
halottak. Állatok és a sírrablók miatt.
Mesélték. Élükkel egymást támasztó
kőlapok alatt megnyugodnak
a friss dombok.

A homokkövet nem messze fejtik.
Jártam ott egyszer.
Egymásra ülepedett partok.
Könnyedén hasítja nagypapa vésője.
Sekélyre temetiünk, de nem könnyítjük
a sírrablók dolgát. Kik azok, kérdezem,
állatok.

II.

A határban sátoros cigányok.
Vásznaik borítják egymásra.
Ígérem, megmutatom nekik
a mi sátrainkat. Nem mernek eljönni.
Nagypapa szerint a haláltól félhetnek.
Elhívna magukhoz.
Színes ponyvák alatt élnek.
Éjjel ugyanolyan minden sátor belül.

Mikor csomagolnak, elhozom
otthonról nagypapa vésőjét.
Segítek kihúzni a sátorvasakat.
Sírok, a vásznak lábam elé hullnak.
Nem akarom, hogy elköltözzenek.

SEBŐK GYÖRGY (1992, Debrecen) hangszertanár, zeneszerző, családállító. 2015 óta publikál, jelenleg első verseskötetén dolgozik. A Fiatal Írók Szövetségének tagja, Debrecenben él.

Hangosan nevetnek. Azt mondják,
mehetek. Megyek és leteszem
nagypapa vésőjét.
Szeretnék sátrazni. Megszid,
ilyet többet ne csináljak.

III.

Színek a meszelt plafonra.
Ilyennek álmodom anya és apa sátrát.
Régóta van sajátjuk. Megrázza a szél
a fakuló színeket fölöttem. Körtefánk
ágai az ablakon benyúlnak. Meg kéne
metszeni, mondaná nagypapa,

de a sátra köti le teljesen. Egyedül
indultam utánuk, nyomokat és mesét
olvastam, merre mehettek. Láz fűti,
szél húti homlokom.
Nagypapa vésője sátorvasat ver le.

Hallgatás

Hallottam,
boszorkány, de nem a macska,
babona miatt,
megnémul, aki nála jár, mondták,
de szerintem
a természetére.
Kíváncsiság –
a legvarjasabb házat mondták,
és valóban.
Az udvaron. Főleg ő,
magáról.

*Elfáradtam, nem tudtam,
csak a gazra,
a pár férficsizmára, lassan
megtölti
őket a hó, inkább engedtem
a mindent
kitöltő csendnek, a házból
a városra,*

*eljöttem. Mielőtt szóhoz
akartam volna.
Tudtam, mire megy.
Felrebbentek
a varjak, és én pontosan akkor.
Hogy nem beszélek
többé senkivel.*

KESZTHELYI GYÖRGY

Szekurégió

(emlék)

*Nyakkendőt viselnek
és fekete bőrkabátot.
Maszk, jelmez, álca.
Üvöltöznek, mint az ördögűzők,
övükön krómozott karperec.
A pince voltaképpen bunker,
alagút vezet onnan át a városon,
mert esetleg nyomot fog a falka,
az pedig véres államcsínyt jelent.
Itt robotolnak, itt nyüzsgőnek:
kísérteties kőépületben
termeszhangyaboly.
Hogy kerültem ide?
Azt rebesgetik, még élek, létezem,
visszaköpöm a kegyetlen tényállást,
rávizelek – a forgószéllel szemben.
Keresztlevelem
egyetlen lejárt útlevél,
idézéssel, jegyzőkönyvekkel
igazolom magam. A hideg tavasz
nyaranta bennem tel.*

KESZTHELYI GYÖRGY (1955, Kolozsvár) költő, író. **Ver-**
set és prózát ír, grafikai
munkákat, olajfestmé-
nyeket is készít. Kötetei:
két verseskötet a MEK-
en, Lélekzárka (kisre-
gény, Bookart, 2014),
Lódenes embermadár
(versek, Kriterion, 2015).

Szerkezetem

Bennem egy hangyaboly tesz-vesz,
szakmunkások, herék, tétlen királynők,
hatalmas országban nyugtalan nomádok.
Többnyire hol itt, hol ott vegetálok,
tengődöm, mint tátongó bőrrönd,
mellettem ösvény, monoton irány,
a távolban sáskaraj, izgága vihar,
tarol és pusztít a hiány.

A város semleges, sokéltű üresség,
csak hernyók, csak legyek mindenfele
és bűz, penészes juhtúró szaga,
időtlen éhség, falánk indulatok,
díszvacsorák, gyógyszeres tubusok.
Mit tehetnék? Békésen csüggedek,
előttem impozáns kirakat,
mögöttem koldusasszonyok.

Kis nyomdában lakom

Kis házi nyomdában lakom,
billentyűk között,
ráadásul pattogzik az ősz,
dögszagú leveleivel
csapja a szelet s az ajtót,
elsötétít egy méléző szobát.

Nem tündérmese ez, nem szerenád.
Láttam már jó néhány
éhenkórász angyalt.
Nemsokára még a varjak is
lepotyognak, mint a szaloncukor.
Aki egy ilyen gettót kiagyalt

elszámolt valamit. Melléfogott.
A sebzett város ősállatai
úgy csapódnak a hideg falakhoz,
mint érzéstelenített piaci legyek.
Elfüggönyözött kórházi ágyakon
lihegik, hörgik a másodperceket.

Holdanyáról olvasok, papírmadárról,
szerény, kis halhatatlanságról.
Cserben hagytam a kertet, az ágyásokat,
ásóval, kapával, káposztalepkékkel,
nyüzsgőnek rajta a krumplibogarak,
mint álcázott titkos ügynökök.

Valami felfőtt, összeégetett –
elfogadom a sáros föld illatát,
szeretnék ereklyék nélkül élni,
akár egy passzív, trehány ébredés.
Emlékmű nem leszek, esetleg jéghegy,
hideg és éles, mint a kés.

Az átok is hála

Hadd rakjak új fészket magamnak,
ha már ásítok a lajhárok ketrecében,
ha beköltöztem viharvert tudatomba,
amely unalmas, mint egy otromba,
kidolgozatlan felvonás.

Hadd építsem meg sáros avarból
a száraz évig kanyargó csigalépcsőt,
a gondozatlan béke jelét. –
Ez itt a legalsó szint, a csonka ereklye,
végtagok nélküli lidércek jussa.

Hiába nyavalyog, szűkül az értelem –
díszlépés – bal-jobb! Pattogó parancsszó
a vessző, a pont. Rövidítés az életem.
Hadd olvasszam be a nehéztüzérséget,

*vetéljen el az összes anyahajó,
a feltámadt, sánta öreg pedig
húzza csak tovább az ágyúcsőből öntött,
öblösen kongó gyászharangot.
Hadd dobjam partra a pökhendi flottát,
aprítsam fel téli tüzelőnek
a felsúrolt fedélzeteket,
az árbócok öntelt erekióját.*

*Hullassa tollait az ezüst gépmadár,
rejtőzködjének hegy-völgyek menhelyén
mind, akik áldomást innának
a kráterek fenyegető partján,
ahol a hamu oltáriszentség,
miközben mi, pogány földimádók,
akiket a nyári fagy sem riaszt,
viharban építjük a szénakazlakat.
Ropogós cipók, kenyerek sülnék
agyag- vagy vályogkemencékben,
időnként a sorvadó holdkaréjról
nincstelen szerelmek könnye hull.*

*Átalvetőben elszenesedett éveket,
hétköznapiokat cipelek,
túl sok a kevés is. Az átok is hála.
Tucatnyi vakmerő eszmény csatangol bennem,
egy csüggedő költő avantgárd halála,
az öregek fekete könyve,
a búskomor Kányafői út, a bozót,
a kényszerű, utolsó lehelet.
Kinyílik a kalitka ajtaja,
a rácsok mögöl kiröppen, szárnyra kel
a pattanásig feszült képzelet.*

Az istenek

*Az éjjel beidéztek, felszólítottak,
írjak egy magasztos jelentést az istenekről,
többtucatnyiról, úgy, ahogy bennem forgolódnak.
Tetőtől talpig átázva, kívül-belül ítéletre készen
körmölni kezdtem jót, rosszat, feleslegest,
szolgamód összemostam egyetlen pléhlavórban
erény, bűnt, álszent szándékokat – senki sem szabadult,
kivéve egy naprakész gyermeket, aki viszont még meg sem született,
csak úgy – mert leendő anyja időközönként
megmártózott az abortuszokban.*

*Késsel a zsebében követett a sánta hittan,
zsivajgott, nyüzsgött sokféle, kígyónyelvű isten
illatos köntösben vagy hajléktalanul
kukkoltak, lesték az elrendelt malasztot,
a mindenhatóság foglalatcseréjét.
Az viszont, aki már sosem fog megszületni,
déliabáb lett az egek udvarán.
Pedig más terveim voltak,
eltérő színeim a nemlét eposzára.
Nem látlak, halál, nem hiszlek azóta,
örökbe fogadtam az embrió-istent!
Sokan tudnak róla, ezért már nem is köszönnék,
a hatóságok meg időnként kihallgatnak
beidegződött szokásuk szerint,
mintha hébe-hóba meglátogatna patinás múltam,
amelyről ugyanúgy mindenki tud.
Ott gubbasztok újra, én, a kiváltságos,
azon a cellát keresztül-kasul szelő
irdatlanul hosszú, szálkás fapadon,
tolvajok, szabotőrök, improduktív utcalányok között,
közrendháborításért az erkölcsrendészeten.*

Pygmalion

Képzeld: csak úgy, egy-egy sáv gézzel,
mint egy elfuserált Krisztust...
de annyira szorosan, mintha kézfejét
megszüntetni készültek volna –
mindkét csuklóját kiiktatták – ujjai mozdulatlanokká
váltak – odakintről, az üvegajtó mögül
az a leányka, aki a szomszédos second-handben
árulta rongyait – elképedve bámult,
de hát onnan se ki-, se bejárat nem nyílt,
se próba, se szerencse, csak futkosó szemgolyók –
két-három éjfekete ördög őrizte a tejfehér szobrot.
Koszosak voltak, sötétek – koponyacsontok nélkül.
Bolondokháza – legyek – legyetek mind!
Siralomház – a kertben két nyúl:
farkasordító templomszolgák.
Órák múltán vagdosni kezdtek,
a lila csuklókról lehullt a géz – a félsz.
Akkor köpte először szembe őket.
Erre persze fékcsikorgás, örült nyüszítés
s egy fekete szoba, éhes körtefával.
Ott ébredt, aludt el újra éjjelente
háromszor, négyszer is
ugyanabban a fekete nyári ingben,
ugyanabban a kopott nadrágban.
Rövid álmai lágyan imbolyogtak,
szülőanyjával beszélgetett mindannyiszor.
Ózonként éltette, lélegeztette,
de tüdőre szippantotta a klór szúrós szagát is.
Varjak jöttek, aranyeső, vadrózsa szállt,
utószóként szörnyű üzenetek:
vágjak, szex, szomjas szabadság.
Leküzdötte hányingerét, a rozoga padokat kezdte figyelni.
Bordáikról lassan pattogzott a nyugalom,
aztán meg a keskeny, nyúlékony folyosón
fekvő, pihenő foltos matracok,
rajtuk pedig lihegő embriók sokasága
vagy rigor mortisba merevedett
bűnösök – szeplőtelenek.

Megteszel néhány mérföldet,
aztán megállsz, ledöglesz,
várod a kürtszót, az olajlámpát, a fényt,
helyesebben: a késő esti ingerküszöböt.
Belébotlasz, újra és újra elesel.

Egyik kezével a föld mélyére mutat,
másikkal a táncoló csillagok közé,
harmadikkal, negyedikkel, ötödikkel
összevissza, senki sem tudhatja, merre,
mert rengeteg keze van.
Az irány meg tökéletesen mindegy.
A várakozók az időjárás változását okolják a járatok késéséért,
türelmetlenül toporognak az Olajfák hegyén
vagy a füstös állomás peronján.
Időnként fel-le szállnak,
mégsem érkeznek soha
sehova.

Marlenka mértéke

1.

Mutatói, mint a templompadból kikapart apró szálkák. A tizenkettes alatt négy betű, Doxa. A sápadt kerek számlap masszív bőrszíjon fekszik, vékonyodásánál félgömböcske, benne kék és piros háromszögek. Az óramutatók határozott mozgásával ellentétben, ezek bizonytalanul keresik az irányt a munkától kicserzett kéz és a kopott, de tiszta mandzsetta között.

Czégényi György, fehér inge állig begombolva, nyakkendő nélkül. Markáns ádámcsutkája, mintha kiutat keresne az inggallér szorításából, le-fel jár. Széles állkapcsáról, szúrós tekintetéről görög istenszobrot mintáztak volna kétezer évvel ezelőtt, de most két szemöldöke között, homlokán és a szeme sarkában mélyülnek naponta a ráncok, mert szabad szemmel méri a vinklit.

Most úgy előrehajol a széles fotelben, mintha konyhaszéken ülne, még a Doxa ketyegését is hallani véli bal fülében, mert amikor az ember tanácstalan, mintha minden óriásra nőne körülötte. Megkeresi cimborája tekintetét, hogy kérdésére biztos választ kapjon, és összekulcsolva sebes, durva ujjait, megtöri a fájdalmas csendet.

– Biztos vagy benne, Hirsch?
– Kell valaki maradjon írmagnak, Gyuri! – a keserű szavak helyett kapkodó mozdulatokkal beleszív hosszú fekete szipkájába. Kicsi, kerek, fekete keretes szemüvege bepárásodik. De még így is látszik a bizonytalanság a cikázó sötétbarna szemekben. Hosszú vékony sasorra kiharapdált vékony ajkára irányítja Gyuri tekintetét. Nőies ujjai türelmetlenül remegnek a csillogó fekete szipkán. Majd felugrik:

– Nem jókedvemben teszem – válaszolja, mintegy önmagát megerősítve. Elegáns szabású, brokát háziköpenyének zsebéből kivesz egy barna papírcsomagot.
– Tessék, itt van tizenkét Mátyás-pengő, és ezt – lehúzza ujjáról az aranygyűrűt – küldöm Erzsinek, és kérem, hogy ne haragudjon rám. – Legszívesebben Gyuri zsebébe tuszkolná, de inkább ledobja a kerek politúrozott asztalkára.

Hirsch Mózes sebészorvos, huszonnyolc éve hagyta el Felsőpócsot, látta már az anyaország sivatagos homokját és az azt lakó különböző népeket, ismerte a bécsi universitas díszdoktorait, a kaszinó társaságát és kórházak

MIKOLA EMESE (1974, Nagyvárad) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudomány-egyetem Bölcsészkarán végzett magyar–német szakon, majd írásterápiából szerzett magiszteri fokozatot. Publikált a Korunkban, Helikonban, Transindexen, Diákabrakban, Géniuszban, Literán és a Református Családban. Szabadúszóként dolgozik.

önzetlen kedves nővéreit, de még mindig ez a fiatal asztaloslegény, akivel gyerekként annyit csibészkedtek, tűnt a biztonság, a tisztesség bástyájának. „Ő nem hagyná csak úgy Izsákot. Érzem, hogy kiállna a fiamért. Ráadásul az isten háta mögött lakik. Nincs szem előtt se.”

Miközben Hirsch fel-alá topog házi papucsában, Gyuri nem mozdul, térdére könyökölve keresi magában a válaszokat. A politúrozott kerek asztalon lassan kinyílik az összehajtott pénzköteg, az asztalra ejtett aranygyűrű lassan elcsendesedik, mögöttük ezüstitálca, rajta üveg vizeskancsó kicsi madeira kendővel letakarva. Egy szétesett pipakészlet tátong a csillár felé, díszes veretű, ovális gyógyszeres dobozka billeg, mint egy kézigránát. A kecses asztallábak vérpiros perzsát szorítanak a parketthez. A szőnyeg közepén és szélein, mint nyúzott állatbőrök, fuldokló sárga-bézs rózsák, fekete keretben.

Hirsch tanult ember, gondolja magában Gyuri. Mit okoskodjak én egy pesti orvosnak? Hogy nálunk még nem látszik a háború... megmondta, hogy nem hiába teszi...

Gyerekkori barátságuk óta, Hirsch jelentette számára az ablakot a világ felé. Tőle hallott Arkhimédész törvényéről, amit aztán egész nap próbálgattak a pataokban. Más kontinensek egzotikus állatairól, Mendelssohn zenéjéről. Ahányszor beszélgettek, mindig szabadnak érezte magát. Embernek, már a gondolattól is, hogy más is van, mint az egész heti munka és a vasárnapi istentisztelet.

– Akkor jó – szólal meg csendesén Gyuri, miközben feláll. Nem akarja, hogy a sötétség az országúton érje, és különben se jó hosszúra nyújtani az ígéreteket meg a búcsúzkodást.

Izsák, aki eddig a szoba másik sarkában gyűrögette a *Dzsungel könyvét*, most felugrik, hogy szófogadó legyen. Gyermekefjével jobban meg van ijedve apja fájdalmától, mint saját sorsának kiszámíthatatlanságától.

Apa és fia, két sovány, élénk szemű ember, végül szavak nélkül búcsúznak. Görcs van a torkukban, csak egy határozott öleléssel tudnak elköszönni. Gyuri megfogja Izsák csomagját, és elindul kifelé a házból. Az ingaóra közben felet üt.

2.

Az esti vihar már készülődött. A szél dühösen dobálta a kinn maradt tárgyakat, csapkodta az ólajtót, és hajtotta a fekete kerek felhőket a falu felé. A lemenő nap szúrósan süttött. Bizarr sárgásbarna fénye régi fénykép-pé varázsolta a tájat.

Felsőpócs bejáratánál a föld Marlenkáé volt. Szinte mind árterület. Nem is tudott belőle sokat kihozni, ezért kellett a pálinkafőzde. Éppen a Pestről vett vízpumpával bajlódott az út menti krumpliföldön, amikor feltekint, és a nyárfákkal övezett úton aranyba burkolt szentkép hömpölyög

felé. Bal kezében tartva a vékonyka gyermeket, jobb kezében a gyeplőt, Czégényi György bólint oda Marlenkának a szekérről.

Mint a hadvezér, aki egy vesztes csatát sem engedhet meg magának, Marlenka áll terpeszállásban a hibás pumpa előtt. A szél belekap egyenes szabású, falusi ruhájába, ami a bordó köténnyel együtt is annyira rátapad, hogy kirajzolja két vékony combját és az ívet, ahol összeérnek. Sárga-barna apró bazsarózsák simulnak hidegtől meredő melleire, de válla fölött meg a hátán pufajkaként kinagyítja a virágokat a szél. Sötétzöld szemeivel hunyorítva nézi Györgyöt, de nem mer tőle segítséget kérni. Ugyanolyan anyagból van a hajpántja, mint a ruhája. Magának varrta, mert a kendőt nem szereti. Bár mindig befonja hullámos fekete haját, munka közben kiszabadulhatnak zavaró tincsek. Most is egy kicsúszó fekete hajtincset babrál bal kezével a füle mögé, majd biccent köszönés gyanánt. A viharos nyáréji égbolt mélykék felhőket vet karórája számlapjára, és ahogy bal kezét vízszintesen tartja a füle mellett, a görög ábécé utolsó betűje felfekszik az égre. Aztán Marlenka visszahajol a meghibásodott pumpához. A munka nem vár. Az ember a tenivalók rabszolgája, csak a gondolat szabadulhat el pár pillanatra.

Alig ismerem ezt az asszonyt, gondolta György, és még mindig maga előtt látta a rozsdás fényben hajlongó nőt, pedig már áthajtott a Felső utcán, és betért az Akácosra.

3.

A zsellérház kiszélesített ablakán már leeresztették a redőnyt, de a zsinór megfeszítve állt odabent, hogy a falécek között kis rés maradhasson. György pár pillanatig farkasszemet nézett a leselkedő csíkokkal, és a mögötte állandóan kukucskáló Erzsivel. Nem szerelemből házasodtak, nem is érdekből, Erzsi volt éppen eladó lány, mikor neki nősíulhetnékje támadt. Néha szidja magát, hogy nem válogatott, de nem úgy nevelték, hogy neki szabad legyen válogatni.

Bátorításképpen Izsák kezébe adta a gyeplőt.

– No, tartsd erősen. Ha megmozdulnak, kiabálj, hogy „hóóóóó”!

Kinyitotta a kaput, kitárta, majd kipöckölte, hogy nyugodtan behajthasson a szekérrel.

Mielőtt bevitte volna a lovat az istállóba, felemelte az állat hátsó lábát.

– Tartsd a kezéd... Ne a markod, te!

Izsák kézfejére rákoccantotta a ló patkóját. A fiú értetlenül elhúzta a kicsi, csontos kezét.

– Látod? Nem komédia. A ló fél, ha a háta mögé állsz, és csúnyán meg-rúghat. De ha bolondul korbácsolod is, nem visz bele a szakadékba, mert tudja a mértéket. Mindig a kisebbik rosszat választja: ez a túlélési ösztön. Mert az élet érték, ha szent a mérték. No, állj meg itt!

Miközben a lovakat rendezte, már a feleségére gondolt, aki ki se jött a házból. – Bár lenne benne annyi értelem, hogy nem pöröl a gyerek előtt.

– No, gyere, fiam! Erzsi nénéddel már nem lesz olyan könnyű, mint a lovakkal...

De nem akaródzott neki, hogy bemenjen a házba. Megfogta a készségesen figyelő kicsi Hirsch kezét, hogy tovább magyarázzon.

– Tudod, Erzsi nénéd olyan... – leguggolt a madárcsontú, eddig néma kicsi Hirsch elé. Felfedezte rajta apja vonásait, és érezte, hogy nagyon szereti ezt a gyermeket.

– Erzsi nénéd..., nem bánt ő senkit, csak a szája jár! Én már meg se hal-lom. Tudod mit? Le se töröljük a cipőnket, mert úgyis talál majd benne kivetnivalót!

4.

Vasárnap reggel a római és görög katolikus harangok kánonban sürgették a népeket a templomba. Az Akácos-zugban Müller Imre kitárta a baptista imaház dupla ajtaját, és a harmóniumhoz ült. Úgy játszott, ahogy az apjától tanulta, és ahogyan elgondolta, hogy majd játszani fognak neki a mennyben, ha elfoglalja megérdemelt arany trónusát az Úr jobbjánál. Látta magát, amint karcsú testtel és hullámozó szőke göndör hajjal repdes, drágaköves koronával a fején, mint az angyalok a nagymamája falvédőjén.

Imre számára a jóság feladat volt. Teljesítmény egy jutalomért. Egy soha nem értelmezett és soha meg nem kérdőjelezett családi hagyomány.

Az istentisztelet végén Müller Imre kiállt a szószék elé. Kötött mellényében morzsákat fedezett fel sörhasának felső, még lejtés előtti domborulatában, gyorsan lesöpörte, és ahogy lenézett, feje búbján megcsillant a fény, és szőke haja alól kivillant szeplős fejbőre. Hallgatóságára nézett, és magasra ráncolt szemöldökkel beszélni kezdett.

– Testvéreim, drága hön szeretett testvéreim! Valaki itt, a mi testvéri egyházközösségünkben megtagadta Jézust...– elgondolkodva bólogatott, majd emelkedő hangon folytatta. – Befogadtak egy zsidó fiút, és vigyázunk, testvéreim, egy tanult zsidó fiút, aki azt vallja, hogy Jézus nem maga a megváltó! Csak egy remek zsidó fiú! Semmi más!

Gyuri elmosolyodott az ismerős mondaton, ez Hirsch szavajárása volt, ő kurjongatott ilyeneket, amikor feljött hozzá a Sakter utcából, az Akáczközbe. „Csak egy remek zsidó fiú vagyok, mint Jézus.”

A férfisorban, a második padban, György mellett Izsák ült. Szégyellősen lehajtotta a fejét, de barna élénk szeme felmérte a hallgatóságot. Látta, amint Papp Benedek könyökölve az állat támasztja, mellette Szabó Dezső két tenyerét arca elé tartja, Géza úrfi az ujjait tördeli. A karok mozgásával hátracsúsztak az ingujjak, és kivillantak a karórák. Izsáknak az a kény-

szeres gondolata támadt, hogy pusztán a szemével és az akaratával minden mutatót elfordít, hogy egyszerre remegjen, billenjen és járjon precíz ütemben minden. Mert az idő maga egy és ugyanaz. Miért van mégis mindenkinek külön saját mértéke hozzá?

– Már engedje meg az Isten! – szólalt meg György, és a padra csapott. Nyakunkon a háború, emberek!

– Gyuri testvér! – mondta lekicsinylően Imre, karnagyi mozdulatokkal. – A háború lassan húsz éve, hogy véget ért! – és szélesen nevetni kezdett, hogy ne legyen hely további érveknek.

5.

Az ember olyan lény, aki szentül hiszi, hogy tudja, mit cselekszik. Pedig bájitalok és mérgek kavarognak a mirigyeiben, onnan átszivárognak az agyába, a lelkébe, az ösztöneibe, mindenhová.

A görögkeleti vallás papnövendéke, Jeznik, egy nyári délelőtt találkozott Marlenkával, amikor az öreg tisztelendő átküldte Nigolhoz, hogy emlékeztesse a templom vaskerítésének a kijavítására. A fiú az istállóban kiáltozott Nigol után, Marlenka még a tyúkólból átkiabált, hogy „Csak estefelé”. A szé-naboglyáknál keresztezték egymás útját. Marlenka, amint meglátta Jezniket – az a sötétebb típusú örmény volt, kinek fekete haja kéken csillog, és bőre barnás árnyalatú –, olyan kellemes érzése támadt, hogy templomuk színes szobra, a szép és gazdag szerezsenkirály jött el hozzá az udvarra, és áll előtte ilyen egészen közel. Elmosolyodott, és boldog, mohó kíváncsisággal méregette Jeznik finom vonásait és selyemsima bőrét.

Pár pillanat volt, de sűrű, zavaros, és felesleges lett utána a világ. Reggel még az ártatlanok nyugalomával végezték napi teendőiket, és most, mint a villámtól fellobbant száraz gabonaszál, ugráltak vágyaik és gondolataik, messze távol mindattól, ami az eddigi életük. Azután már nem maradt meg semmi, csak ami fáj, ami kell, ami nem elég.

Akkor, három évvel ezelőtt Nigol csalódott egyetlen lányában. Így szokták ezt mondani, pedig lehet, hogy akkor kellett észrevennie, hogy lánya van. És ezért nem volt kin bosszút állni, csak magán a már egy ideje felnőtt gyermekén.

Nigolban gyűlöletrohamok indultak el, amint a lányára gondolt. Marlenka már azzal, ahogy pislogott, vagy nyelt evés közben, kivívta apja haragját. Amikor krumplit hámozott vagy reggel kivitte a kályhából a hamut, volt valami olyasmi a tetteiben, gesztusaiban, amitől Nigol rögtön kirobbant. Mire Marlenka félreérthetetlenül kikerekedett, Nigol már nem is firtatta, ki a gyerek apja, csak lányát átkozta gondolatban megszületendő unokájával együtt. A szégyen dűhe munkált benne folyamatosan, a becsapottak, a vesztesek szégyene. Két méter magas volt, mint egy óriás.

Úgy olvasztotta a vasat és patkolta a lovakat, ahogy éppen akarta, parancsolt minden fémnek, de más érzelmeire már nem tudott erővel hatni.

Egy hajnalon Marlenka még hálóingben volt, Nigol már munkára öltözve, mikor összefutottak a verandán.

– Apám, nem látod, hogy meg van állva az órád?

– Megette az egésztest a fenét! – horkant fel Nigol, és dühösen levette és a földhöz verte ezüstmutatójű, mélykék számlapú Omegáját.

6.

Van úgy, hogy akik eddig szerettek, egyszer csak kilöknék a szívükből. Zsupsz. Kinn vagy, és sehogyan sem kellesz többé. Akármit teszel, csak háborgás és ellenállás a felelet. Ahol pedig nem szeretnek, ott nincs emberhez méltó élet.

Haját nem fogta le kendővel, hogy megfeleljen a városi szokásnak, de az erős mezei szél minden hajszálát az arcába fújta.

A töltés mellett ment, a kanyargó vonatsínt követve. Kezében katonai fabőrönd. Magas sarkú lakkcipője, melyet ma reggel vett ki a tisztaszoba dohos szekrényéből, csikorgott az egyenetlen fűcsomókon és az éles fémes köveken. Ünneplőruhája is kényelmetlenül feszült terhességtől megváltozott testén, de ettől még elszántabban menetelt a kisállomáshoz, hogy felüljön végre a Budapest felé tartó vonatra.

– Hát nem fog ő engem halálra kínozni, élve eltemetni. Hát nem. Tőle én ezt nem fogadom el! Csakis az Istennek van erre joga. Csakis.

A Keleti pályaudvar közelében állt a Jakabffy Óra-Ékszer, három hatalmas kirakattal, mélyzöld és arany díszítésű oszlopokkal. A szolgálatos órásmester rápillantott Nigol órájára.

– Az ilyen szíj már nem divat, amúgy is töredezett. Tudnék erre két modellt is ajánlani. Az egyik...

Marlenka a szavába vágott.

– Nem látja, hogy nem is jár? Hát mi maga, divattanácsadó?

Kivette a férfi kezéből az órát, az ajtó felé fordult, de elszégyellte magát.

– Bocsánatot kérek szépen – mondta esetlenül, és kisietett.

A másik órásüzlet az utcáról csak egy ajtónak tűnt. Nem volt reklámtábla se, csak a nyitvatartás felé odaírva ceruzával, hogy Órás. Bent az erős fényű lámpa a munkafelületre világított, maga a bolt félhomályban maradt. Egy idős férfi bal szeme elé fekete monoklit csippentve dolgozott. Marlenka a pultra tette az órát. A férfi nem szólt semmit, elvette, lepattintotta számlapját, hogy átvizsgálja. A félhomályt megszokva Marlenka három, a falon lógó, egyforma órára lett figyelmes, alattuk táblácskák: London–Budapest–Isztambul. Nagymutatóik, csodás összhangban, egyszerre billentek. A megnyugtató rendtől kezdtek ellazulni Marlenka hajnal óta görcsbe rándult izmai.

– Tessék parancsolni! – mondta a férfi dudorászva.
– Mennyibe kerül?
– Semmibe. Szeretem ezeket az Omegákat – válaszolt kissé melankolikusan, és legyintett, hogy tényleg nem kér semmit. – Örülök, hogy megy. Csak egy rugó pattant ki a helyéből. De! – és tapintatosan visszavette Marlenka tenyeréből az órát, hogy egy apró szerszámmal összeszorítsa a szíjon meglazult kapcsot. – Na, tessék parancsolni! – és széles mosollyal Marlenka szemébe nézett.

Büszkén próbálta a csuklójára apja óráját. – Ez már az enyém! – gondolta. – A pálinkafőzdéjét is elveszem, és odaköltözöm. Pukkadjon meg az öreg, ha akar... – és már nem gondolt többé Pestre, meg a világgá menésre.

– Köszönöm a segítségét! – mosolygott az órásmesterre – Isten áldja!

7.

A pálinkafőzde törzsvendége Balogh Feri lett. Állítólag Alsópócsról meg Szentlestyánról is felvásárolt szilvásokat, mert annyira bízott a nemes nedűben rejlő üzleti lehetőségben. Balogh arca merő ragya meg vörheny volt. A pletyka szerint az italtól, de részegen még senki se látta, legalábbis szavahihető ember nem. Azt is mondják, hogy ez csak a betegség, ami a testét is eltorzította, mert mellei hatalmas lógó tölcsérek voltak, és a hasa helyén gyerekfürdető teknő remegett. Azért is járt mindig lódenkötényben, hogy takarja magát.

Míg Marlenka rakta a tüzet a pálinkáskazánba, Balogh mellette ült egy háromlábú széken. Látszólag Marlenka ott tébláboló fiacskáját próbálta szórakoztatni, de inkább a saját örömére énekelt.

– Az *életem* – és vaskos tenyerével négyet ütött közben a combjára, majd egy másodpercre megállt, felemelte kolbászkövért mutatóujját – *hús nyári fröccs* – és tovább folytatta az éneklést ritmusütéssel – *a hideg télben, hogyha fagy!* – Majd előrehajolt, felemelte a fenekét a székről, megfordította maga alatt a kerek sámlit, és újra kezdte gyorsabb ritmusban. – Az *életem hús nyári fröccs a hideg télben, hogyha fagy!*

Majd újra megfordította maga alatt a széket, és még gyorsabban tapsolt, és énekelt: Az *életem hús nyári fröccs a hideg télben, hogyha fagy!*

– Ne fröccsözzön itt nekem, hallja, mert ebből csak pálinka lesz! – szólt oda Marlenka viccelődve Baloghnak. – És különben is, minek örül ennyire színjőzanul? Még nem is ivott.

Balogh Feri sóhajtott, kötött sapkáját feltolta a feje tetejére, hogy megvakarja, aztán mintha meggondolta volna magát, legyintett.

– Jól mondod, májszterina, ebből fröccs nem lesz! No, engedheted fel a hideg vizet.

8.

Télen hamarabb véget ér a nap. A tyúkok sötétedés után beülnek maguktól az ólba, utánuk már csak az ajtót kell bereteszni. Az egérfogókat is most kellene ellenőrizni, meg újratölteni dióval, pár vastag száraz rönköt is most kell bevinni a kályha mellé, hogy reggelig kitartson, a kicsi aprókat meg a cefréhez. De Zatik már nyűgösen kéri a tejet, pedig a tejes ilyenkor kezdi csak a fejést. Marlenka még visz Nigolnak is, és odateszi megaludni, mert az jó az öregnek a beteg gyomrára. Csak aztán fut haza, veti oda az adagját a macskának is, és szűri egyenesen Zatik üvegébe. De mire megvan az esti itóka, már nem is kell. Csak kiönteni, dobálózni és visítani lesz jó. Pedig a tolldunna és a szalmazsák megbosszulja a tejet, ha másnap nem lesz kikefélve belőle. A Pestről hozatott gyermeküveg hamar megreped a vaskályha szélén. A mosakodáshoz felmelegített illatos vizet megszírosítja a beleömlött vastag falusi tej, a kályhalapon pedig füstös, bűzös korommá ég minden cseppje. De az este attól ugyanolyan téli este marad. A világot nem hatják meg a könnyek, a fáradtság, sem a kimerültség. Végül Zatik is belátja, hogy vesztett, és elcsitul.

Áldás a gyermek, mondják az öregek, csak úgy beszéd helyett, mert nekik is ezt mondták az öregjeik. Pedig a gyermek iskola, megtanít arra, hogy tiszteljük a gyengeséget, és leboruljunk a szépség előtt. Megtanít arra, hogy védjünk mindent, ami esendő. Egyszóval áldás, mert aki gyakorolni kezdi a kegyelmet, már nem tud annyira haragudni a világra.

Miután mindent elrendezett a ház körül, Marlenka ránézett az órájára.

– Na, meggyújthattam volna már a párlatot...

A főzőben Balogh már türelmetlenkedett, egyik lábáról a másikra állt a sámlit mellett.

– A néemberje! – mormogta a fogai között.

Mikor Marlenka belépett, megvetően nézett az asszonyra, kritikusan figyelte, míg fel nem lobbant a kék láng. Az alkohol lángja hol magasra nőtt, hol összehúzta magát. Olyan volt, mint egy varázslatos angyalkék paraván, mely a szemérmest levetkőzni hívja, és a szégyentelent megállítja.

– Én nem akarok felejteni, Balogh bácsi. Semmit nem akarok elfelejteni abból, amit velem tettek!

Balogh felállt. Merített a friss, nemes párlatból, és az ibrik tartalmát két kispohárba osztotta.

– Ejnye no... – mondta vigasztalóan, miközben az orra elé tette a poharat. – Meg is kóstolhatjuk. Egészségünkre! – és egy szuszra felhajtotta.

– Ez a cefre – kezdett el Marlenka magyarázni teli pohárral a kezében, az üstre mutatva – tavasszal még gyönyörű fehér virág volt. – Balogh a pohár felé biccentett, mintha rá akarna szólni az asszonyra, hogy igya már meg, amit kitöltött neki. – Aztán szilvává érett. – Balogh értetlenül pislogott Marlenkára. – Maga pedig hagyta, hogy leérjen, leessen a földre, kör-

bedongják a legyek, kaparják a tyúkok, szarják le a macskák. – Még mindig jobb kezében volt a teli pohár, és a ballal néha magyarázás közben rácsapott a saját combjára. – Utána felszedette aprópénzért a cigányokkal, és hagyta tovább rothadni. – Balogh még mindig pislogott, nem értette, mit akar magyarázni Marlenka, és azt sem, hogy hogy lehet annyit tartani azt az italt a pohárban. – Mikor elhozta ide, olyan szaga volt, hogy öklendeztünk tőle – az orra alá tette Marlenka a poharat, de még nem ivott bele –, most meg alá is gyújtunk, szokik a melegtől felfelé, ott meg kap egy alapos hűtést. Aztán olyan aromája lesz újra, mint gyümölcs korában. – Elmosolyodott, hogy enyhítsen az öreg ijedtségén. – Ez a pálinka nem felejteti el, hogy gyönyörű zamatos szilva volt! Prosit! – Egy szuszra kiitta a poharat. Amint a torkához ért, csípést érzett, ki akarta rögtön köpni, de erőt vett magán. Saját főzés! – gondolta, és lenyelte.

Balogh elismerően bólogatott. Láta maga előtt a kék lángot, és olyan örültnek érezte akkor Marlenkát, mint saját magát. A kazán tovább duruzsolt, beszélt helyettük a téli csendben, aztán Balogh kimondta hangosan, ami a szívét nyomta.

– Néha meglátjuk az igazságot, és ott állunk előtte tehetetlenül. – Kitérte két karját és a fejét rázta. – Kész. Nem tudunk, mit kezdeni vele.

Marlenka felállt, odament a zöld zománcos vizeskancsóhoz, és töltött magának egy kis vizet. Majd visszaült Baloghhall szembe.

– Ma reggel, a januári fagyban száradtak a lepedők – folytatta Balogh. – Keményre fagytak, mint valami hófehér denevérszárnyak. Amint megéreztem az illatukat a tudómban, sírni szerettem volna, és kimondtam hangosan, hogy köszönöm. Érted te, asszony? Én azt mondtam, egyedül, hangosan, hogy kö-szö-nöm. – Marlenka felé biccentett az üres pohárral, az felugrott, és az ibrikkel még kimerített egy kupicányit Baloghnak. – Köszönöm, hogy kaptam egy pillanatot a tisztaságból! Egészségünkre – és egy szuszra felhajtotta. – Csak itt Felsőpócon, a tyúkszaros robotolás közben – teátrálisan felemelte a hangját – nem veszünk észre soha semmit! – Földhöz vágta a kicsi pálinkáspoharat, de az nem tört el a döngölt földpadlón, csak kerengett, mint egy lezárt kézigránát.

10.

Marlenka éppen a krumplit ásta ki, mikor észrevette, hogy Szentlestyán irányából, a göröngyös földúton, a poros kökénybokrok között feléje kanyarog egy kis csapat. Nem is csapat, inkább csak horda, alig tizenkét fő, rendezetlen felállásban haladtak az országúton, három megrakott, kétkerekű szekérrel. Nehezen vitték magukat, mint akik most ébrednek fel egy olyan ivászatból, aminek az utolsó óráira már nem is emlékeznek.

Mikor biztos volt benne, hogy katonák, felkapta Zatikot és kiszaladt az utcára.

– Katonák jönnek, vigyázzatok emberek!

Megzörgette a szomszéd ablakát.

– Piroska, Piroska, bújtasd el a lányokat! – Fél karján a gyerekekkel levitte a pincébe az ebédet, amit Zatiknak még nem volt kedve megenni, majd pokrócot, petróleumlámpát.

– Jaj, a fakatonákat is, hogy nehogy sírjon utánuk! Csak résre hagyta nyitva a pinceajtót, hogy hallja, mi történik odakint.

– Hoc-hoc katona, bátor fiú Zatuska – suttogta a térdén ugráló gyerekeknek, aki még mindig az udvaron szeretett volna szaladgálni, ezért dühösen ki akarta szabadítani magát az anyja öléből.

– Háborúból jöttünk, fáradtak és éhesek vagyunk – kiabált a tolmácsuk, akit hátulról puskatussal bökdösött egy széles állkapcsú, sebhelyes. – Hát így fogadjátok a szegény katonákat, a felszabadítóikat?

Kiabált a tolmács az üres utcán menetelve. Üresek voltak az utcák, mert az Akácos környékiek már pergeltek, a felső utcaiak préselni voltak a hegyen, az alsó faluban meg ásták a krumplit. Csak a frissen meszelt fák fogadták a menetet, meg a lekaszált árokszélek, hisz Kisboldogasszonyra, mikor átmennek a búcsúsok a falun, mindenki elvégzi az őszi nagytakarítást. Olyan volt ez a kiabálás, mint békeidőben, mikor a vászonárusok meg az üvegesek jönnek. Csak itt a kiabálók semmit nem akarnak adni, csak elvenni.

11.

Zatik is kiabálni akart, mint a kintiek, de Marlenka felkapta a fakatonákat, és úgy mozgatta, mintha azok beszélgetnének. Zatik tátott szájjal figyelte a fabábuit, csak a szeme nevetett örömeiben, hogy milyen csodás játékaik vannak. Két fakatonával a kezében, fiával a térdén Marlenkának játszania kellett. Vicces hangutánzó szavakat suttogva, egymáshoz ütögette a fabábukat, külön, majd összeakaszkodva rázta őket, mintha birkozóznának.

Zörgettek a kapun, egyre erőteljesebben. Marlenka felállt, hogy bezárja, és eltorlaszolja a pinceajtót, de meghallotta Müller Imre hangját.

– Nyisd már ki, te asszony! Nem hallod? Ételadományért jöttem.

Marlenka tisztán hallotta Müller szavait, de nem értett semmit. Csak állt a pinceajtó reteszébe kapaszkodva.

– Hej, no! – folytatta Müller szelídebb hangon. – Hogy megvendéghessük a felszabadítókat... Tudom, hogy ott vagy. Hát rád törjem a kaput?

– Mi a fene! – hátrapillantott Zatikra, aki tovább folytatta a játékot, és kilépett a pincéből. – Te nekem támadnál? Hogy van ez, Imre?... Azért, hogy

védelmezd ezeket? – mondta félhangosan, míg elért a kapuig, de a kulcsot nem vette ki köténye zsebéből.

A kerítés egy kiesett évgyűrűjéhez guggolt, és azon át próbálta meglesni a katonákat, akik valahol a közelben beszélgettek.

– Mi nem egymást kellene védjük azok ellen, akik ránk törnek? Hányan vannak? – és még mindig nem tudott úgy hajlongani, hogy lásson bár egyet is a nevetgélő idegenek közül.

– Annyinak kell segíteni, ahányan vannak.

– Fegyvereik?

Hát ezek az örmények tényleg egy harcos népség, ahogy nagyapám mondta, gondolta Müller, de nem mondott ki semmit, csak egy mély sóhaj után türelmetlenül válaszolt.

– Nem ellenőriztem őket.

Marlenka legyintett; jótól kérdezem én is, egy svábtól. A falu felőli kerítésének utolsó lécéig osont, ahol egy nagyobbacska repedés volt. Először egy kétkerekű szekeret pillantott meg, bakancsok, kalapok, oldalszalonnák, zsírosbödönök, megtömött krumplis zsákok voltak rajta.

– Van ezeknek mindenük. Miért nem főznek maguknak? Takarodj a házam elől, Imre!

– Nem szép így haragudni, Marlenka – válaszolt álszent, szinte eltorzított gügyeséggel Müller –, ejnye, ejnye. – Még a fejét is csóválta a bezárt kapu előtt, pedig Marlenka a katonákat kémlelte, szinte táncolt a repedés körül, csak hogy elkapjon egy kedvező látószöget.

Végre megpillantotta őket. Vastag nyakú, széles állkapcsú kopaszra nyírt férfiak. Elterülve a földön röhécselnek, szundítanak. Van, aki meztelen felsőtestét sütteti az őszi nappal, van, aki katonakabáttal takargatja magát, ketten komoly arccal cigarettáznak.

Ezek mind olyan tejfehérek, mint a Müller, mosolyodik el. És újra látja maga előtt Jezniket, kinek bőre, mint a konyak, háta, mint a kemencéből kivett sült cipó, egyenletes barna, nem látszanak rajta foltok, erek, anyajegyek, szeplők, csak az az étvágygerjesztő barnaság. Már a szemét is becsukná, hogy tovább álmodozzon, de a kordé mögül előlép egy sebhelyes arcú, egészen apró szemű férfi. Nyaka olyan széles, mint két fatörzs, és formátlan kopasz fejével ütemesen bólogatja széles vállai között.

– Fujj, de ocsmány rókaképe van! Na, ez lehet a parancsnokuk...

A mennyei trónra áhítozó Müllert nem lehetett eltántorítani egy irgalmas cselekedettől. Fülét Marlenka kapujához tapasztotta, közben leporolt egy kis porcukrot a hasáról, és egy újabb hangzatos bölcsességen törte a fejét. Nem tágitott Marlenka kapuja elől, és nem vette számításba az asszony eddigi szavait. Marlenka az ő számára nem ember volt, csak egy megesett nő, a bűn megtestesítője. Örüljön, hogy adhat a közösbe, és húzza meg magát.

De mi is egy megesett nőnek a bűne? Hogy szeretett egy férfit, és nem ölt meg egy csecsemőt? A társadalom néha megvadult óvónő, aki jelekre cseréli fel az embereket, kisszékre szorít, jobb kéz hátra, hogy ne tehess semmit, bal ujjak a száj előtt, hogy hallgass.

– Misszió? – kapta el Müller egyik szavát a pince felé menet. – Ott Isten felé térítenek, és nem kiszolgálják, mint egy vendéget!

Mielőtt bezárta volna a pinceajtót, visszaszólt.

– Akkor sem adok semmit. Kérlek szépen, Imre, könyörgök, menj innen!

Nehogy elárulja ez a szerencsétlen, hogy itt egy egyedülálló nő van! – gondolta összeszorult gyomorral.

Ölébe vette a fiát, hogy imádkozzon. Merev összezárt tenyérrel, összeszorított szemmel, mint egy kislány. Ekkor érezte meg, hogy a karján és a kezén Zatik csirkecombot majszol.

– Jaj! – visított fel, mert megrémült az ismeretlentől, s ahogy kapkodva felvette a gyereket, magára kente a zsírt.

Sírás és nevetés egyszerre kerülgette, de a gyermek ütemes rágcslálásától az utóbbi kerekedett felül a hangulatán.

– Ügyes vagy! Ügyes!

12.

A katonák végül Müller udvarán telepedtek le, mert az volt a legnagyobb a falu közepén. Ám a hajbókolásain és azon, hogy étellel kínálta őket, bár nem a sajátjából, igen meglepődtek.

– Szép dolog megsajnálni a farkasokat, Imre, de a bárányokkal mi lesz? – kérdezte Czégényi György, miután ajtót nyitott Müllernek.

– Miről beszélsz, Gyuri? Csak jól szeretném lakatni ezeket az éhes embereket. Vagy nem emberek?

– Te vagy elárultál minket, vagy elment az eszed. Tavalý télen Jani az ágyában fagyott meg, csak senkinek nem tűnt fel a karácsonyi készülődésben, hogy napok óta nem dalol az utcán a kocsmából jövet. Marlenka három napig vajúdott, ott halt volna meg gyerekestül, ha nem vonszolja ki magát az utcára. Az én Izsákomat meg odaadtad volna a németeknek. Vagy ezek nem emberek?

– De hát ez nem ezeknek a bűne, hanem a miénk!

– Tudod, az én Erzsím is sajnálja a pockot, mégsem invitálja be, hogy szétrágja a házfalat.

– Mi? Te patkányoknak nevezted ezeket az embereket?

– Szószátyár! – mondta dühösen Czégényi, és becsapta az ajtót Müller orra előtt.

Izsák, aki eddig Táltossal és Pejkával osztotta meg gondolatait, felfigyelt Gyuri szavaira.

– Nem. Nem vitetheti el őt a Mülller. Mert akkor hiába volt az egész! Ő meg kell maradjon írmagnak. Tizenkét éves kis kezével integetett néma barátainak, és a szénás kerítésén átmászva kifutott az akácosba. Át az erdőn a kukoricás felé, mert az vezet kifelé a faluból.

Vlagyimir, a sebhelyes arcú bement Müller házába körülnézni. A naftalinszagú szekrényben zakók sorakoztak. A sebhelyes kivette azt, ami számára a legdivatosabbnak tűnt, és magára próbálta. Kicsi volt neki, de a legalsó gombot még be tudta gombolni. A szobában ott volt a nagy családi biblia is. Ő- és Újszövetség jó nagy betűkkel nyomtatva, hogy az öregek is tudják olvasni, és hátsó borító alatt családi események, tintaceruzával teleírt lapok, házasságkötések, gyermekáldás, keresztelők, elhalálozások, bekötte a szent könyvbe. A sebhelyes megfogta a ládikó méretű könyvet és kivitte a többiekhez.

– Na, ezen jól vágthatjátok a dohányt.

Valahogyan mégis nyugtalan volt. A hordában volt egy kis angyalképű, szőke, pisze orrú, nagy szemű fiú. Nem akart ő katona lenni, de besorozták, dezertőr sem akart lenni, de egy erőszakos társa magával rángatta. Félénk pillantást vetett a sebhelyesre, mert nem értette ő sem, mi történik. A sebhelyes észrevette az eluralkodó bizonytalanságot, az angyalarcúhoz lépett, fél kézzel felemelte és orrba vágta.

– Azt mondtam, hogy vágthatod a dohányt!

Angyalka felállt, úgy tett, mint aki nem veszi észre, hogy vérzik az orra, és kikotorta a dohányt a csomagok közül. „Ivan, Ivanuska – hallotta nagyanyja simogató, szomorú szavait –, mi olyan jók vagyunk, de ez a világ olyan gonosz, hogy, jaj, nem tehetünk ellene semmit!”

Müller Hilde, Imre nővére egyedül bajlódott a nyári konyhában a sok férges krumplival, ami az adományból összegyűlt. Amúgy se szeretett főzni, morcosan húzogatta a száját fehér kendője alatt, de közben a forrásvízzel teli zománcos vájlingba egyre több tiszta krumpli került.

– Nézd meg, ez még nőt is adott nekünk – mondta egy kockafejű kopasz a hátán fekve. Mindenki felnevetett.

„Nevetgélni, azt tudnak! De nem látják, hová döngölik magukat? Csak úgy? Ahol érik?!” Dühében elvágta a kezét, és bedobta a véres kést a tiszta vájlingba, a meghámozott, vízben álló krumplik közé.

– Kell a rossebnek, olyan szomorú, mint Krisztus a kereszten – mondta becsmérő hangon egy alacsonyabb, aki a kordének dőlve dohányzott.

– De válogatós lettél, mintha a múlt heti kecskéd szebb lett volna – nevetett egy pocakos, és már ugrott is el az almák elől, amiket az alacsonyabb a kordéból felé dobott.

Hilde, miközben magában dúlt-fúlt, vérző ujját hosszú fekete apró mintás szoknyájához szorította. „Nem sajnáljátok az őszirózsáimat, ahogy halom! Észre se vettétek őket! Az sincs, kinek panaszkodjak,Imre úgyse értene meg..., azt mondaná, hogy kegyetlen vagyok a jövővénnel, aki távol

van az otthonától.” Dühében sírni szeretett volna, topogott pár lépést a nyári konyhában, hogy ne érezze magát olyan tehetetlennek, és megpillantotta a moslékos vedret. Már tele volt krumplihéjjal, elindult az istálló felé, hogy a reggel megsavanyodott tejet is ráöntse, és útközben szakított egy lapit a szivárgó sebére.

– Kuc, kuc, kocái, legalább ti legyetek boldogok! – és a disznók hangos mohóságában gyönyörködve elsírta magát.

A sebhelyest egyre jobban zavarta a semmittevés.

A faládából kivett egy pisztolyt, és új zakójának a belső zsebébe tette. A másik zsákmányolt dobozban egy karóra volt, azt is magára csatolta, és elszántan kirohant az útra, mint aki attól tart, hogy üldözik.

Czégényi György futott vele szembe.

– Izsák! Jer elő, Izsák!

A sebhelyes rögtön előkapta a pisztolyt, és Czégényi orrához nyomta.

– Na, na, hát azt hitted, hogy felkiabálsz nekem a parasztokat, hogy jöjjenek a vasvilláikkal? Lelőlek én mindannyiótokat, ha ez kell.

Czégényi önkéntelenül a szívéhez tette összekulcsolt kezeit, sírós szemekkel a fejét rázta.

– Csak a fiacskámat keresem, megijedhetett szegény, engedjen el, kérem!

A sebhelyes fütttyentett a tolmácsnak. – A sírós arcú nagydarab embernek hinni lehetett.

– Akkor add ide az órád, és mehetsz – ítélkezett a sebhelyes arcú. Gyuri rögtön kikapcsolta az óraszíjat és készségesen átnyújtotta. A sebhelyes nagyvonalúan intett, hogy mehet, és öntelten felcsatolta a karjára a második órát is.

– Na, nézzétek meg, akkor mi van a szoknyája alatt! – szólt hátra megengesztelődve az embereinek, akik közben félbehagyták a férfias viccelődést, mert azt nézték, mit tesz a főnök Gyurival.

Ezek a gyermeket is megállították volna, ha itt megy el, gondolta Gyuri, és visszafutott a házba. Hátha csak hátul játszik, az erdőnél, biztatta magát. Bár Izsák mindig olyan szófogadó volt, olyan szelíd.

– Ó, jaj, meg kell találjam sötétedés előtt – és kapkodva nyitotta a hátsó ajtót. – Szegénykém olyan élhetetlen. Semmit nem tud erről a világról – mondta sírva, és úgy tántorgott kétségbeesésében, mint a részeg. – Olyan félénk és gyenge, és szégyellős. De olyan figyelmes és okos, és finomka. Izsák! – üvöltötte el magát. – Az ég szerelmére! Izsák! – még soha nem érzett ilyen fájdalmat a szívében. – Izsák fiam! – Mi lesz ezzel a gyermekkel, ha valaki nincs ott állandóan mellette? Kitört belőle a hangos zokogás, de futott előre, majd újra vissza, hátha nem vette valahol észre, de mégis ott van.

Vlagyimir a két órát nézegette a jobb karján, és Müller kis kárómintás zakóját, mely számára eleganciát és új identitást jelentett.

– Azért utánezek, hova futott az a síros tahó, mert nem lehet velem olyan könnyen elbánni.

Angyalképű arcára már rászáradt a vér. Ő volt az egyetlen, aki Vlagyimir felszólítását hallva hátrapillantott a nyári konyhába. Hilde már hátul volt a disznóknál, csak a nagy, fekete apró mintás szoknya látszott az egész asszonyból, ahogy előrehajolt, be az ólba, hogy simogassa a disznókat. Az angyalképű segítségnek vélte a megnagyobbodott távolságot, mégsem tudta, hogyan kezdjen hozzá ehhez az egészhez. Már tudta, hogy babuskának nem volt igaza. Ő olyan szeretne lenni, mint Vlagyimir. Mégis nagyon félt. Felállt, izzadó tenyerét beledörzsölte poros nadrágjába, és megindult lassan, szinte toporogva a disznóól felé.

Az akácusból a porták hátsó kertjeire lehetett látni, a kerítések nem ellenségre voltak tervezve, csak a rend kedvéért álltak a szomszédok között. Vlagyimir elégedetten sétált, mintha seregszemlét tartana. Valamiért úgy gondolta, hogy ezekre a gazdag rendezett házakra mind igényt tarthat. Az akácus utáni első kukoricatábla Jónás bácsié volt, aki özvegysége óta a demizsonnal élt maga mellett, csak nagy hidegekben ment át hozzá Piroska a szomszédból, hogy berugdossa a házba a megfagyás elől.

– He-hej! – kurjantott Vlagyimir a fonott üveg láttán. Kivette a bordó-lila kukoricakórót az üveg szájából és beleivott.

Lassan eleredt az eső.

Miután Zatik jóllakott, Marlenka elaltatta. Gyönyörű meséket mesélt, egy kakaós kalács törpéről, aki most messze barangol, de majd visszajön, és akkor majd együtt játszanak. Egy jóságos, de örökké morcos óriásról, aki akármilyen erős, mindig megfájdul a gyomra, ha valami rosszat lát. Vigyázz, aludttejcskét kell tenni az ablakába, ez amolyan varázslat...

Már csak ez hiányzott, fülelt ki aggódva a pinceablakon, nehogy elöntsön a víz.

– Persze, aki szeretne valamit, annak minden nap kell varázsolnia. De hogy a varázslat mikor fog működni, majd a legeslegnagyobb óriás dönti el, aki mindenki szívébe belelát. Ó, de balog vagyok! Vajon bezártam az ablakot a fészerben?

Az erősebben megáradó esőre Nigol is kinézett. Meglátta az ablakpárkányon az aludttejcs kancsókat. – Ne dolgozzon már hiába az a gyermek... – és behordta őket a konyhába. Kiment a ház elé. Képzeletben látta, amint Marlenka sűrögve löccsinti aludni a tejet, és megsimogatta az ablakpárkányt, ami mellett mindig elment. Belenézett az esőbe, érezte, ahogy a nagy hideg cseppek lemosásák róla a szégyent. Vett egy mély levegőt, sóhajtott, és beletörölte az arcát az ingujjába.

– Holnap kis szerszámokat kellene csináljak a kölyöknek. Tanítsam majd meg neki a mesterséget. Úgy hallottam, ereje az van! – És ahogy ott állt az esőben, büszkeség töltötte el a szívét.

Vlagyimir hatalmasabbnak érezte magát, mint valaha. Ölelte a demizsont, beleivott, csókolgatta, és erről a gesztusról az a gondolata támadt, hogy nőt szerez magának.

Az eső egyre vadabbul vert. Marlenka kicsiny védősánca, mely a kukoricás és a ház között volt, már megtelt vízzel, és minden széllelésnél magasabbról verte és áztatta a fészer oldalát.

– Nem, nem zártam be az ablakot, és ha ráver a pumpára az eső, aztán végleg elromlik az egész!

Az esővízes kád is megtelt vízzel, szélén a háziszappan apró habokat vetett az esőtől. Úgyis megáznék, gondolta Marlenka rápillantva, megkülönböztetve se fogom ezt a zsírt szagolni! Levette a kötegyét, végiggombolta a ruháját, és beledobta a kádba, rá a háziszappant, és futott a fészerhez.

Vlagyimir azt hitte, az istenek kedveltje, mikor meglátta az alsóneműben felé közeledő nőt. Boldogságában hármalt kortyolt a pálinkából, és elindult Marlenka felé, de jobb lába már nem tudta utolérni a balt, és belezuhan a sáncba. Feleszmélt a hideg víztől, de csak annyira, hogy kiemelje a fejét a vízből, lábait fel-felemelte, majd visszarogyott.

Marlenka bement a fészerbe, bezárta az ablakot, hogy ne verjen az eső a pumpára.

– Na, mossam ki gyorsan a zsírt, az áldásába!

A száraz kukoricaleveleket úgy verte a zápor, mintha egy kivégzőosztag dobolna a halálraítélt előtt.

– Ha belelövök a lábába, nem futhat el – gondolta még mindig boldogan Vlagyimir, majd felemelte a kezét, hogy a pisztoly után nyúljon.

Kicsi Hirsch meglátta a sebhelyes részeg jobb kezén a két órát. Rémműlet helyett valahogy most értette meg, mi az a szent mérték. Kérdezett volna még Gyuritól vagy Marlenkától arról, hogy az apja miért hagyta el őt, de saját gyarlóságán elmosolyodva bölintott. *Nem beszédben áll az Istennek országa...* Kilépett a kukoricaszárak mögül, a vízzel teli sánc elé, ahol Vlagyimir feküdt.

A dezertőr jobb karja, rajta a két, kétféleképp járó órával, az ég felé meredt. Ujjai kibiztosították a pisztolyt. Szemét hunyorítva, száját kissé kitátva rácélezott Marlenka csupasz combjára...

És olyan precízen, ahogy az apja húsba vágott, hogy életet mentsen, és olyan hosszasan, ahogy még férfi nem tette, kicsi Hirsch belevizelt a levegőért hörgő szájba.

SZILÁGYI ALADÁR

A lehetségesse vált lehetetlen

Ujvárossy László stációi Traian Ștef eposzához

Nem irigyeltem magamat, amikor páratlan szellemi kalandra vállalkozva – nem kis erőfeszítés árán – végigküzdöttem magam Traian Ștef prologusból, tizenegy énekből és egy epilógusból álló, monumentális opusán. Bár a szerző minden ének elejére rövid sommázatot írt, mintegy fogódzót kínálva a nagyívű szöveg meghódítására vállalkozó olvasónak, ahhoz, hogy érdemben foglalkozhassak László kollégánknak a kötetbe szőtt tizenkét illusztrációjával, elkerülhetetlen volt Traian barátunk poémájának magamévá tétele. Már első nekifutásra rá kellett döbbernem, hogy a kolozsvári Școala Ardeleană Kiadó által megjelentetett *Epopoea șobolanului Louse* (*Louse patkány eposza*) annyira sodró erejű, magával ragadó költői szöveg, hogy lehetetlen letenni. A primer olvasói élmény elmúltával, második nekifutásra már arra törekedtem, hogy a magam örömeire szétszálazzam, kibontsam a mű jelentésrétegeit ahhoz, hogy végezetül ismét összerakjam az önreflexiókkal dúsított, saját, megelőző költészetének elemeit sem nélkülöző, számos kultúrtörténeti utalással gazdagított, sőt, látomásos jellege mellett közönséges, köznapi, mi több: aktuálpolitikai törmelékekkel elegyített verskatedrálisát. Egyik méltatója szerint: „A költői világ tág terében kedvére játszik az írói képzelet. A víziók, látomászerű filmkockák sajátos önmitológiát teremtenek. A nyelvvel való alkotói örömtánc, a képek variálhatóságának végtelensége korlátlanra duzzasztja a képi világ addig korlátolt lehetőségeit.”

Ismétlem: nem volt könnyű dolgom, Ujvárossynak meg végképp nem lehetett, amidőn igyekezett grafikailag megközelíteni, megragadni a *Louse patkány eposzát*. Hiszen Ștef művét képtelenség „illusztrálni”, képzőművészeti eszközökkel megragadni éppenséggel annyira reménytelen vállalkozás, mint ha arra törekednénk, hogy „elmeséljük: miről szól” ez az eposz. Grafikusunkban viszont „emberére talált” a költő. Hiszen a digitális kép mágiájának bűvöletében lubickoló

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankota). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erport.ro főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

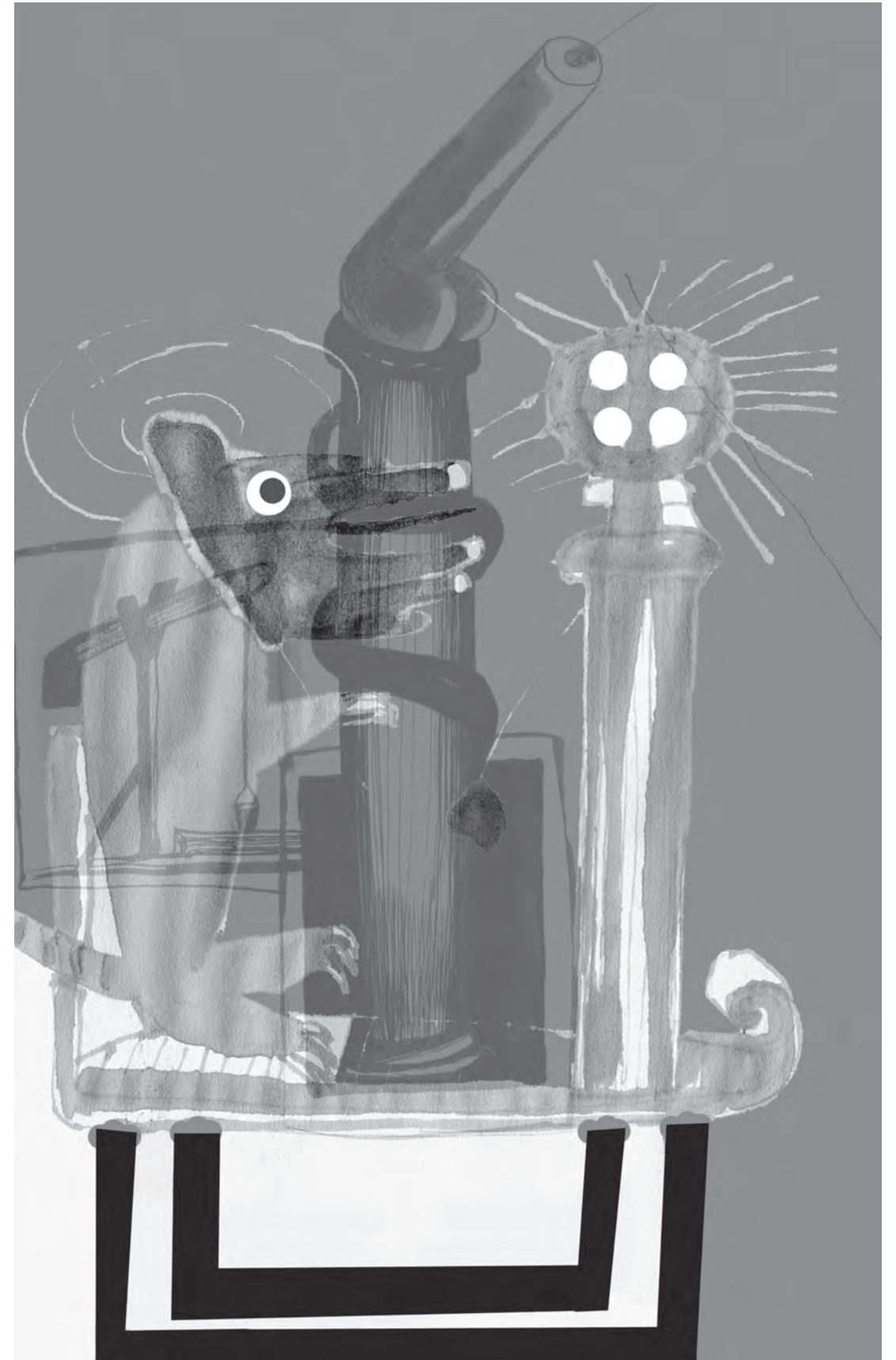
művész sajátossá fogalmazott vizuális univerzumában tévelyegve technikailag is, grafikailag is, szellemiségében is ráhibázott arra, hogy mitévő legyen. Vécsi Nagy Zoltán nem véletlenül konstataulta Ujvárossy László művészetéről: „Összes művészi megnyilvánulásában és műalkotásában az egyediséggel megáldott művészi sajátossága mint minőségi többlet mindig jól kitapintható. Alkotásainak esztétikai kulcsa talán éppen abban a befogadása során jelentkező ellentmondásban rejlik, ami e művek konceptuális szándéka, elméleti felvérteztsége és ezek elemi üzenete, sőt mi több szinte zsigeri hatása között feszül. Munkásságának egyik legfőbb meghatározója a konceptualitás és az ezt aláhúzó kísérletező képzőművészeti magatartás.”

Eddigi gyakorlatához híven, részben „hozott anyagból” dolgozott, akár gyermekrajzi elemekkel erősítve, kombinálva szörnyszüleményeit. A kinemato-grafikus Eisenstein óta „tudjuk”, hogy két kép összerakásából egy harmadik jelentés születik, és számunk képzőművésze, aki manipulátori képességekben is bővelkedik, élt ezzel a montázs-lehetőséggel. Végeredményben nem „illusztrált”, hanem a tizenkét digitális képből álló sorozatával megalkotta, kialakította az eposz vizuális stációit. Rajtuk megállapodva a szem nem kalandozik el a szövegtől, a vers és a rajz szimbiózisa sajátos, ítésvi szavakkal visszaadhatatlan rezonanciát indukál, mely így,

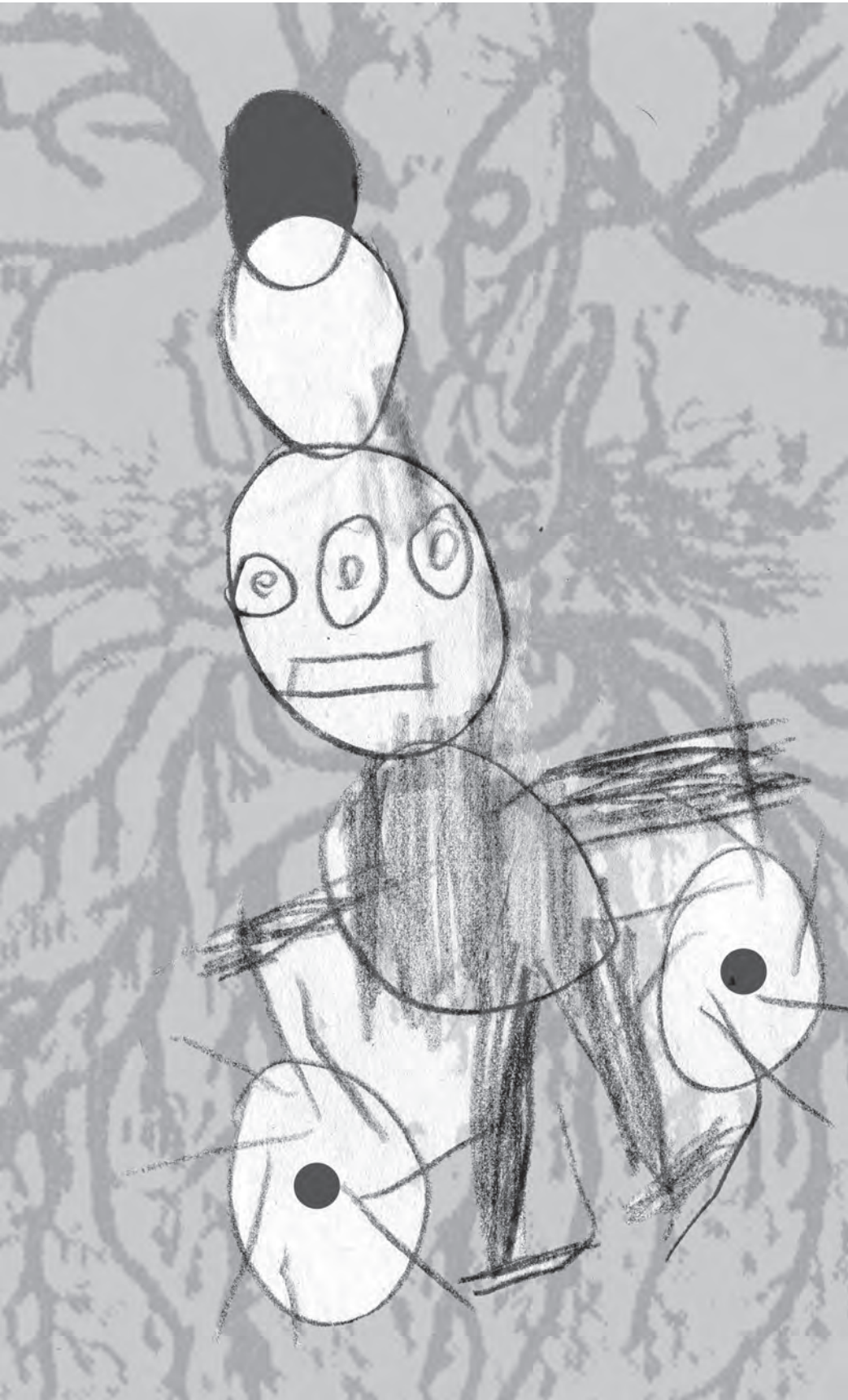
együtt, más is, több is, mint egy Štef eposz meg egy Ujvárossy-sorozat.

A fekete, mattfekete, szürke és fehér felületek dinamikája, hol látomásos, hol groteszk figuráinak plaszticitása, végeredményképp hangulatilag, szellemében is, olyan mértékű szinkronicitást generál, ami a két alkotó egymásra találásának, a lehetetlen lehetőségessé válásának ritka pillanata.

A. G. WEINBERGER

Singular / Egyes szám

(részletek)

Esszé Néha jó sasnak lenni

Amikor az erdőben a fák között a talaj szintjén vagy, nem sokat látsz magad körül, mondjuk, tíz méter távolságra esetleg megfigyelheted azt, ami az avarszőnyeg alatt történik, esetleg a fák alsó ágain, közel hozzád. Mikrotársadalmi információkhoz férhetsz hozzá, mint délutáni sétáján a körzeti rendőr. Látod, mit tesznek a hangyák, a bogarak, láthatod a giliszták útvonalát, és mondjuk, előre láthatod a katicabogarak társadalmi elégedetlenségét...

Ellenben ha magasztos cél és a beavatkozás szándéka vezet, akkor kis erősfeszítéssel sassá válhatsz, az erdő fölé emelkedhetsz, és azonnal megváltozik a látószögöd. Meglátod az erdő egész nagyságát és nagyszerűségét, megfigyeled a vad-disznók dél felé rohanását, szemrevételezed a harcra készülő farkascsordát, észreveszed a sólyom méltóságos zuhanó-repülését a szerencsétlen rágcsáló felé. Elérzékenyülsz a patak gyors vizéből a játékos pisztrángot kifogni igyekvő medve látványától... Idill és különös béke.

De figyelem! Ne hagyd, hogy a természetes és kiegyensúlyozott képek becsapjanak, mert odafentről meglátod a vadászt is, aki fegyvert tölt és megcéloz egy őzet, szemtelenül, arrogáns nemtörődomséggel készül elkövetni a visszafordíthatatlant... Felvetődik a természetes kérdés: megállítanád a vadászt? Ha igen, hogyan? Mit gondolsz, melyik oldalon állsz?

A félelemről

Sokak meggyőződése, hogy érinthetetlenek és sérthetetlenek. Az én igazságom csak az enyém, az ő igazsága teljes mértékben az övé. A gond akkor jelentkezik, amikor képtelenek vagyunk felvállalni, elfogadni saját igazságunkat, azt, hogy

A. G. WEINBERGER (1965, Nagyvárad) gitáros, énekes, producer, rádiós műsorok létrehozója, a blues műfaj hazai promótere. Zenészi karrierje az első romániai blueszenekar, a Transylvanian Blues Community létrehozásával kezdődött, később megalapította a Weinberger Blues Machine-t. Számos országban koncertezett, Memphisben, a Bluestock fesztiválon is fellépett. Megkapta az év legjobb hazai dzsesszalbuma elismerést (1997). Lemezei: Good Morning, Mr. Blues (1996), Standard Weinberger (1997), Transylvania Avenue (1999), Nashville Calling (2006), Guitar Man Vol. 1–2. (2008), Singular (2015), Mighty Business (2015).

elég fesztelenek legyünk, hogy megengedjük magunknak elfogadni a másik igazságát. Ennek a két helyzet metszéspontján jön létre egyfajta viselkedési és hozzáállási súrlódás. Ez okozza az ember fölött lebegő legnagyobb átkot: a félelmet.

A félelemtől sebezhetővé, kiszolgáltatottá válsz, a tisztátalan ügynökévé, terhére a környezetednek. Amikor elhatalmasodik rajtad a félelem, a kozmetikázott, jól ápolt tested nem lesz egyéb, mint a lényeges illúzióid mentegetése, a feltételezett és felmutatott igazságod hűséges paravánja. Egy izzadt, nyirkos hideg kéz gusztustalan emlékévé válsz, ha leszel annyira pofátlan, hogy kezet fogsz valakivel...

Ha kortársra vagy önmagadnak, nyitott mindenre, ami körülvesz, akkor nincs mitől félned. Nincs szükség meghajolva, szolgál elküen járni a világban, nem lesznek kisebb-ségi komplexusaid, és felfedezed a történelmi dimenziót, amellyel nem mertek élni elődeid.

A választás mindig a tiéd, csakis a tiéd. De figyelem! Csak te vagy a felelős a felvállalt döntéseidért, senki más.

Az vagy, akit megengedsz magadnak, hogy legyél, ha képes vagy. Ha pedig nem, mindenképpen beolvadsz a történelem mérgező bugyrába. És nem leszel az egyedüli.

It’s good to be a Gringo* (Jó gringónak lenni)

Az udvariasság teljes mértékben hiányzik, viszont léptenyomon jelen van a faragatlanság és a durvaság. Minden visszafelé irányul a többi országhoz képest. Vajon miért? – kérdezem magamban sztoikusán és zavarodottan.

Szabadság? Azt mondod? A kifejezés és a megélés szabadsága? Mekkora tévedés, mekkora csapda! Meghatározatlanná és azonosíthatatlanná vált az ország, amelybe születtem. Néhány évtizeddel ezelőtt esélyes ország volt, kortársra a nagyvilágnak, a lehetőségekre nyitott azok számára, akik felkészültek arra, hogy belevágjanak. Objektív és pártatlan meglátásom abból a tényből ered, hogy másnak születtem, mint a többségi lakossága e területeknek, amelyeket egyenlően, törvényesen és alkotmányosan osztanak meg azokkal, akik között élek.

Asszimiláció vagy integráció? I don’t think so, my friend. (Én nem így gondolom, barátaim.)

Nincs miért így gondolnom. Más az értékrendem, más a neveltetésem, más nyelveken panaszkodom, dolgozok, szeretek, remélek. Más irányba igyekszem, más a létem forгатókönyve. Egyszerűen más filmből való vagyok.

A lakosság körében, amelyben élek, maga a szeretet vált hamissá, hittelessé, nem beszélve az egzisztenciális és lényegi alapelvekről, melyekre az univerzum épül – a látható és a felfoghatatlan egyaránt. Itt és most minden felhígult, könnyűvé vált.

Megfigyelem a dolgokat, megoldásom is lenne egyes problémákra, de senki nem figyel oda egy végrehajtó hatalmat nélkülöző kisebbségire. A végrehajtó hatalomhoz pedig, az írónia perverz játéka folytán, azok férnek hozzá, akik ellen kitalálták a végrehajtó hatalmat. Itt minden a feje tetején áll, minden természetellenes.

Sok mondanivalóm lenne, de... még a legbanálisabb dolgokról sem beszélhetek, mint a közbeszédben gyakran előforduló giccsről és rossz ízlésről... különben is kevesen értenék, és közülük is kevesek ismernék el, hogy felfogják, amit mondok vagy írok... a többiek visszamaradott hallgatóság, amely egy szót sem ért abból a nyelvből, amelyet gondosan és tisztelettel használok... néha több tisztelettel és csodálattal, mint a román anyanyelvűek. Nem beszélhetek egyes „céhtársaim” (ugyan miféle cég?) saját elképzeléseikben való könnyed tévelygéseiről, akik megható arcát-

* gringo – Latin-amerikai szóhasználatban: külföldi, különösen egyesült államokbeli személy. Gúnyos, lekicsinylő jelző. A szót eredetileg Spanyolországban kezdték használni, a spanyolul beszélő idegenek, főleg a görögök megnevezésére.

lansággal és becsvággyal „kínálják” a kétes „minőséget” a Nagyérdeműnek; nem beszélhetek a *nemtörődömség fasizmusáról* – a fasizmus talán legveszélyesebb formájáról, mert még csak ideológiája sincs... következőképp esélyem sincs vitatkozni, konfrontálódni azokkal az érvekkel és alapvetésekkel, amelyeknek bármilyen *izmus* alapját kellene adniuk. Nem beszélhetek a köznép butaságáról, az évezredes hazugságról, amelyre a többségiek a létüket építik, a félelemnek és sötétségnek adva át magukat – semmiről sem beszélhetek nyíltan.

Ha pedig a megvilágosodás és alapvető igazság iránti vágy nevetséges fellángolása nyomán a többségi lakosság történelmi dimenziójának hiányát és azokat a kérdéseket érinteném, amelyek ebből erednek – helyben meglincselnének...

Csak azért, mert kisebbségi vagyok... emellett még azt is megengedem magamnak, hogy referencia legyen abban, amit teszek, és fesztelenül uraljam azt a piramis csúcsáról, amit mindenki javára építettem. És ahelyett, hogy tárt karokkal fogadhatnék mindenkit, aki erősíteni, fejleszteni szeretné ezt

a piramist, azon kapom magam, hogy a többiek szemlélem, amint egymással versengve azon munkálkodnak, hogyan tehetik tönkre, dönthetik le azt, amit építettem, csak azért, mert nem fogadják el, hogy az ő országukban egy kisebbségi legyen első valamilyen, és fenyegetve érzik magukat saját sötét egzisztenciális szövedékükben, önnön átokzuhatagukban örvendezve.

Egy kisebbséginek nincs szüksége a többségiekre, hogy kiteljesítse a hivatását. Csak a többségiek számára szükségesek a kisebbségiek, hogy eleget tehessenek a rég sóvárgott és önelégítő irgalmasságnak... It's good to be a Gringo...

SIMON JUDIT fordításai

Az Ősz szimfóniáitól a Tavaszi Fesztiválon át a Bohéméletig

A nagyváradi filharmónia új évada

Kultúra

Két klasszikus zenei fesztivállal, 38 nagyzenekari szimfonikus hangversennyel (amelyből hét vokál-szimfonikus koncert lesz a Filharmónia Kórusának közreműködésével), öt kamarakonzerttel, Puccini-operával, újívi hangversennyel, filmzenei koncerttel várják a zenekarokat a Nagyváradi Állami Filharmóniában a 2018/2019-es évadban. Több fontos felújítási munkát is sikerült elvégezni az utóbbi időben. Mindezekről **Meleg Vilmos** főigazgató és **Foica László** művészeti vezető tájékoztatja a Várad olvasóit.

Meleg Vilmosnak főigazgatóként ez a második évada a Nagyváradi Állami Filharmóniánál. „Amikor tavaly nyáron felvállaltam magamban ama lehetőséget, hogy a Szigligeti Színházról átjöjjenek a filharmóniához, tisztában voltam azzal, hogy mindez nagy változást hoz az életemben. Számot kellett vetnem azzal, hogy e lehetőség egyben korlátot is jelenthet; a színészi-rendezői pályám korlátozását, még ha nem is igényel teljes lemondást. A színháznál való tevékenységem befagyasztása volt a törvényes módja annak, hogy megpályázhassam a főigazgatói posztot a filharmóniánál. Ez picit megszorongatott lelkileg, de úgy gondoltam, ha az életben adódik egy efféle lehetőség, hogy kipróbáljam magamat hasonló, ám mégis más feladatkörben, élni kell ezzel és a kihívást kell választani – utalt Meleg Vilmos a közelmúlt-ra. Hozzáfűzte: – Azzal a céllal vállaltam el a filharmónia-igazgatói feladatkört, hogy tehessek valamit a közösségért, olyasmiket is, amiket talán csak én tudok megtenni. Hál' istennek a filharmónia teljes személyzete, a művészek és az adminisztrációval foglalkozó munkatársak jól fogadtak. Ez nagyon jó érzéssel töltött el, valósággal fölbátorított. Arra törekszem, hogy a filharmónia és a közönség közötti viszonyt kissé újraértékeljem, és ebben partnerek a kollégák. Nem úgy fogadtak, mint egy külsős, idegen igazgatót, hanem brancsbeliként. Nagy segítségemre volt és van Foica László művészeti igazgató, Balog János főkönyvelő, valamint

Kis Gábor adminisztrátor. És nemcsak ők, hanem általában mindenki. Másképp nem is tudtuk volna ilyen rövid idő alatt véghez vinni azokat a dolgokat, amiket sikerült megvalósítani az elmúlt tizennégy hónap alatt.”

Hogy miről is van szó? Például az előtér újrafestéséről, az előcsarnokban lévő márványlépcső felcsiszolásáról, próbatermek kialakításáról az alagsorban. A szóban forgó alagsori termeket eddig nem használták. Most sikerült rendbe tenni ezeket a helyiségeket, tűzálló hangszigeteléssel, megfelelő világítással ellátni. Az új próbatermeket főleg a zenekar számára hozták létre. Modernizálták az első emeleti női illemhelyet, s következik a férfimoldó felújítása is. Kicsit mindent rendbe raktak, hogy friss, tiszta legyen minden az új évadban. Csakis olyan munkálatokat végeztethettek el, amelyek nem ütköztek jogi akadályokba, ugyanis az épület még mindig visszaszolgáltatósi eljárás alatt áll. (Az ingatlan a Bihar Megyei Tanácshoz tartozik, a római katolikus egyház visszaigényeli az ingatlant, ám egyelőre stagnál a jogi ügy.) Ezért csak javításokat, tisztasági festést és a filharmónia működését segítő beruházásokat lehet pénzről megvalósítani. De ezen a

téren is sok teendő akadt. Örvendetes például, hogy sikerült a világítástechnikát kicserélni, az egészségtelen, sok áramot fogyasztó és a zenészeket néha izzasztó halogénvilágítást korszerű, takarékos, LED rendszerű világítótestekre cserélték. Mindemellett korszerű videivetítő rendszert szereztek be. Meleg Vilmos továbbá elmondta: „Annak az ötletnek a megvalósítása is folyamatban van, hogy rögzítsük a koncertjeinket, és a legjobb felvételekből hanganyag készüljön, ami igencsak hasznos lesz a filharmónia népszerűsítésekor.

Kicsinosított márványlépcső vezet az emeletre

Az összes koncertet archiválhatjuk, ami nem kevesebb mint negyvenötven előadás évadonként. Megint más: apróság, de úgy gondolom, a művészek hangulatát javítja, hogy a berámázott fotókat kitesszük az előcsarnokba, ezzel is növelve az ismertségüket, népszerűségüket, hisz megérdemlik. A nézőket is segítjük abban, hogy jobban megismerjék az intézmény művészeit. Újdonság továbbá, hogy nagy képernyős elektronikus hirdetőtábla lesz az előcsarnokban, amelynek jóvoltából a monitoron követhető lesz koncertek előtt a műsor, a fellépők művészi tevékenysége, valamint a következő eseményről is olvashatnak az érdeklődők. Hangversenyek előtt hangosbemondóval köszöntjük a nézőket, figyelmeztetve egyúttal őket a mobiltelefonok kikapcsolására. Megújult a műsorfüzet formai és tartalmi szempontból is. A leglényegesebb: sikerült olyan műsorpolitikát folyamatosítani, amelynek révén a filharmónia jelen van a város és a megye életében (ez a menedzseri pályázatom egyik alaptétele volt). Nemcsak a koncertteremben játszanak a filharmónia művészei, hanem más helyszíneken is, fontos rendezvények alkalmával, szabadtéri eseményeken is föllépnek. Bár ezek ingyenes előadások, jó reklámnak bizonyulnak. Megtapasztaltuk: többen, akik eddig nem látogatták a filharmóniát, egy-egy ilyen rendhagyó rendezvényen találkozáva művészeinkkel és muzsikájukkal, hamarosan jegyet vagy bérletet váltottak a filharmóniába, mert vonzotta őket a zene varázsa.”

Egyébként igyekszenek a műfaji sokszínűség jegyében összeállítani a repertoárt, hogy ne csupán a klasszikus zene otthona legyen a filharmónia, hanem másfajta zenei kihívásoknak is eleget tegyenek, s minél szélesebb közönségértéget vonzzanak. Ezért tűznek műsorra dzsesszt, tangóestet és filmzenei koncertet.

„Másik célunk: nagyobb teret nyújtani a kamarazenének és a fiatal szólistáknak. Úgynevezett bérbeadási lehetőségekkel különféle zenei és prózai előadásokat is hoztunk ide az operettől a stand up comedyig. A Nagyváradi Egyetem zene-művészeti kara és a Francisc Hubic Művészeti Iskola növendékeinek is lehetőséget teremtünk a megmutatkozásra. Továbbra is gondot fordítunk az iskolai zeneoktatást kiegészítő leckekoncertekre, hogy minél több diák részesüljön efféle zenei élményben, megismerve a komolyzene és az élő zene szépségeit.”

Meleg Vilmos arról is szólt, hogy több neves szólista és karmester is fellépett a múlt évadban a váradi filharmóniában. Ez a tendencia folytatódik a következő hónapokban. Jó dolog, hogy van olyan vállalkozó is, aki támogatója a filharmóniának, komoly pénzeket áldoz erre, besegítve a költségvetésbe. Egyúttal elmondta: köszönet jár a Bihar Megyei Tanácsnak is a mindenkori támogatásért. „Partnerek a terveinkben, megértők, jól gyakorolják az intézményfenntar-

tói szerepet, enélkül elképzelhetetlen volna bármilyen eredmény. Elvégre fontos, hogy Váradon fejlődő, profeszszionista komolyzenei intézményként működjön a filharmónia.”

*

Ami az új évadot illeti: mind koncepció, mind zenei ajánlat tekintetében folytatása lesz az előzőnek. A klasszikus zene színvonalas közvetítése mellett olyan újdonságokkal is fűszerezik a repertoárt, amik eddig vagy egyáltalán nem, vagy csak ritkán fémjelezték a filharmóniát. A 2018/2019-es évad egyik nagy projektje: jövő év májusában várható a *Bohémélet* című Puccini-opera premierje a színházban. Az előadást a Regina Maria Színházzal és a Szigligeti Színházzal együttműködve hozzák létre – díszlettel, jelmezzel, színpadi megvalósításban. Több részletről még tárgyalnak Jankó Zsolt dirigenssel. „Várad közönsége megérett arra,

hogy szólisták meghívásával, a mi zenekarunkra és kórusunkra alapozva létrejöjjön évente egy-egy operaelőadás. E tervnek a jelenlegi korlátozója a színházi zenekari árok befogadóképessége. Csak olyan operák jöhetnek szóba, amelyekhez elégséges 30-35 tagú zenekar. Kíváncsian várom, hogy a tervezett három előadás mellett még hányat igényelne a közönség. A mostani fogadtatáson múlik majd, hogy a következő évadokban milyen opera kerülhet színre.”

A bérletesek 38 nagykoncertre és öt kamarakoncertre látogathatnak el. Van olyan bérlet, amely mindegyik hangversenyre érvényes, van tíz előadásos koncertbérlet is. Október végéig lehet bérletet váltani, részletekben is kifizetve. Az egy koncertre szóló jegyárak változatlanok, a bérletek ára átlagosan egy százalékkal emelkedett az infláció miatt. A filharmónia alapközönsége bérletes. A múlt évadban csaknem 300 bérletesük volt.

*

Foica László, a Nagyváradi Állami Filharmónia művészeti igazgatója néhány zenei különlegességre hívta fel a figyelmünket: „Törekszünk arra, hogy a filharmónia repertoárja megújuljon, fölfrissüljön. Ezért a már népszerű, jól ismert művek mellett olyan alkotások is műsorra kerülnek, amelyek eddig még nem hangzottak el Váradon. Megemlíteném például F. Mendelssohn-Bartholdy *Lauda Sion* – énekes szólistákra, kórusra és zenekarra írt kantátáját; A. Szkrjabin *fisz-moll zongoraversenyét*, op. 20; S. Mercadante *Il Giura-*

mento fantázia kültre, trombitára és zenekarra; D. Lipatti *Román táncok zongorára és zenekarra*; R. Galliano *Opale concerto harmonikára*; R. Kim *Hegedűverseny*; M. Bruch *1., Esz-dúr szimfónia*; Orbán György *Rorate coeli – oratórium szólistákra, kórusra és zenekarra* című zenedarabjait.

A sokszínűség, sokféleség érvényesül a meghívott szólistákat és az egész műsorpolitikánkat illetően. Ezért nyitunk szélesebb közönségréteg felé is. Lesz szimfonikus tangóműsor, nőnap program, francia est, karácsonyi és újévi hangverseny (ezek iránt mind nagyobb az érdeklődés, ezért több koncertet kell tartanunk, hogy senki se maradjon le róluk). Ebben az évadban is szervezünk filmzenei koncerteket, amelyeknek szintén mindig nagy sikerük van; a japán Ozaki Sinja karmester (aki visszatérő vendégünk) vezényel majd ezeken a filmzenei rendezvényeken. Olyan szólisták is fellépnek, akik ritkább, különlegesebb hangszereken játszanak, hogy ne csak a megszokott hegedű-zongora, cselló-fuvola játék

legyen; például vendégünk lesz a németországi Viktor Hartobanu hárfaművész, illetve Eugen Negruță harmonikás a Moldovai Köztársaságból. Két fesztiválra is hívjuk a zene-rajongókat, ezek a következők: november 12–22. között *Az Ősz Szimfóniái – Klasszikus Zenei Fesztivál*, ennek keretében hét koncertet tartunk (két nagyzenekari, két kamarazene-kari, két kamara- és egy a cappella kóruskoncertet), valamint 2019. március 19–28. között a *Tavaszi Fesztivál* (három nagyzenekari és egy kamarazenekari hangversennyel) – főleg japán vendégművészek közreműködésével. Jeles szólistákat hívtunk meg. Ismét Váradon üdvözölhetjük Gabriel Croitoru hegedűművészt, lányával, Simina Croitoru hegedűssel és egy kamarazenekarral érkeznek majd. Ugyancsak kuriózum Bálint János fuvolás fellépése, ő a váradi Michael

Haydn kamarazenekarral Vivaldi *Négy évszakának* fuvolaátiratát adja elő. Nem utolsósorban visszatér a váradi filharmóniába a világhírű Roman Kim orosz származású, Németországban élő hegedűművész, aki tavaly Paganini *1. hegedűversenyét* játszotta, most pedig egyik saját kompozícióját hallhatja tőle a közönség. Mindemellett a Debreceni Kodály Filharmóniával is folytatódik az együttműködés.”

TÓTH HAJNAL

Panorámakép a nagyváradi
filharmónia honlapjáról

Évadkezdő filharmóniai kitekintő

Az ember néha annyira belemerül saját munkájába, hogy nem jut ereje, ideje kicsit felemelni a fejét, körülnézni, mi történik a szakmájában legalább a közvetlen szomszédságában. Hasonlóan van ez a hazai komolyzenei életben is, és bár Romániában jelenleg 16 állandó szimfonikus zenekar működik filharmónia típusú intézményi keretek között (a fele a tágabb értelemben vett Erdélyben), gyakran csak érintőleges a szakmai tapasztalatcsere közöttük, ha egyáltalán van. Váradi filharmóniás éveim alapján mondhatom, ez a ritka dialógus sem intézményesített szintű, inkább hozzák-viszik a híreket zenekarról zenekarra a vendégszólisták, karmesterek, a vándorló hangszeres muzsikus kíségek vagy épp a zenekari anyagok miatt egymással gyakran egyeztető kottatárosok, nem utolsósorban zenei titkárok.

Valamikor az itthoni facebook-kezdetek korszakában kérészt meg hazai zeneintézményeket egy bukaresti kolléga azzal az igénnyel, hogy internetes gyűjtőfelületet hozna létre, ahova minden hazai filharmónia programját aktualizálva posztolná. Az ötletet remeknek tartottam, ha nem is tartózkodhat az ember egyszerre csak egy városban, tanulságos lehet látni, hogy ki mivel foglalkozik éppen zenei téren. A fórum sajnos néhány év működés után elhalt. Igaz, ma már egyszerű bármelyik zenekar honlapján, közösségi oldalán tájékozódni az aktualitásokról. Pedig egy hasonló gyűjtőoldal ötlete akár odáig is mehetne, hogy még valamilyen kulturális kapcsolatfelvétel is születhet a dologból, együttműködés nevesebb művészek közös erővel való idecsalogatására.

Kis földrajzi kitérőt téve mondom még, hogy nyugati szomszédunknál 2005-ben fogalmazódott meg az ötlet a budapesti Művészetek Palotája kezdeményezésére az úgynevezett Magyar Szimfonikus Körkép rendezésére, ami évadonként legalább egy pesti megmutatkozást kínál a fővároson kívüli

szimfonikus zenekaroknak a – minden más nívós vidéki fesztivál ellenére – fajsúlyában még mindig Budapest-központú zenei-kulturális dömpingben. Bár a vidéki zenekarok pesti koncertjeinek szervezési hiányosságai miatt azóta is sok kritika érte ezért a sorozatért a Müpát, akkor is, kérem, hol vagyunk mi még egy ilyen kezdeményezéstől.

Persze Váradról nézve több szempontból is messze van a román főváros, a bukaresti központú, kétévente zajló George Enescu Nemzetközi Fesztivál pedig nyilvánvalóan a neves külföldi zenekarokat preferálja meghívni, elsősorban a közönség igényeit figyelembe véve. De minden bizonnyal jót tenne néhány hazai zenekar nívójának, ha legalább évente egyszer bemutatkozhatna másutt is, mint saját, megszokott székhelyén.

A fenti gondolatok jegyében igyekeztem kialakítani egy évadkezdő körképet a hazai zenekarok kínálatáról a honlapjaik szeptember közepi állása alapján.

A teljesség kedvéért, az említett tizenhatok székhelye: Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyszeben, Brassó, a Kárpátoktól délre Craiova,

Râmnicu Vâlcea, Pitești, Ploiești, Bukarest, keletre Botosán, Jászvásár, Bákó.

Először is, a zeneintézmények honlapjairól szólva, nem árt néhány kisebb észrevételt tenni. Praktikusság szempontjából nálam vezet a Kolozsvári Transilvania Filharmónia lényegre törő weboldala, ahol mindenféle intézménytörténeti bevezető és igazgatói köszöntgető nélkül, azonnal az aktuális programmal találjuk szemben magunkat, látványos képanyaggal, és online koncertjegyet is igényelhetünk, bár elég körülményesen. A direktség alapján nálam második Marosvásárhely, megjelenés alapján pedig Craiova. A műsorok aktualizáltsága terén Arad és Botosán a sor végén kullog. Három filharmónia tartja itthon fontosnak, hogy magyar nyelvű internetes felülete is legyen: Nagyvárad, Szatmárnémeti és Marosvásárhely.

Általános észrevétel, hogy amelyik honlapon létezik egyáltalán lehetőség például angol nyelvre váltani, ott is többnyire hiányos, nem aktualizált vagy „még nem működő” az idegen nyelvű felület.

Értékelendő az is, hogy bővített koncertelőzetesekkel szolgál néhány honlap, Várad, Temesvár és Craiova esetében. Rokonszenves, hogy a jászvásáriak vonzó dizájnú plakátjaikat is feltöltik lapjukra.

Az évadkezdés és a heti rendszerességű koncertezés persze nem minden intézményre jellemző, nem is mindenütt egyértelmű, hiszen vannak nyári fesztiválokat kiszolgáló vagy rendező zenei együttesek, valamint olyan zenekarok, melyek nem kizárólag szimfonikus jellegű hangversenyeket tartanak, de színházat és/vagy operát is kiszolgáló tevékenységet folytatnak. Akad, ahol a nyár végi koncerttevékenység belefolyik egy őszi fesztiválba.

Szeben majdnem egész hónapos operafesztivállal kezdi az őszt, Craiova a szimfonikusokat is mozgósító dzsesszfesztivállal indít, Bákóban pedig román zeneszerzőknek szentelnek hagyományos kortárs zenei fesztivált, míg Botosán a hagyományos Enescu-napokkal indít.

A legtevékenyebbek a temesváriak, itt már augusztus 31-én megkezdődött az évad, őket követték a szatmáriak (szeptem-

ber 6.), marosvásárhelyiek, pitești-iek (13-án), aradiak (15-én). A zenekarok többsége szeptember 20–28. között nyitott, legkésőbb, október elején, Bákó, illetve Botosán, végül október 4–5-én a bukaresti Enescu filharmónia.

Némely zeneintézmény kiemeli, hányadik évadát indítja, mintegy igazolva kontinuitását, az évadnyitó programot mustrálva így rögtön szemünkbe ötlük, hogy a Râmnicu Vâlcea-iak 24 esztendősek, Pitești mindössze 12 éves, Ploiești 66. Kerek 150 esztendőre, a Román Filharmóniai Társaság alapításának évére a bukarestiek vezetik vissza magukat, ehhez méltó módon évfordulós, ünnepi évadot hirdettek. Erdélyi tájainkon a filharmóniák feltüntetett alapítási éve általában az 1945 utáni megalakulást, esetenként az állami intézménnyé való újra- vagy átalakulást jelzi, persze történeti kitekintőjében nagyjából mindenki taglalja az ennél jóval régebbre visszavezethető kezdeteket.

A Kulturális Emlékezet Intézete (cIMeC) a honlapján 18 romániai filharmóniát sorol fel (szemben a már említett 16-tal), elérhetőségekkel, viszonylag frissítve. Ezekből a legfiatalabbak és a legfurcsábbak Giurgiu és Târgoviște, ez a „plusz kettő”. Esetükben a Bukaresti Zeneművészeti Egyetem közelsége határozta meg a zenekarok alapítását, több, a fővárosból ingázó hangszeres zenésszel kiegészülve. Előbbi városban 1999-ben, utóbbiban 2007-ben alakult zenekar. Târgoviște esetében még nyomon követhető az interneten egy-egy időszaki hangverseny programja, de

Giurgiu tekintetében már rejtély, hová tűnt a fiatal bukaresti zenészek által 11 éve alapított együttes.

Két, az eddigi felsorolásokban nem szereplő nagyváros kedvéért kitérőt teszek. Bármennyire is népes Galac, még sincs önálló filharmóniája, itt a Nae Leonard Opera- és Operettszínház zenekara kisebb-nagyobb rendszerességgel tart szimfonikus koncerteket. Hasonló a helyzet az alkalmi hangversenyekkel Konstancán, ahol az Oleg Danovski Nemzeti Opera- és Balettszínház furcsa hibridje 2004-ben jött létre három korábbi önálló intézmény, az opera, a színház és a filharmónia kvázi megszüntetésével, hangzatosabban: összevonásával, ami persze nem hazai lelemény, hiszen erre számos európai példa akad gazdagabb országokban is.

Visszatérve a kínálatra, nézzünk körül az évadnyitó műsorválasztások tekintetében is. Itt ismét a kolozsváriakat kell az élen említenem, akik évadnyitáskor egykori kiváló karmesterükre, a húsz esztendeje elhunyt Erich Bergelre emlékeznek, nagyszerű és helyénvaló műsorválasztással: Brahms *Német rekviemjével*, saját dirigens, Gabriel Bebeșlea irányításával. Az erdélyi szász Bergelt a hatvanas években a kommunista hatalom három és fél év börtönre, illetve kényszermunkára ítélte, mert merészelt egyházi műveket is műsorra tűzni. A hetvenes években Herbert von Karajan karmester személyes közbenjárásának köszönhetően Bergel elhagyhatta az országot, ezt követően bontakozott ki fantasztikus iramban méltán elismert nemzetközi karrierje.

Nagyszabású és elegáns vokál-szimfonikus kezdés tekintetében érdemes odafigyelni a jászvásáriakra és a szebeniekre is. Nagyszebennek az operafesztiválba illő a nyitása Verdi nagylélegzetű *Rekviemjével*, stílusosan olasz karmesterrel, David Crescenzivel, aki egyébiránt tavaly óta a Kolozsvári Román Nemzeti Opera művészeti vezetője. Jászvásáron szintén nagyszabású remekmű – Beethoven: *Missa solemnis* – az évadnyitó menüje. Idevehető még Brassó is, ahol Beethoven *IX. szimfóniája* is a nyitóprogram része.

A legszimpatikusabb klasszikus faktúrájú és/vagy összetételű műsoroknál (nyitány-versenymű-szimfónia) számomra toronymagasan vezetnek a bukarestiek, ahol egy igazi nemzetközi sztár, Christian Zacharias zongorázik-vezényel. Nyil-

ván ott a költségvetésből futja ilyen szintű meghívottakra. Mindenesetre a fővárosban egy rendkívül tiszta, klasszikus összeállítású Beethoven-programot találunk a szerző korai-középső korszakából. Egységesen szép és megnyerően egyszerű, de nagyszerű a szintén Beethoven-nyitóprogram Pitești és a Mozart-műsor Râmnicu Vâlcea esetében.

Érdekesség még, hogy négy városban is egymástól függetlenül vonzónak találták Brahms fajsúlyos német romantikus muzsikájával nyitni az évadot, így Szatmáron, Váradon, a már említett Kolozsvárott és Ploiești-en is. Brahmsot csak Beethoven előzi meg két helyszínnel országos évadkezdő népszerűség tekintetében: Marosvásárhely, Brassó, Râmnicu Vâlcea, Pitești, Iași és Bukarest. Fontos kiemelni, hogy Debussy halálának 100. évfordulójára egyedül Váradon gondoltak, méltó, egyik legnépszerűbb és legösszetettebb zenekari munkájával, *A tengerrel*.

Nálam a legnemzetközibb műsor díját a marosvásárhelyiek nyerték el, egy magyar–román–német–orosz „koprodukciós” nyitókoncerttel: az erdélyi származású, Németországban élő Gábor Ferenc vezényletében Matei Pop fiatal kolozsvári zeneszerző *1. és 2. máramarosi szvitjével*, az oroszországi Eduard Kunz zongoraszólójában Rahmanyinov népszerű *2., c-moll zongoraversenyével*, valamint Beethoven *I. szimfóniájával*.

Arad az egyetlen, ahol barokk koncerttel indul az évad, ami szép gesztus

a klasszikus-romantikus repertoár egyeduralma mellett, s a kamarazenekari faktúrájú megnyitónak remélhetőleg nem az a sajnálatosan régóta nyílt titok az oka, hogy az aradi zenekar létszámhiánnyal küszködik.

Kortárs román zenével a már említett Bákó és Botosán mellett Brassó és Temesvár is merész éllovas. A temesváriak presztízsüket tekintve megengedhetik maguknak, hogy szinte csupa kevéssé ismert, nem feltétlenül a közönség kedvencei közé tartozó darabbal indítsanak: a 63 esztendő, bukaresti zenei nevelésű Andrei Tănăsescu *Tropaeum Traiani* című, dák-római időkre reflektáló művével, valamint két kevéssé ismert kompozícióval, Bruch *Szvit orosz népi dallamokra* című kompozíciójával és Rimszkij-Korszakov *Mese Szaltán cárról* című szvitjével. Brassóban a japán illetőségű karmester, Soga Daisuke, akinek a kilencvenes évek elejéig nyúlik vissza a zenekarral való szakmai együttműködése, a már említett főmenü, Beethoven *IX. szimfóniája* mellé olyan hazai ízeket tált, mint Ciprian Porumbescu *Crai Nou* szvitjét (a karmester saját hangszerelésében), valamint saját darabját, *Fantázia román dallamokra* címmel. A társítás enyhén szólva tarka.

Ha már hazai ízeknél tartunk, érdemes megemlíteni, hogy Nagyvárad és Temesvár zenekarai nyár végi szabadtéri koncerttel ünnepelték meg előre is a nagy egyesülés centenáriumát, közönségcsalogató repertoárral. A szatmári filharmonikusok még tavasszal teljesítették az egyesülési évfordulós koncert-kötelezettségüket Paul Constantinescu *Bizánci húsvéti oratóriumával*.

Nem esett még szó az alakulását tekintve fiatalabb együttesek közé tartozó Székelyföldi Filharmóniáról, mely sajnos szeptember közepére még nem tette közzé évadtervét. A székelyudvarhelyi központú zeneintézmény szintén rendszeres hangversenyévadot tart, ha nem is heti rendezvényekkel. Ezt a koncertről koncertre újra összeálló zenekart több különböző városból érkező számos kiváló fiatal erdélyi magyar hangszeres zenész táplálja.

Végezetül nézzünk szét a karmesterek és szólisták között. A tapasztalat az, hogy a zenekarok többsége saját állandó karmesterével kezd, vagy már jól bevált állandó meghívott státuszú vendégkarmesterrel. Kivétel a sorban Temesvár, ahol a

brassói opera dirigense, Mircea Holiarțoc indít évadot, míg Râmnicu Vâlcea a temesváriak állandó karmesterével, Gheorghe Costinnal kezd. A japánok, úgy látszik, kedvelik a romániai zenekarokat, két esetben is (Szatmár és Brassó) találunk olyan japán vendégkarmestert, akinek a kilencvenes évekig visszavezethető jó szakmai kapcsolatai hazai zeneintézményekkel (Soga Daisuke, illetve Ozaki Sinja). Két további esetben japán zongorista hölgyeket is találunk a nyitóműsorokban (szintén Szatmáron, illetve Temesváron).

A szólistát igénylő műsorok tekintetében a zongoraversenyek és hegedűversenyek dominálnak, Pitești a kivétel, ahol Mozart egyik zenei gyöngysze-me, az *A-dúr klarinétverseny* a középső menüpont, egy ismét csak szinte minden romániai zenekarhoz visszajáró meghívott karmesterrel, a Váradon is közkedvelt holland Theo Woltersszel.

A szólisták sorát nézve (a korábban említett bukaresti sztárvendéget leszámítva) két hegedűművészt tudnék kiemelni minőségi alapon: Florin Croitorut (Râmnicu Vâlcea, Paganini-műsorral) és Artur Kaganovskiyt (Nagyvárad, Brahmszal).

Októberre a munka tehát elkezdődött a hazai filharmóniaknál, remélhetőleg az új évadban a közönség továbbra is kitart kedvencei mellett, és az egyre populárisabb irányba tolódó műsorpolitikák ellenére a zenekarok is kitartanak a méltó zenei értékek mellett.

TÓTH GÁBOR

Nagyváradra is beszökött a TIFF

Első alkalommal szervezték meg szeptember első hetében Nagyváradon az amúgy 17. kiadásánál járó Transilvania Nemzetközi Filmfesztivált (TIFF). Utólag annyit mondhatunk: reméljük, nem marad ennyiben.

Rég(ebb)i idők mozijának hangulatát idézte számomra a nagyváradai TIFF egyik eseménye, a színházi vetítés. Eszembe juttatta azt az időszakot, amikor még copfos kislányként rendszeres vasárnapi programom volt a mozizás Váradon. Gyermekkori barátnőmmel vasárnaponként nyakunkba vettük a várost, és beültünk valamelyik moziba. Sehol egy multiplex, viszont volt „modern szocreál” mozi a Rogériusz negyedben és a nagyállomás közelében (utóbbit nemrég bontották le), lepukkant, szakadt ülőhelyes filmszínház a mostani filharmónia épületében és patinás mozi a Fekete Sas palotában. Ez utóbbinak a hangulatát idézte föl a jelenlegi TIFF-es moziélmény a teátrumban. A megboldogult Szabadság – korábban Nagyvárad (Oradea) – nevezetű mozi nagytermének púderszagú eleganciáját, patináját, amikor

Tudor Giurgiu fesztiváligazgató és Bereczki Csaba rendező a zsinagógában

FRIED NOÉMI LUJZA felvétele

filmvetítés előtt néha rápillantottam a kétoldalt sorakozó sasokra, szájukban színes égő fényeskedett, s rá-rácsodálkoztam, milyen szép is ez a terem itt a Sas palotában; megvolt a várakozás izgalma: milyen lesz a vetítésre kerülő játékfilm. Néhány évvel ezelőtt több próbálkozás is volt, hogy művészmozi működhessen az egykori Szabadság mozi helyén. Jó ötletnek bizonyult, mégsem tarthatott sokáig különféle okok, nehézségek és kifogások miatt. Egy lezser eleganciájú művészmozi valahol a városközpontban manapság is várhatná a filmrajongókat, hogy ne csak számítógépes házimoizás vagy multiplexes élmények gyűljenek. Kérdés, vajon van-e ilyesmire szándék, mert igény még volna rá, azt hiszem.

A TIFF első napján egy magyar film vetítésével kezdődött a program a színházban, amelynek homlokzati oszlopait filmfesztiválos plakátba öltöztették. Szász János rendező új, 2017-es filmjét, *A hentes, a kurva és a félszemű* című alkotást lehetett megtekinteni. A nézők zömmel a zsöllyében ültek, néhányan az emeleti páholyokban helyezkedtek el. A régi mozihangulatot idézte meg a fekete-fehér film is. A műsorfüzetben a következőket írták a filmről: „1925-ben förtelmes botrány kavarta fel Budapestet.

66

Kodelka Ferenc mészárost saját vágóhídján gyilkolták meg, majd feldarabolva, néhány bőröndben a városon át hurcolták, hogy aztán a Dunába hajítsák. Ki volt képes egy ilyen borzalmas gyilkosságra, és miért?” A film egy megtörtént bűnesetet dolgoz fel, vagy inkább használ föl kiindulópontként. Egy kegyvesztett volt csendőrtiszt, Léderer Gusztáv (a filmben Nagy Zsolt alakítja) és felesége, a rovott múltú, házasságuk előtt kasszírnőként is tevékenykedő Schwartz Mária, vagyis Mici (a filmben Fekete Mária néven szerepel, és Gryllus Dorka játssza) valóban brutálisan meggyilkolta, majd feldarabolta a gazdag hentesmestert, Kodelka Ferencet (Hege-dűs D. Géza formálja meg a figurát). A tények viszont nem egyeznek, hiszen a gyilkosság körülményei, módja más volt, mint a filmben. És nem Budapesten játszódik a történet, hanem egy elszigetelt falucskában. De hát a rendezőt nem a história, nem a történelmi háttér, hanem a lélektani dráma foglalkoztatta inkább, az, hogy mi játszódhatott le a három ember között, mi minden rejlik az efféle kapcsolatokban, ami ilyes borzalmakhoz vezet. Nyers és furcsa hangulatú film lett, szűkszavú, nem szerethető, de nem is feledhető karakterekkel.

A PKE-n is sok volt a néző

FRIED NOÉMI LUJZA felvétele

Amúgy érdemes utánaolvasni a történeteknek, a korabeli sajtó sokat foglalkozott a Kodelka-üggyel, Léderer viselt dolgaival, súlyos bűnei-vel (nemcsak ez a gyilkosság terhelte a lelkét), annak idején Krúdy Gyula is írt a bűncselekményről. (Apropó, Léderer: Váradon működött Léderermalom, amelynek tulajdonosa persze nem az a Léderer, de a fáma szerint az egykori malom is rejtett sötét titkokat. A régi malomépületben egyébként az utóbbi években volt már filmvetítés, színházi előadás is. De ez már egy másik történet.)

A magyar film után vetítették a TIFF első napján a színházban Adina Pintilie *Nu mă atinge-mă* című alkotását. Akinek viszont már sok volt a

67

filmélményből, az elbandukolhatott a Nagysándor utcáig, mégpedig a Lokál kávézóba. A bár udvara melletti, jobb napokat is látott hajdani nyári kert (egy ideje sajnos parlagon és gazdátlanul hever, a Lokál vendégei mostanság csak kíváncsian fürkésző kóbor cicákkal találkozhatnak arrafelé) három estén át újból fölpezsdült élettel és filmekkel telt meg, itt vetítették ugyanis a román rövidfilmeket, ezekből lehetett mazsoláztatni. Aki hamarabb ért oda, vagy tartott egy pici szünetet két filmecske között, csak átsétált a hangulatos romkocsmá bárjához. A lényeg, hogy összegyűltek a mozimániások egy-egy kellemes, családi hangulatú filmnézős estére. Amúgy a Lokálban máskor is szoktak filmet vetíteni, nem kell hozzá fesztivál.

Vasárnap este, rögvest, amint leszálltam a villamosról, máris a TIFF-be botlottam a Szent László téren. Vagyis a fesztivált hirdető kivilágított, jókora piros betűkbe. Ez is egy afféle aperiTIFF (a szójáték a műsorfüzetben található). Épp most kezdődött meg *Az ember, aki megölte Don Quijotét* című 2018-as Terry Gilliam-film vetítése. „Toby, az egykori ábrándozó rendező-hallgató ma cinikus reklámrendező. Egy évtized után visszatér abba a festői kis faluba, ahol még diákként első játékfilmjét forgatta Don Quijotéről, és nyugtalanító dolgot fedez fel: a film megváltoztatta a helybeliek életét” – olvasható e rövid ismertető a programfüzetben. A Monty Python-csapatból is jól ismert színész, rendező, forgatókönyvíró, Terry Gilliam (*Brazil; A halászkirály legendája; 12 majom; Félelem és reszketés Las Vegasban*) új filmjének gyártása húsz éven át tartott. A film előkészítését, többszáz kaszos forgatását, egyszerűen létrejöttét mindvégig megannyi malőr, szerencsétlenség, kalamajka kísérte. A rendező még-

Nagyvárád, Szent László tér

Fotó: LARISA BIRTA

sem, vagy talán éppen ezért, dacból sem engedte el a történetet, a projektet. Van itt minden. Modern szélmalomharc (a film elkészülte és persze a témája is), La Mancha lovagja (aki egy örült suszter) autósok és motorosok között, Sancho Panza ámuldozásai, elképedései, meg sok minden más. Megoszlanak a vélemények arról, megérte-e húsz esztendőn át dolgozni ezen a filmen. Mindenesetre sokan voltak kíváncsiak erre a különleges kaland- avagy káoszfilmre. Az idő egyébként kegyes volt a filmmániásokhoz, hiszen a szép szeptemberi nyárban kellemes volt ücsörögni a főtéren a hatalmas vetítővásznat bámulva, a búsképű lovag és társai történetébe alaposan vagy kevésbé alaposan belemerülve. A téren lévő bárók teraszairól is jól lehetett filmet nézni. Viszont a távolabb ülők, főleg a rövidlátók megszemből nemigen tudták olvasni a román feliratot. Olyanok is akadtak, akik a szököőkút peremére telepedtek le. Volt egy kis technikai gikszer is, egy idő után leállt a vetítés, lefagyott a gép. Negyedórás szünet után folytatódott a film. Úgy látszik, ezzel a Don Quijote-filmmel semmi sem megy simán, Váradon is utolérte valami fura átok, balsors vagy micsoda... Bizonyos idő után azért az ember lánya elkezdett fájlódni, és ha nem vitt melegebb szvettet, lehetséges, hogy faképnél hagyta Don Quijotét és Sancho Panzát. Egy darabig azért kísért a lovag, hiszen a villamosmegállóból, sőt még a híd Szent László téri hídfőjénél is láthatók voltak a filmkockák, és hallhatók voltak a párbeszéddek, hangeffektusok.

Zenés utazás és krimi

Nagyváradon nincs moziterem, a legnagyobb gondot a helyszínek kiválasztása jelentette. Egy fesztivált az tesz sikeresé, hogy a közönség mennyire kapcsolódik be a beszélgetésekbe – Tudor Giurgiu fesztiváligazgató szavai járnak a fejünkben, miközben a Kossuth utcai neológ zsinagógába igyekszünk, Bereczki Csaba filmjének, a *Soul Exodusnak* a bemutatójára. Ő ugyanis az egyetlen magyarországi meghívott, aki a váradi TIFF első kiadására elfogadta a meghívást, vele beszélgethet a közönség a film után. Nyilván nem véletlenül, hiszen évtizedekig élt itt a rendező, aki ma a Magyar Nemzeti Filmalap nemzetközi és értékesítési igazgatója. S ha neve ismerősen cseng, nem véletlen: első filmje, a *Bolondok éneke* is Váradhoz kötődik, Horváth Imre (Eperjes Károly) is feltűnik benne. (Sőt, epizódszerepben váradi költő barátunk, Gittai István is.)

A *Soul Exodus* története Kanadában kezdődik, s Nagyváradon ér véget. Végy öt amerikai klezmerzenészt, akik The Brothers Nazaroff néven együtt zenélnek. Michael Alpert, Dan Kahn, Psoy Korolenko, Bob Cohen és Jake Shulman-Ment a titokzatos Nathan „Prince” Nazaroffot tekintik elődüknek, az ő tiszteletére választottak nevet. És elkezdődik a pergő klezmermuzsikával kísért utazás: New York, Párizs, Berlin, Budapest, Máramaros, Kisinyov, Nagyvárad, gondolatok identitásról, eredetről, zsidóságról, pogromokról, háborúkról... A záró képeken Daniel Kahn *Inner Emigration* című dalát játssza a Fekete Sasban, majd a Körös-parton futnak a zenészek (szép átkötés ez a film elején látott, hasonló

Nagyvárád, Szent László tér

Fotó: tiff.ro

New York-i jelenethez). És rengeteg zene, jiddisül, angolul, sőt magyarul is... sokszor szavakra sem volt szükség, hiszen a máramarosi közös zenélés képei magukért beszéltek. Mi arra voltunk kíváncsiak, hogy a képsorokhoz illő dalokat a film kedvéért írták-e, avagy a már meglévő anyagból válogattak, s mint a rendezőtől megtudtuk, ő választott a Nazaroff testvérek műveiből a képekhez illő zenéket.

Az Amerikától Kelet-Európáig tartó utazás nemcsak a zsidó identitásról szól, hanem arról az identitásról is, amely elveszíthető, de amire mindannyiunknak szükségünk van, mondta Bereczki Csaba, s készséggel válaszolt a kérdésekre. Rendhagyó, hogy a rendező is feltűnjön a dokumentumfilmben, de személyesség is vált a film, mikor kiderült, az ő életének is személyes tapasztalata az emigráció. Számára dedikált lemezükön ez állt: „a hatodik Nazaroffnak”. Előfordultak konfliktusok a hosszú forgatás során, de ezek gyümölcsözőek voltak, s jobbra abból fakadtak, hogy nem hivatásos színészekkel dolgoztak, hanem zenészekkel, akiknek például nem volt türelmük a hosszabb kamera-beállításokhoz. Ez úgy oldódott meg, hogy a rendező elmondta, ha a zenészeknek a hangszerük a művészetük eszköze, számára ugyanez a kamera. Bereczki Csaba azt is elárulta: következő filmjének helyszíne Nagyvárad lesz, és a mozi egy ’80-as években élő fiúcsapatról szól majd.

Következő filmes választásunk vasárnap délután a *Budapest Noir* volt, ezt a

Partiumi Keresztény Egyetem amfiteátrumában vetítették. Gömbös Gyula halála szinte elnyom minden más hírt, azonban Gordon Zsigmond (Kolovratnik Krisztián) bűnügyi újságíró érdeklődését jobban felkelti egy fiatal ismeretlen lány halála. Izgalmas nyomozás veszi kezdetét Gárdos Éva filmjében, s a főhőst is gyanúba keverik. A film végére természetesen minden kiderül, de nincs boldog befejezés, az újságíró is megalkuszik, mikor gyilkosság helyett öngyilkosságot ír le írógépén.

Ragályi Elemér operatőri munkája követi a film noir hagyományait. Még a nappali felvételek is szürkések, nincsenek harsogó színek, fények. A film nagy része füstös kávéházakban, lakásokban, irodákban, utcákon játszódik, a feszültség végig megmarad, a történetre a képek még jobban ráerősítenek. A PKE-s vetítés során az egyetlen zavaró pillanatot az alaposan késve érkező nézők jelentették, akik telefonjukkal világitva próbáltak helyet találni maguknak.

Megjegyzendő még, hogy mindkét vetítés a váradi görög-katolikus püspöki palota tüzét, majd az épületet mutató képsorokkal kezdődött, magyarul és románul az épület helyreállításának fontosságára hívták fel a figyelmet.

Művészmozi ugyan nincs Nagyváradon (bár a TIFF beharangozó sajtótájékoztatóján újra elhangzott, hogy a váradi önkormányzat uniós forrásokat keres a volt Szabadság mozi felújítására, s ha nem talál, saját erőből oldja ezt meg), azonban a város több terét is sajátságos mozivá alakították a TIFF-esek. Tapasztalatunk s a fotók tanúsága szerint volt érdeklődés, kimozdultak a váradiak a főtérre, a zsinagógába, a várba, a PKE-re, a színházba vagy épp a Lokálba, hogy filmeket lássanak. Talán az egyetlen zavaró tényező az volt, hogy az egy mást átfedő vetítések miatt nem nézhettünk meg mindent, ami érdekelt bennünket. De hát egy fesztivál már csak ilyen.

**TÓTH HAJNAL
FRIED NOÉMI LUJZA**

KISS ERNŐ CSONGOR Románia-oratórium

Zudor János Romániából jöttem című kötetéről

„háborúsbűnök békeidőben
végeredményben a béke törvényei szerint
ítélendők meg”

Megdöbrentő volt számomra Zudor második, *Romániából jöttem* című verseskötete és a *Pügmalion monológja* címen megjelent debütkötete különbségeit, radikális hangsúlyváltásait látni, a posztmodern szerepjátékokra épülő líra hirtelen visszavonulását az alanyi költészet javára, mi több, nyelven kívüli dimenziók felé. A következő sorokban azt próbálom meg a két rövidke könyv között húzott érintők mentén feltárni, hogy hozott-e Zudor költészete számára nyomon követhető változást 1989. Milyen más természetű váltás érhető tetten? Hogyan érinti mindez az önreprezentáció kérdését?

A mindösszesen néhány hónap eltéréssel (1989 novemberében, illetve 1990 februárjában) publikált két verseskötet¹ általam leginkább szubsztanciálisnak tartott különbségeit három kérdés felől vizsgálom: 1. Ki(k) beszél(nek)? 2. Miről beszél(nek)? 3. És mit hallgat(nak) el? (A válaszok alkalmassint a *Románia*-kötetről szóló belátások formáját öltik majd – nem szigorúan ebben a sorrendben)

1.

Zudor János 1989-ben a Forrás-sorozatban megjelent első kötete, a *Pügmalion monológja* három ciklusra oszlik a következő címek alatt: *Akropolita énekel*, *Az utolsó játszma*, *In memoriam*. E három közül az *Akropolita énekel* cím megfejtése okozhatja a legtöbb fejtörést. Utalhat például egy Georgios Akropolites nevű 13. századi bizánci görög diplomatára és történetíróra. Egy ennél valószínűbb, nem annyira a ciklus darabjaihoz, mint inkább a költő személyéhez

KISS ERNŐ CSONGOR (1990, Marosvásárhely) irodalomtörténész, kritikus, az ELTE Eötvös Kiadó szerkesztője. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári BBTE-n, illetve az ELTE irodalomtudományi doktori iskolájában végezte. Budapesten él.

kapcsolható magyarázat szerint: az *akropolitában* érdekesebb inkább a ’fellegvár’ jelentésű *akropolis* szó toldalékolt változatát látnunk: akropolita = ’fellegvári, a fellegvárból való’. Itt a Fellegvár áttételesen mint a kolozsvári élet fontos helyszíne szerepelhet, vagy az *Igazság* című folyóirat egy évtizeddel a kötet megjelenése előtt alapított *Fellegvár* című mellékletére is gondolhatunk (az utóbbi elnevezés természetesen az elsőből ihletődött). A *Fellegvár* a harmadik Forrás-generáció tagjai számára

1. A *Romániából jöttem* először a *Kelet–Nyugat* című nagyváradi irodalmi hetilapban jelent meg 1990. február 9-én, később ugyanebben az évben önálló kötetben is. Lásd ZUDOR János, *Romániából jöttem*, Magyar Bibliofil Társaság – Officina Nova Kiadó, 1990.

rövid működése alatt is fontos publikációs felületnek, sőt némelyek számára fontos közösség- és értékformáló fórumnak számított – derül ki Martos Gábor *Marsallbot a hátizsákban* című interjúkönyvéből.² A fellegvár(i) mint kognitív metafora gyűjtőneve lesz a kötet három ciklusában megelevenített alkotók, műfajok, formák, a zene- és képzőművészet, illetve az irodalom klasszikusai által hordozott művészeti presztízsértékeknek. A versek beszélői vagy megelevenített mitológiai alakok, vagy a régmúlt történelméből lépnek elő, a klasszikus kor, a romantika és a modernség magaskultúra részévé avatott művészei (Mozart, Liszt, Haydn, Beethoven, Goethe, Csontváry, Brâncuși, Bartók stb.). Utóbbi hármat leszámítva egyik sem élt ugyanabban az évszázadban, amelyben egy Zudor János nevű nagyváradi költő született. A *Pügmalion*-versekben megszólalóknak ennek dacára még sincs néven nevezhető identitásuk, a beszélők kilétét a különféle műfajtravesztiák, a klasszikus versformák (szonettek, rondók) és zenei szerkezetek (etűdök, oratóriumok), illetve irodalmi ekphrásziszok és az ezeket felépítő elképesztő mennyiségű irodalmi vendégszöveg közötti hézagokban lehet csak néha megsejteni. Az egész kötet a művészetek és az alkotás különféle költői képzeiteibe, illetve a sakk, azaz a művészet mint játék egyik ismert posztmodern kori metaforájába burkolózik. Ennek következtében a *Pügmalion monológjának* a kulturálisan beíródott, konvencionálissá vált művész- és művészetmetaforákkal sikerül megőriznie az én reprezentációjának valamiféle látszólagos konzisztenciáját. Pügmalion szobrot farag, Haydn *Évszakok* oratóriumának vadászjelenetében a vadászok annak rendje és módja szerint űzik a vadat, Akropolisz pedig, mint azt az azonos című vers utolsó sora is jelzi: „HALKAN ÉNEKELGET”³.

Az egy évvel később Magyarországon 1000 számozott példányban megjelenő *Romániából jöttem* című kötet ezzel a fajta énreprezentációval radikálisan szakít. Míg korábban minden magára utaló jelzést kizárt, a második kötetben a szerző neve többször is szerepel: Zudor János elvtársé, Zudor tanár úré, egy négygyerekes apáé, aki klinikai állapotáról orvosi jelentést kérne, hogy igazolja munkaképességét, mert nem tud vagy nem akar gyerektartási járulékot fizetni. A magaskultúra fellegvári pozíciója végképp eltűnik. A *Pügmalion monológjának* vendégszövegeit adó

Dosztojevszkij, Arthur Miller, Nichita Stănescu, Pilinszky, József Attila, Szilágyi Domokos és Tandori alakjai, az intertextusok keretezte maszkok és pszeudo-alanyiságok hálója a második kötetből szintén elmarad. Marad azonban egy mind az új kötet szerkezetét, mind a maguk valódi személyazonosságával megjelenő embereknek, a romániai diktatúra lakóinak a megszólalási lehetőségeit körvonalazó forma: az oratórium. A *Pügmalion monológja* Liszt és Haydn, illetve Szilágyi és Pilinszky műveinek parafrázálása révén az oratóriumok zenei és költészeti vonalával is élénk kapcsolatot mutat. A *Románia*-kötet versanyaga viszont egyetlen oratóriumban csoportosul, ennek az egyszerre irodalmi, zenei és építészeti struktúrának a keretei között jutnak hanghoz a kötet megszólalói. Az oratóriumban a szólisták és a kórus külön-külön és együtt énekelve adják elő a hagyományosan bibliai, hagiológiai vagy természeti témát. A téma Zudornál: a romániai diktatúra egyénekre és közösségekre mért morálisan, szociálisan, lélektanilag és sokszor fizikailag is megsemmisítő hatása. (Pilinszky és Szilágyi Domokos hatása Zudor Románia-oratóriumában az intertextusok hiányában is érezhetően megmarad, amit a *KZ-oratórium*

2. MARTOS Gábor (szerk), *Marsallbot a hátizsákban. A Forrás harmadik nemzedéke*. Kolozsvár, Erdélyi Hiradó, 1994. 142–145.

3. ZUDOR János, *Pügmalion monológja*, Bukarest, Kritérion, 1989, 20.

és a *Bartók Amerikában* szerkezetével és szólamaival mutatott rokonsága alapján lenne érdemes megvizsgálni.)

A *Romániából jöttem* kórusában emigránsokat és tömegsírban alig elföldelt disszidálókat találunk, akik egytől egyig saját nevükön, egyes szám első személyben szólalnak meg. A kötet szólistái pedig a műfaj hagyományával ellentétben öten vannak: Koppány, Zudor Noémi (10 éves), Zudor Imola (14 éves), Zudor Lorándka (6 éves), Zudor Orsolya (8 éves). A szólisták nem énekelnek, az éneklés metaforáját a *Romániából jöttem* már messziről elkerüli: az a tört hang, amelyet ezekből a részletekből hallani, már nem szelídíthető oly módon művészi tevékenységgé, mint ahogy a *Pügmalion monológjában* még lehetséges volt.

A Románia-oratórium első szólistája Koppány, a lecsúszott csodagyerek. Talán nem túlzás azt mondani, hogy a Zudor-féle költői mitológiában sehol máshol elő nem forduló alak a későbbi Zudor-versek állandósult szereplőinek, Júdásnak és Jónásnak az elődje. Amikor verseinek beszélője Koppányként szólal meg, vagy Júdás, Jónás, esetleg Chaplin csetlésétbotlását írja meg, nem alulstilizálja magát, hanem a mindenkori győztesek által írt történelem lüzerei és árulói irányában élő mély és igazi szolidaritását, részvétét tanúsítja. Ne felejtjük el, Koppányt még historiográfiai perspektívából sem az tette/teszi ellenszenves figurává, amiért fellázadt, harcolt és vért ontott, mint ahogy ellenfele is tette, hanem az, hogy veszített.

Idézem a *Koppány dalának* az első sorait: „én a lecsúszott csodagyerek lerobbant / csodacsecsemő, aki össze kéne fognom / Stetz Lacival, mert Ő még fiatal és min- / dent mindent komolyan én meg mind- / ent abszolút játékosan és felületesen / mert elvesztem a valóságot mint Csáth / Géza hőse a morfinista [...]” (9.)

Nem tudom megkerülni azt az összefüggést, hogy Zudor legutolsó, 2012-ben megjelent, *A rusnya valcer* című kötetének záróverse, az *Én* című hogyan rímel erre a huszonkét évvel korábbi kötetnyitóra: „Én egy nagy dögfehér halott vagyok. / Kísértet ingben járok, / bocsánatot kérek mindenkitől, / mint egy született vesztes! / Egy csókot adok mindenkinek, aki / meztelen. Én vagyok az örök búbanat.”⁴

Ez utóbbi vers a Zudor én-eknek, ezeknek az otthontalan, kivetett, szétzilált figuráknak a kíméletlenül őszinte összegző szólama. „A Zudor-versek énjeinek szétesettsége – idézem Selyem Zsuzsa tanulmányát – a teremtés udvariassága a szenvedő ember iránt. A megtestesülés skizofréniaja, az árulás és a kétely, mely nem szünteti meg a szeretetet, hanem benne van.”⁵ A szeretet – még pontosabban: a részvét – a Románia-oratórium szereplőinek a diktatúra farkastörvényei között is megmaradó lehetősége a személyesség kialakítására.

2–3.

A *Pügmalion monológja* azt hallgatja el, amiről a *Romániából jöttem* versei már képesek szabadon és őszintén beszélni: magát Romániát. A dilemmát, hogy miért van ez így, egyszerűsmind a két kötet elhallgatás és tanúszkodás kérdésében aszimmetrikusan és skizoid módon alakuló viszonyát a mottóul választott *Tömegsír épphogy elkaparva* című vers segített megérteni. A versben az egyik disszidáló mondja ki: „háborúsbünök békeidőben / végeredményben a béke törvényei szerint / ítélandók meg” (20.)

Bizonyára téves lenne azt gondolni, hogy a „békeidő” egy ’89 utáni álla-

4. ZUDOR János, *A rusnya valcer*, Új Forrás, 2012, 113.

5. SELYEM Zsuzsa, *Fiktív állatok. A rezisztencia irodalmi formáiról*, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, 2014, 222.

potot jelöl – nem nehéz belátnunk, hogy valójában az államszocialista diktatúra évtizedeit jelenti. A *Pügmalion monológja* még „békeidőben”, a Ceaușescu-diktatúra végnapjaiban, 1989 novemberében jelent meg Bukarestben, és mindösszesen két olyan szöveget tartalmaz, amely képes volt saját valós idejének, saját századának politikai és történelmi valóságára utalást tenni, s amelynek a cenzúra valamilyen oknál fogva nem állta útját. A *Hirosima emlékére* és a *Kettéhasított rét* című képversekről van szó. A Hirosimának emléket állító szöveg a Doomsday clock rémült hangú ketyegését, a Föld ember általi elpusztításának antropocén belátását helyezi egy tipográfiailag teljesen zárt formába. Több magyarázat is létezhet arra, hogy hogyan is kerülhetett ez a szöveg is sajtó alá a kötet többi versének társaságában. Egyrészt az imperialisták emberi-ségellenes gaztettéről írni az uralkodó diskurzus szerint dicséretes dolognak számított ’89 előtt. Másfelől viszont a doktrínerek és az indoktrináltak nemcsak sajnálatos vak-ságuk miatt mulasztották el észrevenni a Zudor-vers való-di és aktuális tétellel bíró gondolatát, hanem mert a diktatú-rák – amelyek mindenkori ellenségkép nélkül képtelenek az önlegitimációra, ellenben saját küszöbön álló bukásu-kat sem képesek tudomásul venni – még kevésbé tudják belátni annak tényét, hogy csatározásaik közben önkezü-leg fogják a leggyorsabban és leghatékonyabban elpusztíta-ni a Földet.

A kötet másik képversében, a *Kettéhasított rétben* a „nép-köztársaság” (értsd akár: Román Szocialista Népköztársaság) hang- és szóalakjával összecsengő „méhköztársaság” szó áll az egyik mezőben, pontosabban a rét egyik oldalán, vele szemben a „darázsdiktatúra” összetétel. Itt – mint ahogy a Hirosima-vers esetében is – nehéz szabadulnom attól a gondolattól, hogy a képvers nyújtotta szemiotikai lehetőségek végső soron az utalások összefüggéseinek elrejtését, mintsem megmutatását szolgálták. A diktatúrá-ban az elhallgatásra és a rejtjelezésre épülő deformálódott poétikák (amelyek között persze akadtak bátor kivételek) a szavak közötti olvasás és értelmezés kultúráját alakították ki. Ilyenformán Zudor debütkötete, a *Pügmalion monológja* nem magukban a versekben, hanem a verseken kívül lét-rejövő szemantikai térben képes csak saját korával kortársiságot vállalni.

A *Romániából jöttem* című kötetben nyomát sem találni az embert művésszé, az emberi tevékenységeket művészi alkotófolyamattá szelídítésnek, ahogy a beszélőt körülvevő társadalom és önmaga politikai, szociális és mentális kondíciójáról való kertelésnek sem. Zudor második kötete – néhány kelet-közép-európai diktatúrát megélt szerzővel rokon módon – úgy képes a diktatúra elemi tapasztalatát közvetíteni, hogy az elnyomás jelenlétét a diktatúra társadalmának mikro- és makroszerkezeteiben egyaránt megmutatja. A bölcsődét, az iskolát, a kórházat, a hivatalt, az elmeógyógyintézetet, amelyek – efelől nem marad kétségünk: – egytől egyig a totalitárius állam karhatalmi szerveiként funkcionálnak. Zudor azonban nem elégszik meg azzal, hogy megossza a kettős bebörtönzöttség tapasztalatát, mert egyvalami jobban foglalkoztatja: a szeretet lehetőségének a kérdése.

A diktatúra pszichésen és mentálisan is arra kondicionálja az embert, hogy még félelmeit is privatív módon, az empátia és a szolidaritás esélyét kizárva, paranoidan fogja fel. Zudor e nehézkedés útját állva úgy ír saját diktatúratapasztalatáról, hogy azt a leginkább kiszolgáltatottak és magukra hagyottak, a gyerekek helyzetében fedezi föl. Ez a közös tapasztalat lesz a versekben az apa és gyermekei közötti kapcsolat legerősebb kifejeződése, s még ha szomorú is: egyszersmind ez a belátás lesz a felénk irányuló szeretet és részvét előfeltétele. (Az oratórium szólistái –

Koppányt is beleértve – mind gyerekek, név szerint megemlítve.)

Két részlet az *Itt járt apád* című versből: „a nagy szomorú gyermekágy / kicsi leánykám úgy figyel / örül mint a tragédiák / szünetében a szörp körül / az elcipelt kisiskolák [...] csak néz az én kicsi emberem / s a gyermekágy a szörnyű ocsmány / kiszélesített rácsos anyaméh / s a fetisizált rab-ság S EZ AZ ORSZÁG” (14–15.)

A gyerekek iránt érzett erős és mély empátia kifejezője azonban mégsem az apai szeretet kimondása lesz. Azt szándékosan egy hőzöngve, negédesen tódító felnőtt hangjára írja meg („hajja kicsike emberem / úgy szeretlek mint senki nem” – 15.). A szerelemről ugyanebben a

versben hasonlóképp rákódolások szavakkal, hasonlatokban beszél: „a szerelem – mondtam neki / lupul cum urlă la lună” (uo.). Amint viszont már nem próbálja sem képes beszéddel, sem szentimentális klisék által megszólítani a gyerekeket, sikerül őszintének maradnia: „na feküdj le szépen / mint akit leütöttek” (uo.).

Elhangzott a Fiatal Írók Szövetsége és az Élő Várad Mozgalom áprilisi Zudor-konferenciáján a nagyváradi Posticum központban.

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (10.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozónak kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Hat nappal a születésem után, 1924. november 21-én, pénteken avatták fel díszpompával Ferdinánd király lovas szobrát a Piața Uniriin, volt Szent László téren. Az agg királyt lovon ábrázolta a szobor, a ló jobb első lába felhúzva, a király baljával a kantárt húzta hátrafelé, mintha fékezni akarná a lépdelő paripát, jobbájában jogar, fején sisak, hátáról palást hullt alá. A Sas palotára nézett, vagy inkább úgy el, fölötte, keletre, talán székhelye irányába. A talapzaton kétoldalt relief, négy márványgömb a keret négy sarkánál, körül kandeláber-tartó kőoszlopok. Mária királyné és a később kitagadott Károly herceg vett részt a szobor leleplezési ünnepségén, valamint Ion Brătianu miniszterelnök, I. G. Duca, Moșoiu tábornok, Angelescu, Lapedatu, Inculeț miniszterek és az akkori időben oly nevezetes Constantin Prezan marsall. Nagy győzelmi céció volt, még apámékat is kirendelték a postáról, nézelődő tömegnek.

Romániát több belpolitikai botrány is izgalomban tartotta világrajövetelem időszakában. Az egyik Văitoianu tábornok kipattant panamaügye, őt az útlevelekkel elkövetett visszaélési miatt éppen letartóztatták, és öngyilkossági kísérleteivel zsarolta a kormányt. A másik a jászvásári rendőrprefektus meggyilkolása volt az ifjú Corneliu Zelea Codreanu által. A harmadik még az előző év végén kezdődött, amidőn Tabéry Géza cikke nyomán kerekedett az úgynevezett csucsai paktum körüli botrány. Mint kiderült, ezt a paktumot úgy kötötték, hogy 1923 nyarán bizalmas tárgyalások indultak Goga és Bucșan, Goga sógora, valamint Szele Béla, a Magyar Párt brassói elnöke, Grandpierre Emil, Gyárfás Elemér, dr. Pál Gábor, Ferenczy Géza, dr. Török Sándor magyar párti tisztségviselők között. Október 23-án hajnalban megállapodás született, a végleges szöveget október 31-én Bukarestben, az Athénée Palace szálló halljában ratifikálták. Goga bemutatta a királynak az okmányt, s az uralkodó rendkívül elégedett volt az eredménnyel. November 25-én zajlott le az ominózus ebéd Goga (azelőtt Boncza Bertáék) csucsai kastélyában, itt Averescu marsall is aláírta! Bernády György viszont, aki a titkos paktumról nem tudott, s akit csak ezen a

csucsai díszebéden avattak be, bírálta a paktum egyes részeit, Ugron István pártelnök pedig alá se írta. Hónapokon át folyt a huzavona, érvényes-e vagy sem a paktum. Tabéry Géza 1924 végén hevesen támadta a Magyar Párt brassói kongresszusát amiatt, hogy ezen a letűnőben lévő, volt magyarországi uralkodó osztály tagjai tolják magukat az élre, ők képviselik az ő régi hatalmukban már nem is érdekelt erdélyi magyarságot. A bihari, a partiumi és az erdélyi magyarság fenntartó elemei Tabéry szerint nem ezek az urak, hanem a magyar munkás, paraszt, kereskedő és iparos. „Brassóban egy nagykeresztes mágnást választottak magyarpárti elnökké. Ehhez a váradi munkásságnak és polgárságnak nincs semmi köze!” – írta. Gulácsy Irén és Perédy György viszont hevesen szembeszállt Tabéryval, az egységes magyarság nevében. Apa naplójában erről ez áll: „Jó, jó, hogy egységes legyen a magyar kisebbség, de miért nem a népi elem vezeti ezt az egységet?”

Egyébiránt később, 1926. február 1-én fel is mondták a paktumot, és a Magyar Párt a liberálisokkal fogott össze. A taktika sikert hozott, így sok magyar bejutott a parlamentbe, de egy hónap múlva újabb kormányváltás következett, ismét Averescu lett a miniszterelnök és Octavian Goga a belügyminiszter. Öngól! Ekkor Ugron kénytelen volt a paktumcsata elvesztése miatt lemondani, ideiglenesen gróf Bethlen György lett az utóda. Kezdeményezése nyomán, hogy a paktumot „helyreállítsák”, az át is alakult választási kartellé. Vaida-Voevod a *Patria* hasábjain véres szájjal lázított a paktum ellen, „román csendőr románt öl, ver a magyar képviselők bejuttatása érdekében” – írta. Uszító cikkeivel Averescuékat próbálta lejáratni. Az *Adevărulban* is megjelent egy gunyoros cikke, melyben ilyeneket írt: „Majd átkeresztelkedem kálvinistává, ha gróf Bethlen György kegyei megengedik; beiratkozom a Magyar Pártba, akkor talán a román belügyminiszter velem is köt egy írásos alkut, s engem szolgál a román csendőr, és nem leszek tovább szegény román kisebbség Nagy-Romániában.” – Értett a demagógiához! Az új Averescu-kormány egy éve alatt mindenestre valamelyest gyarapodott a magyar kisebbség képviselete. Nem sokáig!...

Végül az év krónikájához tartozik a váradi magyar kulturális élet szemszögéből vizsgálva a Gróf László vezette színházi élet felélénkülése. 1925–26-ban például Páger Antal és

akkori felesége, Gere Gaizler Lola operaénekesnő Váradra szerződése. Írták az akkori váradi lapok, hogy ők ketten voltak a színház legelegánsabban öltözködő művészei. Hannó Béláéknál laktak, a Szent János utcában. Váradról való elszerződésük után híre járt, hogy elválnak, és Gere Lola, a bretonfrizurás szép szőke énekesnő egy gazdag amerikaihoz kíván férjhez menni, akivel a váradi Újságíró Klubban ismerkedett össze. A Gróf-féle társulat a *Mézeskalács* nagy sikerű előadásával nyitotta a szezont. A helyárac így alakultak akkoriban: zsöllye 42–70 lej, körszék 33–55 lej, erkély 12–28 lej, állóhely 6–15 lej. Diákkoromban is körülbelül ezek az árak voltak érvényben, mondanom se kell, ha iskolai engedélyt kaptam a szülőin kívül, csak állóhelyre mehettem Zoltán bátyámmal, legfeljebb az erkély olcsóbb soraiba. Földszinten csak 1942-ben, újságíró voluntörködésem idején ültem először a Szigligeti Színház nézőterén. (Közben a harmincas években egy időre a színház be is zárta kapuit, és Regina Maria Mozgó, illetve Városi Mozgó, majd Omnia Filmszínház lett belőle pár esztendőre.) (...)

Az 1924. évhez tartozik még egy ma már igencsak feledésbe merült váradi zenei esemény: Szunyogh Barna székelyhídi jogász több mint huszonöt Ady-verset zenésített meg, s ezeket az Ady-dalokat Székelyhídon, majd barátai rábeszélésére a legjobb tizennyolcat Váradon is bemutatta, az akkori Katolikus Kör mozitermében, 1924. december 11-én. Mi ugyebár csak a Reinitz zenésítette Ady-

dalokról tudunk általában, de Várad régi zenei életéről szól-
ván, hadd tudjuk meg azt is, hogy a székelyhídi Szunyogh
Barna is kísérletet tett a maga módján, hogy az Ady-versek
megzenésítői, így Reinitz, Kodály, Bartók, Beretvás Hugó és
mások sorába lépjen. Vitatják, hogy Szunyogh zenéje kifeje-
zi-e azt, amit Ady a verseiben; azt az új stílust és hangvételt.
Nyilván nem versenyezhet Reinitzcal, Kodálllyal, Bartókkal.
De hogy Ady költészetének népszerűsítéséhez jelentékenyen
hozzájárult, nem vitatható. Kottakéziratai – legalábbis a het-
venes években – a váradi Ady-múzeumban voltak megte-
kinthetők. (...)

Ebben az időben Váradon is a bubifrizura lett a divat. Hol
volt már Gárdonyi Géza „hosszú hajú veszedelmének”
romantikája? Bár akadt, aki válópert indított neje ellen a
bubifrizura miatt, Asta Nielsen mozisztár démoni szemeivel
mégis beleszuggerálta a lányokba a fiús frizurát. Sajnálták
ugyan levágni gyönyörű szép hosszú hajukat, de hát a divat
az divat, a sikk az sikk! A váradi nők kedvencének, Rohon-
czy Mihály színművész úrnak ugyancsak fejébe szállt a
dicsőség ekkoriban. A *Nótás kapitányban* aratott kivételesen
nagy sikere után 3000 lejes gázsiemelést kért, mire Gróf
László, aki elzárkózott a kérelem teljesítése elől, Bihari Nán-
dorra osztotta a szerepet. Rohonczy Váradon 10 ezret kapott,
míg más színházaknál – állította – már 15-18 ezer lej volt a
bonvivánok gázsija. Törésre került sor: kedd este „egy váradi
kislány kedvéért” még eljátszotta Rohonczy a *Nótás kapitány*
címszerepét, majd a vasútállomásról üzente meg Gróf László
direktornak, hogy végleg távozik a váradi színházról. Gróf
tudomásul vette, nem hagyta zsarolni magát. Nála volt a
kassza, ő tudta, mire telik, mire nem. A nagy sikerű darab
15. előadásán, februárban már újra Rohonczy játszotta a sze-
repet! Megszelídült, visszatért, Gróf pedig visszaadta neki a
szerepét. Érdekes, hogy ez a lényegében véve brettli darab
akkora sikerrel futott Váradon, nem csak Pesten, hogy
állandóan pótszékeket kellett beállítani, a *Délibábos Horto-
bágyon* című betétszámot pedig hatszor kellett ismételni
estéről estére. Áttételeken keresztül valamiképp rímelt ez a
nótázó-magyarkodó darab, Farkas Imre műve, a váradi
magyarság akkori hangulatával. Még apám is megnézte az
előadást kollégáinak ösztönzésére, és azt mondta állítólag –
pedig ő többnyire nem dőlt be a giccses érzelésnek –, hogy
„na, ez igen!”

Hivatalában, a postán, szinte egy
hétre se szüneteltek az izgalmak.
1925 elején például két műszaki tiszt-
viselőt, T. Rădulescu és C. Cosmescu
postatiszteket őrizetbe kellett vennie
a rendőrségnek, mert telefonon újévi
ajándékozásra szólították föl a zsidó
bankok és kereskedőházak megfé-
lemlített vezetőit, hogy küldjenek
pénzadományokat „a szegény sorsú
postatisztviselők” megsegítésére. A
begyűlt 70 ezer lejt aztán elosztották
maguk között.

Jókai Mór születésének centenáriu-
mát díszelőadással ünnepelhetta a
Szigligeti Társaság a színházban.
Dr. Kocsán János mondott ünnepi
beszédet, előadtak egy Tabéry-
egyfelvonásost, és *Az arany ember*
színpadi változatát. Itt nem tolongott
a nép, a nézőtér fele kongott az üres-
ségtől. Apa, a nagy Jókai-imádó,
elment, de elkeseredetten jött haza:
„a magyarság elfeledi legjobbjait,
közömbössé vált az emlékük iránt!”

Volt ekkor Nagyváradnak egy közis-
mert, 95. évébe lépő negyvennyolcas
honvédja, az öreg Geszty Mihály
bácsi. Ferenc Józseffel egy napon,
1830. augusztus 18-án született, a
váradi Fürdő utcában. Részt vett a
szabadságharcban, megőrizte honvéd-
sipkáját, atilláját, hasig lenőtt szakál-
lát. Arra volt büszke, hogy pontosan
egytíz Ferenc Józseffel, ámbár
őurasága szerencsésebb ember a felsé-
ges császár-királynál, hiszen az már
kilenc éve halott, ő pedig túlélte kor-
társát, az uralkodót. Állítása szerint a
szabadságharc kitörése előtt Brünn-
ben, Galíciában, Olaszországban volt

katona. Nem számított, hogy mit állít, senki nem nézett
utána, hogy igaz-e. 75 éves koráig gyakorolta jól kitanult
takácsmesterségét. Felesége 30 évesen meghalt, három gyer-
mekét is eltemette az idők során. Fürdő utcai házát elárverez-
ték a feje felől. „Valakiért jótálltam, most az apácáké lett a
ház” – mondogatta –, és úgy döntött, hogy adományokból,
menhelyen fog élni. Beteg sose volt, az én gyermekkoromban
– közel a százhoz – a Közkórház előtt ácsorgott, jó időben,
rossz időben, reggeltől estiga lábai elé tett honvédsipkával,
abba hulltak az aprópénz adományok. Koldulásból tengette
aggastyánkori napjait. „Az a baj – panaszkolta –, hogy bár még
csak 94 éves múltam, eléggé gyengén látok és nagyothallok!”
Legendák szövődtek személye köré, amiket ő is táplált igaz
vagy csak úgy előadott történeteivel. Hogy amikor ő Petőfivel
kezet fogott, és megmondta Bem apónak, mit kell tenni, hogy
az az „Ábrahám Jankó” (így emlegette Avram Iancut) elinal-
jon; meg amikor sírva lerakta a fegyvert Világosnál a musz-
kák előtt! Győzelmes csatákról, rohamokról mesélt, de a leg-
büszkébb mégis arra volt, hogy noha egy időben született
Ferenc Jósikával, mégiscsak ő bírja tovább ezt a nyüves életet!
„Nem olyan jó dolog ám királynak lenni, mint sokan hiszik –
mondogatta. – Még a fia, Károly se vitte semmire. Kétszer is
hazament Magyarországra, aztán mind a kétszer hagyta
magát elkergetni. Nem való az olyan ember királynak!”

Néha, amikor „rosszul ment a bót”, nem nagyon potyogtak
az aprópénzek a sipkába, rázendített a Kossuth-nótára.
Ennek többnyire orrvérzés lett a vége. Mindig akadt egy
rendőr vagy egy román suhanc, aki szájon vágja. A vén
negyvennyolcasnak ilyenkor kicsordult a könnye, letörölte
egy koszos ronggyal, amit évek óta a zsebében hordozott, és
csóválta a fejét: „Ma már semmi nem olyan, mint régen volt!
Bezzeg, ha akkor nem teszem le a puskámat én is! Nagy
hülyeség volt letenni, de hát Görgei mondta, mit csináljunk?
Most seggbe löhetném ezt a taknyos verekedőt!” Egy-egy
ilyen incidens föllendítette az üzletet. Akik látták vagy hal-
lották, mit csináltak megint azzal a szegény negyvennyolcas

hőssel, Geszty bácsival, bővebben
pottyantottak banikat és lejekeket a
színekopott honvédsipkába. Jóérzésű
románok is!

„A román nyelv elégtelen tudása”
címén elkezdődtek az elbocsátások a
váradi postaigazgatóság területén is.
Apát ettől fogva, egészen addig, amed-
dig őt is elérte a harmincas évek köze-
pén ez a balsors, tíz éven át izgatta,
idegesítette a feje fölött lógó Damok-
lész-kard. Pedig ő mindent elkövetett
a nyelv elsajátítása érdekében. Az
1925-ös, kezdeti elbocsátások ellen a
postások még tiltakoztak – mármint a
magyarok –, a váradi lapok is. Kül-
döttséget menesztettek Marini vezér-
felügyelőhöz. Elsősorban fiatal,
regátbeli levélkihordókat helyeztek az
elbocsátottak helyére, akik a címzet-
tek nevét se tudták kibetűzni, inkább
eldobálták a leveleket. Többen közü-
lük – főleg a bihari falvakból Váradra
becsődített levélkihordók – rövidesen
tisztességgel visszaadták megbízatá-
sukat, mondván, hogy „nem találjuk
ebben a nagy városban az utcákat, és
nem tudjuk elolvasni a címzetteket”.
Erre Marini – átmenetileg! – vissza-
vette az elbocsátott magyarok egy
részét.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

PÉTER I. ZOLTÁN

Városfejlesztési tervek Nagyváradon a 19. század második felében

A véletlen folytán akadtam rá a világhálón az 1859-ben kiadott Halácsy-féle Nagyvárad-térkép egyik változatára. Mai szemmel az érdekessége az, hogy a megjelenésekor ismert városi szövethez képest új, piros színnel besatírozott utcák voltak belerajzolva. Magát a Halácsy-féle térképet kiinduló állapotnak kell tekintenünk, a berajzolt utcák az elérni kívánt célállapotot szimbolizálják. Vagyis e térkép segítségével egy 19. századi operatív városfejlesztési célrendszer megjelenítésének lehetünk tanúi. A kérdés csupán az, hogy melyik esztendőben lehetett ez a kiinduló állapot. (Lásd a teljes térképet, színesben, lapszámunk végén.)

Az kevéssé valószínű, hogy már 1859-ben egy ilyen átfogó városfejlesztési stratégia foglalkoztatta volna a város vezetését. Abban ellenben bizonyosak lehetünk, hogy ez a Berger-féle térkép megjelenése, azaz 1890 előtt történhetett, hiszen nem ez utóbbit használták, amelyik már jobban igazolta volna a városi szövet kiinduló állapotát.

A térképet tanulmányozva arra következtethetünk, hogy a tervezett új utcákat egy hosszabb időszak alatt hozták létre, de nagyon sok olyan is akad közöttük, amely napjainkig sem készült el.

A továbbiakban néhány jellemző részletet emelünk ki a tervezett új utcákkal és terekkel kiegészített Halácsy-féle térképből.

1. részlet

Az első térképrészlet Olaszinak a Sebes-Körös melletti azon részét ábrázolja, ahol később kialakították a Bémer teret. A Halácsy-féle térképen pirossal satírozták be azt a részt, ahová a tér ma is látható változatát óhajtották létrehozni. Ezt ellenben csak úgy tudták megvalósítani, ha lebontják a

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

csaknem egy évszázada ott éktelenkedő Gireth-házat, amely egy tágas udvart ölelt körül. A 19. század második felére ez a roszkatag ingatlan nagyon zavarta a helybelieket. Az 1881-ben megalakult Nagyvárad Szépítési Egylet is e ház lebontását tűzte ki egyik fő céljául. Anyagi okokból majd csak 1887-ben dönthetett a város vezetősége e ház kisajátításáról és lebontásáról. A bontásra 1888 márciusában került sor. Ez után nyerte el mai formáját a Bémer tér.

A 19. század derekán az Áldás (későbbi Rimanóczy, mai Iosif Vulcan) utca még nem torkolt a Part utcába (későbbi Ezredévi Emléktér, mai Libertätii tér). Hogy ezt megvalósítsák, a Halácsy-térkép szerint le kellett bontaniuk egy itt álló házat. Nem

tudjuk, hogy ez pontosan mikor történt, az ellenben bizonyos, hogy 1890-re már szabad út vezetett a Körös-part irányába, amint az a Berger-féle térképen jól látható.

Berajzolták Olasziban a hídon túli részben a Körös-parti sétány helyét is, de ez majd csak jóval később, a 20. század első évtizedére valósulhatott meg.

Tervezték a Posta sikátor (mai Teatrului utca) egyenes irányú meghosszabbítását is, hogy a Szent János (mai Ady Endre) utcába torkolljon, de talán a sok kisajátítás és ház-bontás miatt, ez máig sem valósult meg. Tervezték még egy utcát a Posta sikátor elágazásánál (a mai Coșbuc és Postăvarului utca elejénél), amelyik kapcsolatot teremtett volna az Apáca (későbbi Szilágyi Dezső, mai Moscovei) utcával. Ebből sem lett semmi. Helyette a múlt század elején meghosszabbították a Borz utcát a Posta sikátorig (napjainkban Barițiu utcát egészen a Postăvarului utcáig).

1. részlet

2. részlet

Szerették volna összekötni a Kőfara-gó (mai N. Jiga) utcát az Új sor (Schlauch tér, mai Petőfi park déli része) elejével, de ebből máig sem lett semmi, akárcsak a Barátok (mai Dunării) utcát érintő és az Apolló (mai Eminescu) utcába torkolló széles utcából sem. Nem készült el az a széles utca sem, amelyik a Fő utcából vezetett volna nyugat irányában a Páris pataktól délre. Ez utóbbi patakot az 1910-es években számolták fel, s megnyitották a nyomvonalában a mai Brașovului utcát, de ez jóval rövidebb lett, mint amelyik utca a 19. század végi tervezetben szerepelt.

81

80

3. részlet

Igen érdekesen alakult volna az Igazságügyi palota mögötti térség, ha a csatolt térképrészleten látható javaslatok megvalósultak volna. Ismeretes, hogy az 1920-as években parcellázták fel az itteni nagyobb telkeket és hozták létre a Schubert utcát, majd arra merőlegesen két új utcát vágtak a Fő utca irányába. Az egyik a Dima utca, amelyik szerepel a Halácsy-féle térképen is, összeköttetést létesítve a Fő utca és a Korona (mai Enescu) utca között. Ekkor még a Schubert utcát nem tervezték, de helyette egy olyan utcát rajzoltak be a József (mai Tribunalului) utca meghosszabbításában, amelyik a mai Dima utcába torkollott volna. Ez az utca a bábaképző intézettől (a későbbi, de mára lebontott járványkórháztól) nyugatra haladt volna el.

2. részlet

Tervezték egy új utcát a Korona utca közepétől kelet irányába is, ez az Országutat (későbbi Sztaroveszky, mai Magheru utca) keresztezte volna. Ennek az utcának a végpontja nagyjából a mai strand területén lett volna. Az elképzelés szerint felparcellázták volna a Bunyitay ligetet, összesen négy utcát vágtak volna nyugat-keleti irányban. A legészakibb a Nagy Kút (mai Delavrancea) utca meghosszabbítása lett volna. Az előbbi négy utcát a Lakatos (mai Berthelot) utcától keletre négy észak-déli irányú utca kötötte volna

össze. Az utcák közötti részt felparcellázták volna családi házak számára kialakított telkeknek. Ez az elképzelés sem valósult meg, szerencsére megmaradt a Bunyitay liget napjainkig.

4. részlet

Térjünk át a Körös túloldalára. Sokáig tervezték – e térképrészleten is jól látható – a Közép (későbbi Pável) utca meghosszabbítását egészen a Teleki utcáig. Megkönnyítette volna e terv megvalósítását az, hogy a tervezett útszakaszon ekkor még jobbára beépítetlen beltelkek voltak. Annak, hogy végül mégis eltekintettek ettől a közúti forgalom számára igen előnyös elképzeléstől, az Őr (mai Kálvin) utcai Rhédey-palota lehetett az oka. Ez a barokk korból megmaradt ingatlan éppen a tervezett út vonalába esett.

De nem készült el az az utca sem, amely az Alsó Pece (mai Iuliu Maniu) utcát kötötte volna össze a Pece medre melletti úttal. Ez utóbbi út a mai Bălcescu park északi részén talál-

3. részlet

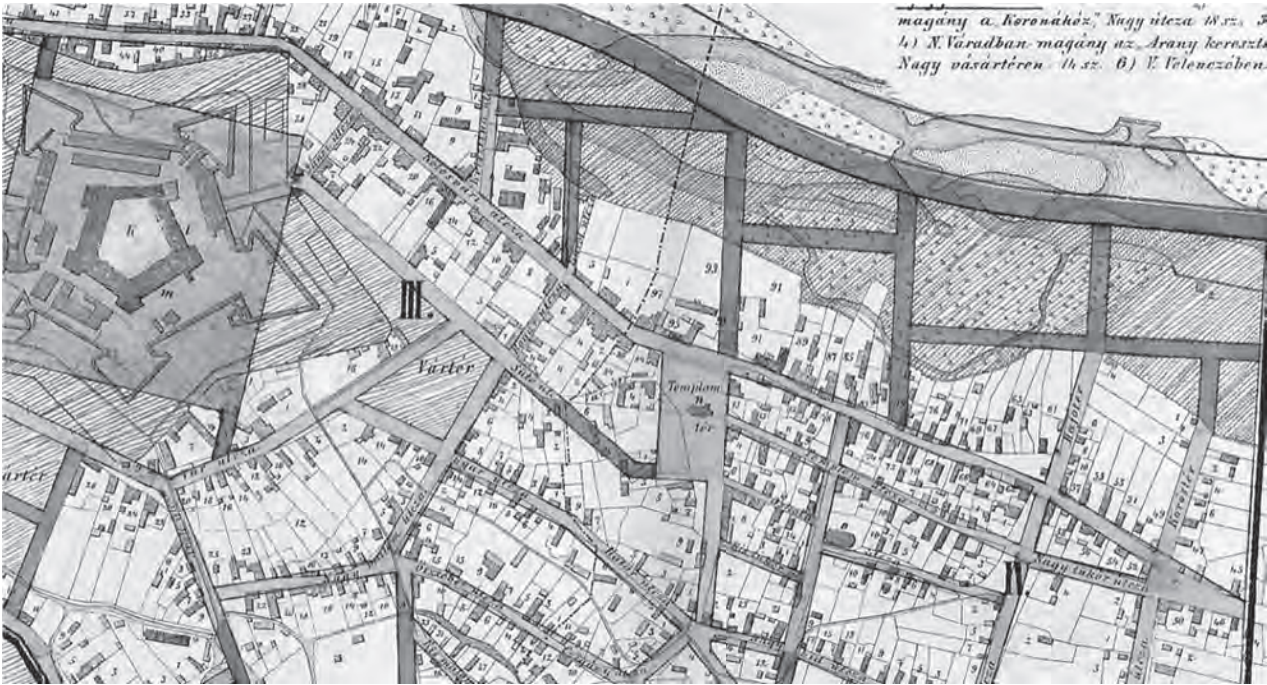
ható. A városnak ezen a részén máig maradtak a girbegörbe utcák. Megvalósult ellenben már 1890-re a Kert (mai Avram Iancu) utca meghosszabbítása egészen a Vámház (mai Sucevei) utcáig.

A Nagyvásár (mai December 1.) tértől délnyugatra a 19. század utolsó harmadától jobbra gyártelepek voltak. A város ezen része is az urbanizációs szakemberek látókörébe került. A Zárda (mai Mihai Viteazul) és a Liliom utcát is meghosszabbították volna még a Vámház utcán túl is, de ebből csak az utóbbi valósult meg. Elkészült ellenben már 1900-ig a Vámház utca nyugati irányú meghosszabbítása egészen a Rhédey ker-
tig, bár nem a tervezőasztalon meghúzott egyenes vonal mentén.

4. részlet

5. részlet

5. részlet

1890-re meghosszabbították a Sztaroveszky utcai hídtól dél felé vezető utcát egészen a Ghillányi (mai Dimitrie Cantemir) utca elejéig. És bár a vár előtti házsört mára lebontották, a város ezen részének ez maradt az egyik legfontosabb gócpontja, amelyen a villamosok is közlekednek.

Tervezték még egy, a Ghillányi úttal párhuzamos utcát is, amely a sertésvásárteret szelte volna ketté egészen egy észak–déli irányú úgyszintén tervezett utcáig, de ezek nem valósultak meg. Vélhetően azért nem, mert 1906-ban a sertésvásártér helyébe a villamosremíz került. Ekkor rajzolták meg a mai Costa-Foru utca nyomvonalát is, de az még az 1890-ben kiadott Berger-féle térképen nem szerepelt.

6. részlet

Már az 1859-ben kiadott Halácsy-féle térképen is szerepelt az a Körössel párhuzamos, a városból Kolozsvár felé kivezető út, amely mára már természetes a váradiak számára, de az 1890-

6. részlet

es Berger-féle térképen még nem látható. Majd csak a 20. század elején építették meg. Az ettől az úttól délre, a Kolozsvári utcáig berajzolt, szabályos, egymásra merőleges utcahálózathoz viszont nem lett semmi. Majd csak az 1980-as években létesítették ezen a környéken a Dragoș Vodă tömbház-negyedet, de ennek már semmi köze sincs ahhoz, amit valamikor az 1800-as évek második felében a város urbanizációs szakemberei elképzelték.

Ezzel nagyjából össze is foglaltuk a 19. század második felének városfejlesztési elképzeléseit a Halácsy-féle térképre felrajzolt új utcák alapján. Nyugodtan megállapíthatjuk: ha ezek az elképzelések nem csak részben, hanem egészben megvalósultak volna mára, városunk közúti forgalma sokkal gondtalanabb lenne.

Hol vannak Bill barátai?

Szakemberek a szenvedélybetegségekről

A *The Guardian* azt írta a *The Lancet* brit orvosi szaklapban közölt egyik tanulmány alapján, hogy a romániai férfiak és az ukrán nők fogyasztják a legtöbb, 8,1 illetve 4,2 egységnyi alkoholt naponta. A tanulmány szerint egy egységnek tíz gramm alkohol számít, amennyi egy kis pohár borban, egy pohár sörben vagy egy kis adag röviditalban van. Alábbi összeállításunkban egy pszichológust és az alkoholistákkal foglalkozó egyik legismertebb romániai civil szervezet szakemberét szólaltattuk meg.

Hasonlóságok és különbségek

Id. Mihók Tamás pszichológus több mint tíz éve foglalkozik alkoholfüggőkkel. A nagyváradi Încrederea Alapítvány székhelyén beszélgettük vele függőségről, jelenről és a tisztasághoz vezető útról. Érdekes adalékot tudunk meg elsőként a szakembertől: létezik egy nyilvántartás a világban működő AA (Anonim Alkoholisták) csoportokról, így nekik is volt már vendégük a foglalkozáson az Egyesült Államokból, Spanyolországból, Németországból. Nálunk ez nem elterjedt, de ha egy amerikai szállodában elhangzik a „Hol vannak Bill barátai?” kérdés, akkor a kérdezőt útba igazítják a legközelebbi AA csoporthoz, ahol támogatást találhat idegenben is.

A 2012-es statisztikai adatok szerint alkoholfogyasztás szempontjából Románia férfilakossága az első helyen volt az unióban, az ötödik helyen Európában. A szakember úgy fogalmaz: nem lepi meg, hogy 2018-ban is tartjuk az első helyet.

Mint mondja, ahogyan minden ember különböző, ugyanúgy minden alkoholfüggőnek vannak jellegzetes, egyéni dolgai.

Nagyon sok hasonlóság is akad, de nincs egy olyan sablon, amelyet mindenkire rá lehetne húzni. Nincs tipikusan magyar, román vagy amerikai alkoholista, és az ivási szokások is – hogyan és mit iszik a függő – különbözhetnek. A gondok azonban minden esetben hasonlóak: gyakori a válás, a jogosítvány és munkahely elvesztése, az anyagi gond, a kihágás. A fiatalok sokkal könnyebben válnak függővé; kimutatható, hogy minél korábban kezdi valaki az italozást, annál könnyebben válik függővé.

A férfiaknak és a nőknek főleg az ivási szokásaik különböznek. A nők egyedül isznak, odahaza, és többségükben inkább sört, bort, tehát nem tömény italt. Egy nő sokkal nehezebben vallja be a problémát és kér segítséget, hosszabban próbálja titkolni a függőséget. Társadalmunk pedig jobban elfogadja a részeg, iszákos férfit, egy nőt sokkal hamarabb stigmatizálnak. Id. Mihók Tamás a beszélgetés során többször is leszögezte: fontos tudomásul venni, hogy az alkoholizmus betegség.

Alkoholfüggőnek akkor tekinthető valaki, ha elveszti az ellenőrzést, nem uralja már a fogyasztást, már nem csak egy pohárral iszik meg, és

már nem „működik” alkohol nélkül. A függőnek az alkohol olyan, mint az üzemanyag. Nem szomjas, de mindig el kell érnie azt az alkoholszintet, amelyen működni tud, amelyen nem lépnek fel elvonási tünetek. „Egy alkoholista, ha van öt lej a zsebében, akkor biztosan innivalót fog venni, és nem kenyeret. Ő már módosult állapotban van, neki az a legfontosabb az életében, hogy legyen meg a napi adagja, az arra valója, azt mindenáron meg kell szerezni és el kell fogyasztani” – magyarázta a szakember.

Ne idd meg az első pohárral!

Az alkoholistáknak van egy nagy titkuk: „Ne fogyaszd el az első italt! Ez a nagy titok” – összegzi id. Mihók Tamás a megtisztulás felé vezető utat. Ezt kell sugallni, de borzasztó nehéz megértetni a függővel, hogy nem ihat, és soha többé nem lehet szociális ivó sem. Apró léptekkel kell haladni, de meg kell értetni a beteggel, hogy nincs más kiút, mint az, hogy nem issza meg az első pohárnyit. Az *absztinencia* az egyedüli megoldás a pszichológus szerint, mivel: „Ha egyszer valaki alkoholista lett, az örök életében alkoholista marad. Normális életet élhet, és a társadalomba vissza tud illeszkedni, mint egy teljesen ép ember, de csak akkor, ha

egyáltalán nem fogyaszt alkoholt. Ha 10-15 év vagy bármilyen hosszú idő után megint inni kezd, pontosan ugyanoda jut vissza, mint ahol volt. A kémiai reakciók agyi szinten azonnal beindulnak, ezeket soha többet nem tudja ellenőrizni. Az alkohol egy hivatalos drog. Akárhol, bármikor, szabadon kapható, tulajdonképpen legális kábítószer. A leghasználtabb partidrognak is szokás nevezni.”

Nem cselekedhetünk más helyett

A hozzátartozók számára sok kis jel utalhat arra, hogy gond van, ám mivel jellemzően szeretjük a mellettünk élőket, nagyon sokat elnézünk neki. Figyelmeztető jel lehet a gyakori, akár mindennapos ivás akkor is, ha az illető nem részegedik le. Szintén figyelmeztetés az anyagi gondok megjelenése, a munkahelyi késés vagy hiányzás.

A családtagoknak azt kell megérteniük, hogy alkoholfüggő szerettük beteg, és úgy kell viselkedniük vele, mint egy beteg emberrel. Ezt a betegséget azonban mindenki magának „veszi meg”, ezért ellenséges sokak viszonyulása.

Sokszor a hozzátartozók – mint id. Mihók Tamás mondja, férfiak esetében elsősorban a feleségek, majd az anyák, esetleg a lánytestvérek – kérnek segítséget, és bár mindent megtennének, meg kell érteniük: nem cselekedhetnek más helyett. A gyógyulás kulcsa ugyanis az, hogy az alkohol-

függő felismerje és bevallja, hogy bajban van, és akarjon is ezen változtatni. Nem másokért, saját magáért elsősorban.

Mivel a hozzátartozók a legtöbb esetben társfüggők, számukra a társfüggőséggel foglalkozó csoportokat ajánlja, ilyen az ő alapítványuknál is működik. Itt a hozzátartozók adják át egymásnak a tapasztalataikat. Más helyett nem lehet cselekedni, tehát ha a függő nem érti meg, hogy nem az a székely, ha ő beteg, hanem az, ha nem gyógyíttatja magát, akkor nincs mit tenni. A hozzátartozó annyit tehet, hogy magán segít. „Abban a pillanatban, amikor a hozzátartozó önmagán segít, megtanulja, hogyan viszonyuljon ehhez a problémához, és ő maga, tehát a társfüggő megváltoztatja a viselkedését, előidézi a másokban is a változást.” Egy társfüggő sajnos nincs honnan tudja, hogy mit tegyen. Veszekedjen az alkoholfüggővel? Ultimátumot adjon neki? Ha hazudik helyette, például betelefonál a munkahelyére, és kiment azzal, hogy beteg, akkor hibát követ el. Nagyon nehéz ezt elmondani egy társfüggőnek, mert ő úgy érzi, meg kell védenie a szerettét. De ezzel csak rosszat tesz, mert tovább szítja a másik függőségét. Ezeket a szálakat kell elvágni, bármilyen fájdalmas is, ha szereünk valakit. Ebben az esetben ne a szívünkre, hanem az agyunkra hallgassunk! – hangsúlyozza a szakember. Azt is hozzáteszi: a legjobb eredményeket azok érik el, akik együtt vesznek részt egy ilyen programon. Hollandiában például vannak olyan központok, ahova csak hozzátartozóval együtt utalják be az alkoholbeteget.

Ezzel szemben Romániában az alkoholizmust nem betegségnek tekintik, tehát a kezeléseket nem finanszírozza az egészségbiztosítási pénztár. Egy központban körülbelül kétezer lejbe is kerülhet egy hónapnyi kezelés, ezt pedig nem mindenki engedheti meg magának. És a kórházi beutalást sem, ráadásul ott csak a fizikai függőséget oldják meg, sajnos gyakran még azt sem. Nagyon jó központok működnek az országban, például a Bonus Pastor Alapítványé Magyarózdön (Maros megyében), egy másik a Szeben megyei Nagycsűrön, Bákó megyében pedig egy volt függő, egy pap nyitott komoly központot.

Az is gond, hogy a függőségből való szabadulás folyamata összetett, együtt kell(ene) dolgoznia benne orvosnak, pszichológusnak, szociális munkásnak vagy szociológusnak, de itt

ezek az összekötő kapcsok nincsenek meg. A szociális háttér hihetetlenül fontos. Id. Mihók Tamás a saját tanulmányában a szociális háttérrel együtt vizsgálta az alkoholizmust, és kimutatta, hogy a hit az egyik legfontosabb dolog. A váradi pszichológus a saját eredményeire utalva az egyedüllét, illetve a társkapcsolat szerepét is fontosnak véli.

Nagyon jónak minősíti az országszerte működő AA csoportokat is, de megjegyzi: ezek bejáró csoportok, a függő nincs beutalva sehová. Majd meglepő mondat következik: „Vannak az egyéni és csoportterápiák, és van a hit. Nem a vallás: a hit. Nem vagyunk misszionáriusok, de a hitnek nagyon fontos szerepe van a függő életében. Hogyha hisz, megbízik valamiben, valakiben, mert gyenge, és nem tud egyedül leszokni, ezért Isten segítségét kéri, az olyan, mint egy horgony. Ez azért fontos az ő életükben, hogy legyen jövőjük. Mert a jövő borzasztó. Az alkoholizmusba vezető út olyan, mint egy hat-sávós autópálya, primán lehet haladni rajta. Visszafelé ellenben, az absztinencia felé vezető út kegyetlen, olyan, mint egy dzsungelben megtalálni az ösvényt. Az egyéni ösvényt, mert ez mindenkinek a saját ösvénye, s azt, hogy mitől kell óvakodnia, mindenki maga kell kitapasztalja” – fogalmazott id. Mihók Tamás.

Ami a hitet illeti, az elkeseredett embereknek kell egy kapaszkodó, ez pedig lehet egy felsőbb hatalomba vetett hit. Az AA csoportok úgynevezett 12 lépése is a hit felől közelít a

gyógyuláshoz. A szakember saját tapasztalata alapján azt mondja: a legtöbben, akik kigyógyultak a függőségből, bevallják, hogy valamilyen felsőbb erő is hozzájárult a gyógyulásukhoz, az emberileg nehéz folyamathoz.

Az edző

A gyógyulásnak két alapfeltétele van: az, hogy a függő vallja be, gondja van, és kérjen segítséget. Id. Mihók Tamás saját magára leginkább edzőként tekint, hiszen edzi a hozzá fordulót, a harcot azonban a betegnek kell megvívnia. Mindent meg tud mutatni a páciensnek, az támaszkodhat rá, de a munkát magának kell elvégeznie. „Az edző” véleményt, javaslatot mondhat, de óvakodnia kell attól, hogy tanácsot adjon, tette hozzá. „Aki nem akar saját magán segíteni, azon nem tudsz segíteni – szögezte le a pszichológus. – Szeretettel foglalkozunk mindenkivel, de én nem megyek senkihez sem, hogy rábeszéljem. Nyújtom a kezemet, barátságosan. Ha elfogadja vagy kezet ad, akkor talán közösen tudunk találni egy utat.”

Miután a két alapfeltétel teljesült, tehát a függő bevallotta, hogy gondja van, és segítséget kért, jöhet a szakember beavatkozása, de küzdenie mindenkinek magáért kell. „Feltétel nélkül abbahagyom, magamért” – ezt kell megértetni a függővel. S az ivás abbahagyása csupán egy kis lépés, az absztinencia megtartása a nagy feladat. Nagyon fontos része ennek az útnak, ha a függő megérti, hogy nincs szüksége a szerre. Megtörténik, hogy néhány hónap absztinencia után megjelennek az elvárások, ezeket is tudnia kell kezelni, mert az eredmények többnyire évek után jelentkeznek. A szakember még nem találkozott olyan absztinenssel, aki azt mondta volna: nem éri meg az absztinencia. Sokan közülük, ha életkorukat kérdezik, az „új”, leszokás utáni életéveiket számolják, azt mondják, öt-, nyolc-, tízévesek. Sokat jelent az is, ha egymásnak tudnak segíteni a leszokottak, azzal ugyanis nemcsak a társuknak, hanem saját maguknak is jót tesznek: érzik, hogy másnak tudnak adni, segíteni.

Egyedül nagyon keveseknek sikerül leszokniuk, s nagyobb a visszaesés veszélye is, illetve megtörténik, hogy akik egyedül próbálkoznak, függőséget váltanak.

Ha eljutnak az üresség érzéséhez, akkor ezt az ürességet ki kell tölteni valamivel. Szerencsés alanyok ebből a szempontból azok, akiknek hobbiuk van, ugyanis azzal leköthetik magukat, hogy ne legyen idejük az alkoholra gondolni.

Arra sincs általános szabály, mennyi időbe telik a leszokás. Vannak kéthetes, de akár kilenc hónapos programok is. Mielőtt egy központból távozik valaki, felméri, hogy boldogul-e a kívülvilágban is, hiszen új életformát kell megtanulnia, mielőtt a központ biztonságából kikerül.

Nagyon jó kombináció a kórház, az elvonás, a fizikai függőség megszüntetése után elmenni egy ilyen központba vagy azonnal csatlakozni egy csoporthoz, hogy folyamatosan fejleszthesse, erősíthesse magát az immár absztinenciát gyakorló volt függő.

Csak az számít, hogy ma ne igyak

Mindenkinek adni kell egy esélyt, nincs elveszett ember, csak az elvesztett, akinek már agykárosodása van. Meg kell várni azt a pillanatot, amikor a beteg rááll az elhatározásra, és nem szabad haragudni rá, mondta a szakember. Meg kell érteni, hogy ők beteg emberek, bármilyen nehéz is ez adott esetben, és támogatni kell őket. A páciensnek pedig fel kell számolnia a mérgező kapcsolatait, a kocsmacimborákat, mert ők nem segítik a gyógyulását.

„Voltam olyan ünnepélyen is, ahol a 18 év absztinenciát töltötte be az az ember, akiről lemondott mindenki. Az utcán volt, semmije nem volt, és mégis 18 éve tiszta. Ő mosolyogva azt mondta: az számít csak, hogy ma ne igyak. S ezt szoktuk is mondani, azt próbáld meg, hogy ma nem iszom. Lehet, hogy nehéz, de megtehető, s másnap egy másik nap van. Hogy mit tudok ajánlani? Azt, hogy senki ne adja fel. Remény mindig van. Nem sikerül egyből? Nincs világvége. Visszaesett valaki? Megtörténik. Akkor az a visszaesés erősítse meg. De olyan nincs, hogy próbálkozzatunk absztinensnek lenni: most eltelik két-három hét tisztán, majd megint iszunk, újabb két-három és megint... Így nem megy. A leszokáshoz felelősséggel és éretten viszonyuljunk.”

Megelőzés, terápia, utógondozás

Összetett segítséget kínál szenvedélybetegeknek az előző beszélgetésben már említett marosvásárhelyi Bonus Pastor Alapítvány. Képviselőtében **Bartha Éva** klinikai pszichológus válaszolt kérdéseinkre.

Három pillérre épül munkájuk: prevenció, terápia és utógondozás. Kérem, mutassa be néhány szóban, milyen módszerekkel dolgoznak e három területen!

A Bonus Pastor Alapítvány, Református Mentő Misszió munkájának egyik sajátossága éppen abban áll, hogy megtalálható benne a folytonosság, illetve végigkövethető azoknak az élete, akik részt vesznek valamilyen programban, és ebben a követésben partnerek. Olyan önkéntes munkatársaink vannak, akik részt vettek több mint tíz évvel ezelőtt a gyermek-táborban, és az élmény, amiben részük volt, visszahozza őket évről évre munkatársként, sokszor saját gyerekeiket is hozva résztvevőként. Arra törekszünk, hogy munkatársként beépüljenek, képződjenek azok a felépült szerhasználók is, akik segítőként szeretnék tovább folytatni életpályájukat, akik befejezték a hosszú távú terápiát, tapasztalatuk van arról, hogy mit jelent a felépülés, visszaesés-megelőzés, akik belülről ismerik a függőséget, függőségeket.

A prevenciós munka színterein (iskola, gyülekezetek, ifjúsági fesztiválok, konferenciák, cégek) az a célunk, hogy

ledöntsük a tabukat, amelyek a szerrekhez, szerhasználatához és szerhasználókhoz kötődnek, megértésük, felismerhetővé tegyük a függőség fogalmát, érzékenyítsük a gyerekeket, fiatalokat, felnőtteket egyaránt. Fontos része a prevenciós munkának a pedagógusok és szülők érzékenyítése, szükség esetén, együttműködve, szakemberekhez való irányítása. Alkalmanként cégeknél is tartunk prevenciós előadást, különösen ott, ahol a cégvezetők függőség (szerencsejáték-, alkohol- vagy drogfüggőség) jelenlétét érzékelik az alkalmazottak körében.

Az ajánlott terápiás programjaink rövid és hosszú távúak. A rövid távú, 12 napos program ismertetőt ad a szenvedélybetegség kialakulásáról, lefolyásáról, a visszaesés megelőzéséről, az utógondozási lehetőségekről. Az evangéliumot szavakkal és tettekkel hirdetik, ami nagyon sok embert megérint. Az egyéni és csoportos beszélgetések során a legtöbbször megtörténik az, ami lehetetlennek tűnik kezdetben: megnyílnak a résztvevők, közel engedik magukhoz a problémát, felismerik, hol kell, hol lehet változtatni, hogy a kapcsolataik kezdjenek helyreállni. Ajánljuk, hogy a családtagok is vegyenek részt ezeken a programokon, hisz a függőség nem egyszemélyes probléma, hanem kapcsolati betegség, az egész családot érinti.

A hosszú távú, 3–9 hónapos terápiás program az 50 évnél nem idősebb felnőtt férfiakkal ajánlott. Azért fontos az életkor, mert a személyiség fejlődését is célul tűzte ki a kanadai Portage-modell, amelyet a helyi adottságokhoz, illetve keresztény szemléletünkhöz idomítottunk. Ötven év felett a személyiség kialakult, nehezebben megy a tanulás, bár volt példa arra, hogy ennél idősebb lakók sikeresen vettek részt a hosszú távú programon. Ezért is ajánljuk a 12 napos terápiás programot az idősebb generációnak. Az egészséges életmód kialakítása, negatív viselkedésmód megváltoztatása, az érzések felismerése, indulatkezelés, önsegítés elsajátítása során az együttéléshez szükséges képességek fejlődnek.

Olyan kompetenciákat kérnek számon egymástól a lakók a csoportterápia során, mint: pontosság, szavahihetőség, személyes higiénia, együttműködési készség, megfelelő önkifejezés, felügyelet elfogadásának képessége, csoportos tevékenység végzésére való készség. Mindezek mellett egyéni terápia, munkaterápia, interaktív csoportfoglalkozásokon való részvétel, sport, szervezett szabadidős tevékenységek, konyhai szolgálat és különböző felelőségek elvállalása során készülnek fel a rehabilitációban részt vevők a „kinti életre”, arra, hogyan lehet megvívni a szermentes élet küzdelmeit, és hogyan lehet örömet találni benne. 2005-től, amióta a terápiás otthon megnyílt, több mint 300 személy vette igénybe a rehabilitációs lehetőségeket.

Bartha Éva klinikai pszichológus

Az utógondozás elmaradhatatlan része a felépülésnek. Azok a lakók, akik megértik ennek a szükségességét és beépülnek egy-egy támogató csoportba (több mint tíz ilyen csoport van az országban) vagy befogadó gyülekezetbe, sokkal nagyobb eséllyel épülnek fel, maradnak meg tisztán, józanul. Az „öregfiú találkozókra” évente háromszor kerül sor, azok számára, akik a hosszú távú terápiás programon vettek részt. Otthonos, meghitt hangulatú találkozók ezek, ahova rendszerint „hazajönnek”.

Ezenfelül az utógondozást háromnapos országos találkozók során, az egyhetes nyári utógondozói családos táborban, a támogató csoportokban, egyéni terápiás üléseken vagy családterápiás üléseken végezzük, igény és szükség szerint.

Többféle függőséggel is foglalkoznak. Tapasztalatuk szerint milyen típusúban szenvednek a legtöbben, és mi lehet ennek az oka?

Európai viszonylatban Románia az ötödik helyet foglalja el az egy főre eső alkoholfogyasztás tekintetében, uniós viszonylatban pedig a második helyen áll – derül ki az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2017-ben közzétett jelentéséből. Romániát az európai országok közül csupán Litvánia, Oroszország, Fehéroroszország és a Moldovai Köztársaság előzi meg, az Európai Unióban pedig a második helyen áll. A listavezető Litvániában az egy főre jutó évi alkoholfogyasztás 18,4 liter, Romániában ez a mennyiség 13,7 liter, miközben világvi-

szonylatban 6,4 liter az átlag. Ez meg is magyarázza, miért az alkohol okozza a legtöbb gondot, bár vannak kábítószer- és szerencsejáték-függőséggel küzdők is.

A férfi és női alkoholizmusnak melyek a figyelmeztető jelek?

Nőkben sokkal hamarabb kialakul az alkoholizmus, mint férfiakban. Hamarabb alakul ki a tolerancia, fizikai és pszichikai függőség egyaránt. A nőkre a zugivás jellemző, hiszen sokkal erősebb társadalmi elítélésnek vannak kitéve. Változott a helyzet napjainkban, a fiatal generáció körében, ahol elfogadottabb a nők alkoholfogyasztása.

Az alkoholfüggőség kezelése során tapasztalatuk szerint miben segíthetnek – ha segíthetnek – a családtagok, hozzátartozók?

Ellentmondásos a válaszom: egyfelől fontos a támogatás, másfelől sokszor akkor segít a hozzátartozó, ha nem segít”. Gyakran előfordul, hogy a társ, szülő – érthető módon, szeretetből, törődésből, vagy akár a helyzetbe való belefáradásában – átvállalja a felelősséget, tehermentesíti a függőt, ezzel még inkább benne tartva őt a kialakult helyzetben. Óhatatlanul kialakulnak azok a játszmák, amelyek társfüggőséghez vezetnek. Olyan ördögi kör ez, amiből csak akkor lehet kilépni, ha az egyik fél változtat a rendszeren, elkezd a megszokottól eltérően viszonyulni.

Nem vállalja át a felelősséget a szenvedélybetegtől, szembesíti őt – lehetőleg „prédikálás”, vádaskodás nélkül – tetteinek, szerhasználatának a következményeivel, és biztatja, segíti abban, hogy kérjen szaksegítséget. A legjobb, ha mindketten szakemberhez fordulnak. Nem segítenek a „menjen ő segítséget, kérni, hiszen ő iszik” típusú mondatok. Egy családtag szerhasználat az egész családot érinti, közös a probléma.

A kezelés feltétele az önkéntesség, vagyis az, hogy a függőségben szenvedő maga is akarja a terápiát. De alkoholisták esetében gyakori, hogy nem ismerik el, tagadják a probléma létezését. Ilyenkor mit lehet tenni?

Minden függőségben szenvedőre jellemző, hogy nem ismeri el vagy csak nagyon nehezen ismeri el a probléma létezését. Általában csak akkor, ha már egészségi, családi vagy mun-

kahelyi gondok jelentkeznek a függőség miatt.

Egyik ismert magyarországi szakember szerint: motivált drogos nem létezik. Ha valaki bekerül a rendszerbe, megtapasztalja, hogy mások is hasonló problémákkal, megélésekkel vagy akár (egzisztenciális) hiányokkal küzdenek, elkezd éledezni, ráébredni a valóságra. Ha megtapasztalja a reménységet, meglátja, hogy másoknak is sikerült, elkezd reménykedni önmagára nézve is.

Gyakori-e a visszaesés, és mi a teendő, ha bekövetkezik?

Van olyan személy, aki már több mint tíz éve volt terápiás programon és azóta sem esett vissza. Van, akinek többszöri próbálkozásra van szüksége ahhoz, hogy felépüljön. A visszaesés nem akkor kezdődik el, amikor valaki újra a szerhez nyúl, legyen az alkohol, kábítószer vagy folyamatfüggőség. A szenvedélybetegség egy magatartásforma. Akkor is vissza van esve valaki, ha nem fogyaszt (még!), de úgy viselkedik, viszonyul a helyzetekhez, mint a szerhasználat idején. Eltűnt a reménysége, nem örül az élet apró dolgainak, kezdenek a dolgok visszazökkenni a régi kerékvágásba. Ilyenkor már csak idő kérdése, hogy mikor kezd újra inni vagy drogozni, játszani. Létfontosságú betölteni azt az űrt, amit a szerek vagy a folyamatfüggőségek hagynak maguk után.

Nagyváradon is működik támogató csoportjuk. Ehhez hogyan lehet csatlakozni?

Nagyváradon havi két alkalommal találkoznak a támogató csoportban szenvedélybetegek és hozzátartozók, közösen. Helyszín a Ștefan cel Mare (Püspöki) út 28. szám, Kocsis Tünde klinikai pszichológus vezeti a foglalkozást, nála is lehet jelentkezni a 0747/064–624 telefonszámon vagy csak betoppanni a következő találkozóra október 12-én vagy 26-án.

A munkatársaik hogyan védekeznek a kiégés ellen?

A kiégés veszélye minket sem kerül el. Ennek ellenére vannak olyan munkatársaink, akik 25 éve, a kezdetektől végzik ezt a munkát. A mások reménye nekünk is reményt ad. A munkakörök változtatása, újraértékelése, állandó képzések, továbbképzések, szupervízió, intervízió, csapatépítés, családi hétvége, egymásra figyelés, Istenre figyelés mind ez idáig megtartott minket is, munkánkat is. Jó dolog találkozni, látni azokat, akiknek az életük megváltozott, helyreállt.

Szerencsejáték-függőség esetén van-e különbség az internetes játékoktól, hagyományos szerencsejátékoktól (kártya stb.), illetve a játékgépektől függők között?

A szerencsejáték-függőség kérdése nagyon árnyalt, bár sok tekintetben hasonló az alkohol-, illetve kábítószer-függőséghez. Mindenképpen impulzus-kontroll zavarról van szó. Különböző játékos típusok vannak: nem-probléma vagy rekreációs játékosok, kockáztató játékosok, probléma játékosok, patológias játékosok. A kezelés, felépülés szempontjából fontos különbséget tenni, bár amint említettem, a gyökerek azonosak.

Az internetfüggőség és problémás internethasználat újabb jelenség. Ennek két típusáról beszélhetünk: specifikus (egy bizonyos funkció, például online játék, chat, pornográfia

túlzott használata) és generalizált (az internet multidimenzionális túlhasználata). Egy másik meghatározás szerint az internetfüggőségnek öt típusa van: cyberszexuális addikció, cyberkapcsolati addikció, netkompulzió (például szerencsejáték vagy internetes vásárlás), túlzott információszerzés (kompulzív böngészés), számítógép-addikció (túlzott játék).

Újabb és újabb addikciókat írnak le az internetfüggőségen belül: például az online aukciós addikció, „lövöldözős” játékok (MMOFPS, massively multiplayer online first person shooter games), az online szerepjátékok és változataik MMORPG-addikció (massively multiplayer online role playing games), online stratégiai játékok stb.

A játékgépek világa teljesen más. Mindegyikre jellemző, hogy a valóságból egy virtuális világba visz, lehetőséget teremt a mindennapokból, rutinból, problémákból való „menekülésre”. Rövid távon segít, hosszú távon még több gondot okoz. Bármilyen menekülési formát választ valaki, végső soron azt kell megvizsgálnia, hogy mitől menekül.

FRIED NOÉMI LUJZA

Betekintés a 18. századba – első kézből

Kritika

Keresztesi József: *Napló 1., Napló 2. Akadémiai út.** Ezzel a szerény és visszafogott címmel jelent meg a Várad kiadó gondozásában az egykori nagyváradi, később haláláig Szalacson szolgáló református lelkipásztor történelmi eseményekben gazdag korrajza a 18. század második feléről, az akkori magyarországi, európai viszonyokról, egyházi és világi történésekről.

A mai olvasó számára a szerző életútjáról és naplójáról a két kötet borítójának belső lapján olvasható, a *Budapesti Szemle* című folyóiratban 1867-ben megjelent rövid ismertetés nyújt útbaigazítást. Ez a szöveg az alábbi összeggel zárul: „Általában becses adalék a XVIII. század közéletéhez, s más tekintetben is érdekes olvasmány.”

Az új, immár harmadik kiadáshoz a szöveget gondozó, sajtó alá rendező Tavaszai Hajnal írt tartalmas és eligazító előszót a mai olvasó számára. Első alkalommal jelent meg könyv formában Keresztesinek a nyugat-európai peregrináció idején írt naplója, a latin nyelvű szövegek magyar fordításával.

Tavaszai Hajnal megindokolja, miért tartották szükségesnek és időszerűnek a 21. században is megjelentetni, természetesen gazdag jegyzetanyaggal is ellátva, ezt az igen érdekes és gondolatgazdag, sajátos nyelvi világot megjelenítő művet, kiegészítve a lelkész családi és közéleti tevékenységére vonatkozó adatokkal: „A Napló társadalomrajza átfogó képet alkot a tiszántúli régió rendi világáról, melyben a közép-nemesség politikai befolyása meghatározó volt. Ugyanakkor diagnosztizálja a református egyháznak és református közembernek a római katolikus egyházhoz mint államegyházhoz való viszonyát, az ellenreformáció és királyi pátensek, ediktumok és rezolúciók által kiváltott feszültségek mentén. A Keresztesi naplójában felvázolt történések súlypontja épp az 1790–91-es országgyűlés idejére és az azt követő periódus-

ra esik, ez a Tiszántúli Református Egyház szervezeti átalakulásának, a szuperintendenciában dülő belső ellentéteknek is az időszaka. Ezt a periódust az egyháztörténész Zoványi Jenő »a világi elem egyházkormányzati szereplésének kezdete és a lelkészeknek ez elleni küzdelmeként« határozta meg. Ennek a belharcnak lesz áldozata a Debreceni Református Kollégium tanára, Sinai Miklós püspök, szenvedő alanya és időnként aktív résztvevője Keresztesi József szalacsi prédikátor.

Keresztesi feljegyzései is bizonyítják, hogy Nagyváradon a II. József toleranciarendeletét követően is napiranden maradtak a római katolikus és a református egyház képviselői közötti csatározások.”

Ma már elmondható, hogy a felekezetek közötti béke és együttműködés az esetek többségében megvalósul. Ennek bizonyítéka, hogy a reformáció 500. évfordulóján együtt ünnepeltek az evangélikusokkal, reformátusokkal, unitáriusokkal a római katolikus és a görögkatolikus, esetenként még a görögkeleti egyház vezetői is. Ennek így kellene lennie a hétköznapi napokon is.

KUPÁN ÁRPÁD

* Keresztesi József: *Napló 1., Napló 2. Akadémiai út.* Gondozta és sajtó alá rendezte Tavaszai Hajnal, fordítások: Dr. Nemes István. A Várad folyóirat kiadása, Nagyvárad, 2017, 883 oldal.

Előre, hátra, vissza

Samuel Maoz: Foxtrot

Előbb sírsz, aztán meghökkensz, hitetlenkedve nevetsz, majd levegő után kapkodsz, és leesett állal nézed végig – nagyjából ezeket a stációkat járhatja végig nézőjével Samuel Maoz *Foxtrot* című filmje. A *Foxtrotot* a Transilvania Nemzetközi Filmfesztivál (TIFF) kínálatában Nagyváradon is megtekintettünk. Ha úgy tetszik, egyet előre, egyet jobbra, egyet hátra, egyet balra, és állj.

Feldmannéknál kopogtatnak. Daphna nyit ajtót, negyvenes, jó karban lévő nő, még hálóingben. Felkeltették. Nem látjuk, ki köszön neki, csak azt, hogy Daphnának kifordul a szeme, és a földre zuhan. A nyitott szobaajtóban áll a férje, Michael. Ő látja, amit mi addig nem. Katonák látogattak el hozzájuk. Hírt hoztak Jonathanról, a fiukról, aki az izraeli hadseregben szolgál. Rossz hírt.

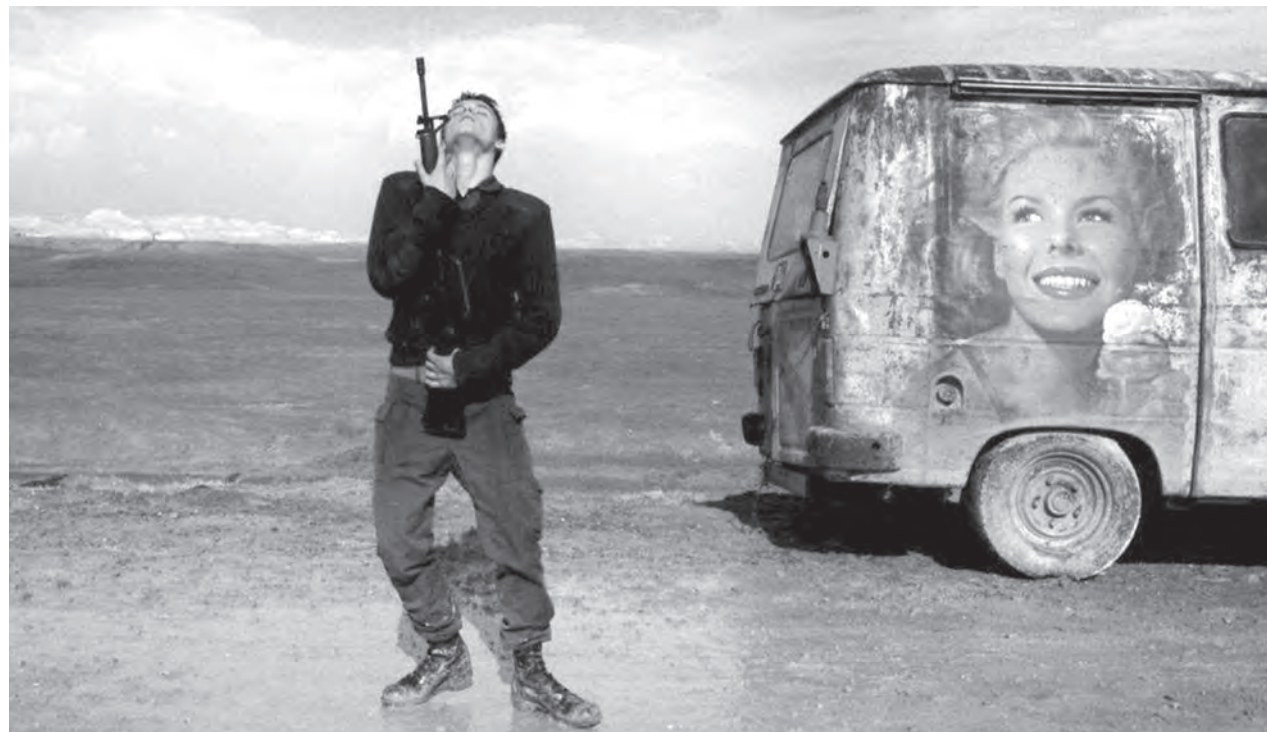

Csak nekik tűnik úgy, vagy tényleg napról napra ferdébben áll a lakókonténer?

Az epizodikus felépítésű *Foxtrot* első harmada mélységesen szomorú, egyetlen színészre összpontosító gyászdráma. Michael Feldmann (Lior Ashkenazi) arcát szinte egy percre sem hagyja el a kamera. *Saul fia*-módra időzik rajta vagy forog körülötte, folyamatosan szimmetrikusan, középre komponálva, gyakran függőlegesen, a plafonról filmezve őt és ultramodern, letisztult lakását, amelyen messziről látszik a jómód, miközben hang, emberi beszéd csak a látótéren részben vagy teljesen kívül eső szereplők révén szűrődik be, ismétlődően,

idegesítően, amint a rokonok, családtagok és a hadsereg erre a feladatra kijelölt emberei próbálják Michaelt fájdalmában támogatni. Daphna ájulása után nyugtató injekciót kapott a katonáktól, órákra ki van ütve, így Michaelnek teljesen egyedül kell végigszenvednie a sokk és a gyász első óráit. Minden erejét annak szenteli, hogy ne sírjon – ki tudja, milyen oknál fogva látja ezt ennyire fontosnak –, miközben a családtagok az ő vállán zokognak, neki pedig egyre vörösebb, egyre vizenyősebb a szeme, egyre fásultabb a tekintete. Lebilincselő alakítása egy egész filmet elvinne a hátán, ám egyszer csak villámcsapásként érkezik az újabb hír, amit ezeken a hasábokon nem mesélek el a leendő nézőknek, mert nem akarom elrontani az élményt, elég az hozzá, hogy Michael fásultból dühössé válik, majd hirtelen váltással átlépünk a második epizódba.

Jonathan egy világvégi katonai ellenőrző ponton végez szolgálatot a semmi közepén, három hozzá hasonlóan fiatal bajtársával együtt. A legizgalmasabb dolog, ami történik velük, hogy néha egy-egy autót megállítanak, elkérik a sofőr és az utasok igazolványát, ellenőrzik, majd felemelik a sorompót,

*Foxtrott az ellenőrző ponton.
Jonathan egy másik világról álmodik*

és továbbengedik őket, miközben egy másik világról, talán az '50-es évek Amerikájáról álmodoznak. Ezenkívül leginkább csak arra kószáló tevéket kell átengedniük az útzáron. Este elköltik undorító konzervhúsból álló vacsorájukat, majd nyugovóra térnek lakókonténerükben, amely napról napra mélyebbre süllyed a mocsárba. Egészen addig, amíg nem történik valami egészen döbbenetes...

Nem tudom, szándékosan írta-e az utóbbi idők egyik legmeghökkenőbb filmjének a *Foxtrotot* Samuel Maoz, de az tény, hogy nemcsak a cselekmény fordulatai váratlanok, hanem a film stílusváltásai is. Míg az első harmadában semmilyen zene nem szólt, utána egy percre akár azt is hihetjük, átcsusszantunk musicalbe. Később

hol vígjátékba illő, hol az abszurd határát súroló, hol egyszerűen húsba vágó jelenetek követik egymást, még egy váratlan animációs jelenet is belefér, miközben a néző törheti a fejét, hogy a gyász anatómiáját vagy kőkemény társadalomkritikát néz, esetleg a kettőt egyszerre. Egyébként ha a film háttérébe pillantunk, a társadalmi dimenziót láthatjuk erősebben, a *Foxtrotot* ugyanis méretes politikai botrány vette körül az első fesztiválsikereikor. Az izraeli kulturális miniszter ugyanis nyíltan tiltakozott az ellen, hogy a film (szerinte) rossz fényben tünteti fel az ország haderejét, gyakorlatilag hazaárulónak bélyegezte az író-rendezőt, ami miatt a minisztert a szervezők nyíltan felkérték, ne emelje jelenlétével az izraeli Oscarnak is nevezett Ophir-gála fényét. A *Foxtrot* végül Izrael jelöltje lett a legjobb külföldi film 2018-as Oscar-díjára, a rövidített listára fel is került, de jelölést nem kapott. Az azonban, ahogyan az izraeli filmes szakma összezárt körülötte, egyértelművé tette, hogy a miniszter valójában a teljes izraeli művészvilágnak üzent hadat, amit maga sem tagadott egy percre sem.

És hogy valóban az izraeli–palesztin konfliktusok bírálata-e a film? Erősen kétlem, hogy egy olyan biztos kezű filmes, mint Maoz, arra fecsérelné az idejét és a tehetségét, hogy egyetlen konkrét világpolitikai eseményre reflektáljon, még akkor sem, ha ez az esemény a saját hátsó udvarában zajlik. A *Foxtrot* üzenete ennél egyetemesebb: a háborúról mint glo-

bális jelenségről akar valamit mondani. Arról, hogy a hétköznapi emberek hétköznapi életét hogyan rombolja teljesen értelmetlenül a fegyveres konfliktus, legyen szó akár csak egy esőben tönkrement frizuráról, néhány aszfaltra szóródott csecsebecséről vagy annál szörnyűbb dolgokról. Azok az abszurdítások, amelyek a filmben történnek, görbe tükrei a valóságban történő céltalan háborúknak és groteszk hozadékaiknak. Mint a foxtrott – igen, a tánc: lépünk előre, lépünk hátra, lépünk balra és jobbra, végül pedig ugyanott vagyunk, ahonnan elindultunk. Újra és újra. Lassú, elnyújtott, színészre építő jelenetekben, káprázatos fényképezéssel, szokatlan, ferde vagy épp teljesen szimmetrikus beállításokkal, átgondolt tempóváltásokkal vezet végig ezen a hullámvasúton Samuel Maoz, egy olyan fordulatot – mit fordulatot, hajtűkanyaros –, egyszerre laza és tragikus, humoros és váratlanul könnyfakasztó háborúellenes filmben, amelyhez hasonlót nem sokat láttunk.

NAGY ORSOLYA

Foxtrot

(2017), Izrael–Németország–
Franciaország–Svájc

A forgatókönyvet írta és a filmet rendezte: Samuel Maoz

Fényképezte: Giora Bejach

Zeneszerző: Ophir Leibovitch,
Amit Poznanky

Szereplők: Lior Ashkenazi,
Sarah Adler, Yonaton
Shiray, Shira Haas

Kacagtatóan nyugtalanító

Székely Csaba Bányavaksága a váradi színpadon

Székely Csaba *Bánya*-trilógiájának második darabját, a *Bányavakságot* vitték színre Nagyváradon. Az első, a *Bányavirág* váradi bemutatása szintén Hunyadi István színész-rendező nevéhez fűződik. A sorozat harmadik darabját, a *Bányavíz* címűt, a Szigligeti Társulat olvasószínház formájában mutatta be az akkori művészeti vezető, Szabó K. István rendezésében. Érdekesség, hogy mindhárom olvasva került a nézők elé, majd az első kettőből előadás is lett. A *Bányavíz* keményebb dió, a színházak – nem csak a váradi – fenntartással kezelik, vélhetően azért, mert Székely Csaba a fiktív falu papjáról írta a történetet.

A helyszín a *Bányavirágban* még község volt. Ez a darab a bánya bezárása miatt munka nélkül maradtak tragikus komédiája. A *Bányavakság* szereplői nem nincstelenek. A férfi polgármester, az özvegyen maradt testvére, Iringóé (Tasnádi-Sáhy Noémi) a ház. Jószáguk is van, talán némi földjük is. A szomszédnak, Izsáknak (Kiss Csaba) is jól megy, működik a fakitermelő üzeme, nagy háza, sok pénze van. A polgármester nem gáncstalan lovag, azonkívül, hogy részeges, nagyjából magáénak tekinti a falut. Nem lehet túl népszerű. Izsák, aki a Turul Zászlóalj Harcosainak tagja, „jó magyar ember”, és részegen is bárkit meg tud verni, sokkal népszerűbb. Ince, a polgármester (ifj. Kovács Levente) okot is talál az ivásra: mindenki elment a faluból, aki számított neki; néhányan öngyilkosok lettek, a többiek elvándoroltak. Neki viszont ott van Izabella (Tótszegi Zsuzsa), a kislánya, aki ha majd Kolozsváron elvégzi az egyetemet, hazajön. Igaz, már tíz éve tanul, és alig jár haza, de nem baj. Azért is kell a polgármesteri fizetés, mert sok pénzre van szüksége egy egyetemistának. A vagyon, a ház elúszott alkoholra.

Sötét titkok rejlenek a faluban. Ince a férfiasságától fosztotta meg a papot, aki a kislányához nyúlt, Iringó a férjét verte agyon. Az már csak ráadás, hogy az asszony által okozott

autóbalesetben meghalt testvérének a felesége. Izsák két katonatisztet vert agyon a hadseregben – legalábbis ezzel kérkedik –, s az ebben a faluban dicsőség. Fáj a polgármesternek, hogy visszaminősítették a települést, de azért ez is jobb, mint nem vezetőnek lenni. A férfi attól retteg, hogy a mélymagyarsága miatt is népszerűbb Izsák elhalássza előle a tisztséget. Ince szó szerint feljelenti riválisát, jön is a rendőr, aki mindenki döbbenetére: román. Florin (Szotyori József), aki tud kicsit magyarul, a pálinkát sem veti meg, csak húst nem eszik, de még szalonnát sem, a többiek szemében legalábbis furcsa szerzet. Meg sem fordul senkinek a fejében, hogy nem lehet a közeget átverni. És mert idegen, mert nem közjük való, mert rájön a titkokra, pusztulnia kell.

Ráadásnak ott van Féleszű Sánta Feri (Kocsis Gyula), aki Nagyváradon került a faluba (a rendező és a dramaturg érezték szükségét beírni) egyfajta rezonőrnek, de hát ő is csak olyan, mint a visszaminősített község népe: nem túl okos, szereti a pálinkát, és meglehetősen korlátozott szókinccsel vonja le a következőket.

Zárt világ ez a hegyek közötti falu, amelytől a valóság legalább olyan

távol van, mint a város, ha nem távolabb. A faluban mindenki mindent tud, de senki nem beszél. Ince megszegte a „törvényt”, a románokhoz ment, tőlük vár segítséget. A korrupció, a bűnök, az erkölcs hiánya korántsem annyira elítélendő, mint az „árulás”. Ebbe a világba csöppen bele Florin, aki lényegében rendes ember, özvegy, egyedül neveli a kisfiát, de ő az „ellenség”, szeretni nem lehet, félni kell tőle.

A nagyváradiak *Bányavaksága* szürreális és groteszk, e kettőt a teátrális játék köti össze. A fekete nejlonba „csomagolt” szobabelsőbe a szekrényen keresztül lehet bejutni, aki bejön, rá jellemző táncot lejt. Nincs kint és bent, a Féleszű járkál, a színészek a közönség felé fordulva mondják a hangsúlyosnak szánt replikákat. Minden egyben van, egy térben élünk, amit a későbbi előadásokon még inkább hangsúlyozni fog a stúdiószínház intimitása. *(Az eredetileg az ünnepi évadnyitóra, a nagyváradi vár szabadtéri színpadára szánt előbemutatót a csapadékos idő miatt a kőszínházban tartották meg. – Szerk. megj.)*

A bútorokat akkor rendezi el Ince és Iringó, amikor „vendég jön”, a pálinkát teáskannából osztogatják, adni kell a látszatra.

Hunyadi felnagyítja a képeket, szürreális helyzeteket teremt, groteszk figurákkal. Érvényesíti a nyelvi humort, a helyzet-

Jelenet az előadásból

komikumot, de pontosan érzi, mikor kell felvillantani a drámát. Kevésbé hangsúlyozza a lélektani motivációkat, ha úgy tetszik, távolodik Csehovtól, és Hrabal felé kanyarodik, ami nem tesz rosszat a szövegnek, és határozottan jól tesz az előadásnak. A rendező mind a *Bányavirágban*, mind a *Bányavakságban* felfedezi az elszigetelt, pálinkából és nemzeti szlogenekből összetett, cinkos hallgatás alkotta alközösség szürrealizmusát és groteskségét, erre épít pontosan és tudatosan. Okos szereposztással, jó arányérzéssel állította színpadra korképét, mintha tudná, mire, hogyan reagál a közönség. A nagytermi bemutató közönségreakciói külön tanulmányt érdemelnének. Annyit feltétlenül meg kell jegyezni, hogy voltak pillanatok, amikor mintha megijedtek volna a teremben ülők, mintha nem mertek volna felszabadultan nevetni. Talán túl jól, túl hitelesen sikerült a röntgenfelvétel, és a váradi nézők megriadtak attól, amit láttak.

A színészek érzik az arányokat, karakterük groteskségét néha teatralitással hangsúlyozzák. Tasnádi-Sáhyi Noémi Iringója túl a nagyszerű maszkon, mintha abból a faluból érkezett volna, ahol az asszony kemény, elrejtéi érzelmeit, menekülni vágyik, mégis marad, nem töri meg a hallgatást. Tasnádi-Sáhy végig benn marad a történetben, nem szól ki a közönség felé, nagyszerűen bánik a nyelvi humor adta lehetőségekkel, remekül mutatja meg az asszony komplexusait és villantja fel nőiességét. A teljesen új szerepkörben biztonságosan mozog, nagyszerűen játszik.

Ifj. Kovács Levente Incéje kívül-belül mocskos. Önző a végtelenségig, iszákos, hazug, gerinctelen. Nem ostoba, de gerinctelen és gyáva, sem polgármesterként, sem a magánéletben nem mer szembenézni a valósággal. Elhiteti magával, hogy minden úgy jó, ahogy van, hogy hivatalát csupán ellenfele veszélyezteti, ha megmarad a hivatala és a háza, akkor minden rendben lesz. Ifj. Kovács játéka az első pillanattól kezdve érzékelteti a végkifejletet. Önmaga áltatásában mintha a nézőktől kérné a megerősítést, néha kifelé beszél, várja, hogy valaki komolyan vegye, igazat adjon neki. Megalázkodik, nem gonosz, félti a hatalmát, félelmeit harsánysággal leplezi. Számára ez a falu az egész világ. Ifj. Kovács játékában a komédiázás mögött ott rejlik az élet minden nyomorúsága, csalódása. Annak ellenére remek alakítás, hogy a szerep kívül esik a színész komfortzónáján.

Szotyori József Florinja joviális, rokonszenves, de érezhető, hogy tudatában van: itt és most ő a hatalom. Élvezi, hogy túljár a falusiak eszén, hogy szemükbe mondhatja: ismeri a titkaikat. Számára elképzelhetetlen, hogy életveszélyben lehet. Együtt kell érezni vele, amikor az életéért könyörög. Végül is ő a valamivel nagyobb fizetés, talán egy kitüntetés reményében ugyan, de csak a munkáját végezte. Szotyori ügyesen oldja meg a kétnyelvűséget, és akkor is hiteles, ha a román kiejtése nem tökéletes. Remek alakítást hoz.

Kiss Csaba Izsákja jómódú, korlátolt, a népszerűségében bízó izomagy. Érzéketlen hatásvadász, csak saját érdekei szerint cselekszik. Kiss olyan karaktert mutat meg, amilyenel nemcsak eldugott falvakban találkozni, hanem elegáns nagyvárosi irodákban is. Jó alakítás.

Kocsis Gyula ezúttal is, Féleszű Sánta Feri szerepében is nagyszerű. Ő az, aki mindent lát, mindenhol ott van, úgy

tesz, mintha semmit sem értene. A végén kétségbeesetten ordítja trágár következtetését a világba, ami a szereplőkre, de ránk, nézőkre is vonatkozhat. Kocsis ebben az előadásban is kitűnő.

Szürreális, groteszk, kacagtató, de nyugtalanságot keltő Hunyadi István *Bányavaksága* a nagyváradi Szigligeti Színházban. Mondhatnánk, olyan, mint az élet, de nem mondjuk. Mert reménykedünk, hogy mégsem ilyen.

SIMON JUDIT

Nagyváradi Szigligeti Társulat

SZÉKELY CSABA:
Bányavakság

Rendező: Hunyadi István
Dramaturg: Czvikker Katalin
Díszlet: Szőke Zsuzsa
Jelmez: Cristina Breteanu
Szereplők:
Ince: Ifj. Kovács Levente
Iringó: Tasnádi-Sáhy Noémi
Izsák: Kiss Csaba
Florin: Szotyori József
Izabella: Tótszegi Zsuzsa
Féleszű Sánta Feri: Kocsis Gyula

TÓTH ÁGNES Emlékeim Török Miklósról

In memoriam

Öt éve, 2013. október 17-én hunyt el Török Miklós Németországba emigrált nagyváradi író, 67 évesen. Milyen messze van Frankfurt, és milyen közel az emlékek! Mennyi történet szakad fel bennem! Ám ha Török Mikire emlékszem, kénytelen vagyok az akkori (1964–1982 közötti) Váradot, a hozzá kapcsolódó személyeket, a ma már kurióznak számító eseményeket is feleleveníteni.

Mindketten Nagyváradon születünk és nemcsak ugyanabba az iskolába (ma Ady líceum), de első osztálytól érettségiig (1964) egy osztályba is jártunk. Nagy mókamester volt. Töriórákra az évszámokat csak kettesével tudta megjegyezni, így aztán, amikor felelt, ezek úgy hangzottak, mintha telefonszámok lennének. A magyar szabadságharc 18-48-ban, a Dózsa György-féle parasztfelkelés 15-14-ben volt, a második világháború 19-39 és 19-45 között zajlott. Persze részt vállalt minden kulturális programban és hülyeségben, az érettségi bankettre paródiát írt és adott elő a tanárainkról. Családjáról csak annyit tudtam, hogy a nagymamája és nagytatája neveli. A szüleiről nem hallottam, nem beszélt róluk. Fogékony volt az irodalomra, művészetre. A Népi Művészeti Iskola színjátszó körén tanult sok más tehetséges fiatallal együtt, akikből később a Kortárs Színpad csapata nőtte ki magát. Írásai megjelentek az *Utunkban*, *Ifjú munkás-ban*, *Igaz Szóban*, *Fáklyában*. Aztán hallottam, behívták katonának. Eltűnt a látókörömből egy évtizedre. Én férjhez mentem, kislányom született, de továbbra is írtam: novellákat, verseket. 1975-ben az Ady körön találkoztunk újra. Ekkor már Miki is tagja volt Varga Gábor és mások mellett a kör vezetőségének. Jó szervezők voltak. Sok tehetséges fiatal és már befutott író, költő, lapszerkesztőt ismertek. Az akkori nagyváradi Ady kört tehetséges csapat alkotta. A szárnyait bontogató költők, írók minden péntek este bemutatkozhattak és felolvashatták a műveiket, egyre nagyobb közönség előtt, a Szakszervezetek Művelődési Házában vagy a

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyvárad) újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a Bihari Napló riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradi tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, Csupabohócok című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradi bábszínház. Legújabb kötete: A halál katlanában (Holnap Kulturális Egyesület, 2016).

megyei könyvtárban. (Ez a gyönyörű épület gyulladt ki 2018. augusztus 25-én.)

Miki saját írógépén gépelte le a tagok írásait, indigóval sokszorosítva is, hogy a példányokat szét tudjuk osztani a közönség között. (Azt az írógépét én örököltem tőle később.)

A felolvasott írásokat a kör tagjai ízekre bontották, kritizálták vagy dicsérték, olyan vélemények hangzottak el, amikből tanulni lehetett. A műhelymunka mellett amolyan szabadegyetem jellege is volt az Ady körnek a ’70-es, ’80-as években: egyetemi tanárok tartottak előadást irodalomról, művészetről, ismert költők,

írók is elfogadták a meghívást, bemutatták a könyveiket és kíváncsian hallgatták a kör tagjainak kritikáit és felolvasott írásait. A Kör elismerésének első eredménye a *Tavaszi '69* című, majd 1975-ben a *Hangrobbanás* című antológia lett, később a kétnyelvű *Bihari harmóniák* válogatás.

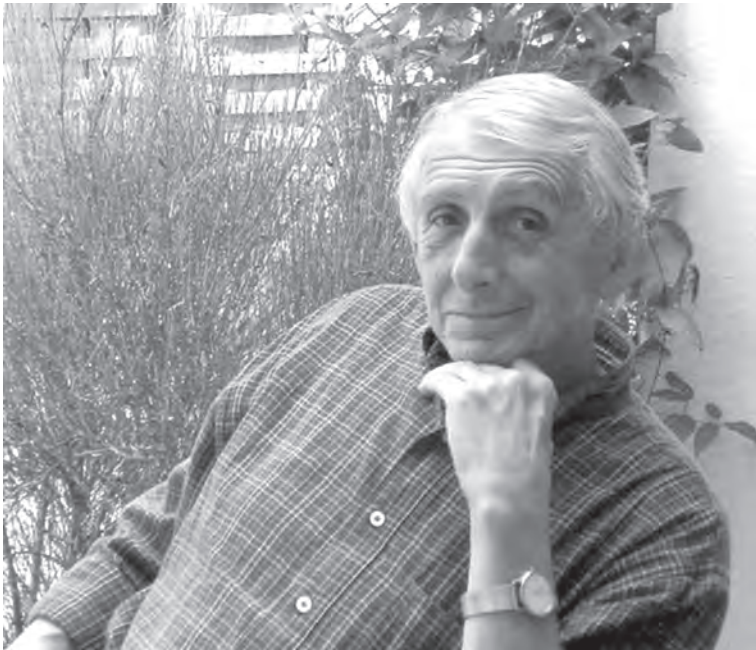
Aztán kezdett romlani a helyzet. Ránk szállt a securitate. Irredenta szervezetnek hitték az Ady kört, titkos, rendszerellenes összeesküvésnek könyvelték el, ha felmentünk valamelyikünk lakására tovább vitatkozni versekről, írókról, művészetről. Egy ilyen alkalommal csaptak le az államvédelmi szervek képviselői a kör tagjaira Varga Gabiéknál.

Elkezdődött a tortúra. Gabinál és Török Mikinél házkutatást tartottak, berendelték őket kihallgatásra, órákig faggatták őket. A szeku zaklatása hónapokig tartott. Durva fenyegetések, lelki terror, többszöri váratlan látogatás a lakáson. Ekkor Miki a Lukács György (Castanilor, ma N. Jiga) utcában lakott. Többször berendelték és hosszas kihallgatásokkal gyötörték. Nagyon lefogyott. Ezen a nyáron ismerte meg leendő feleségét, Lodyt, talán ez a sarjadó boldogság adott erőt és bátorságot neki elviselni a szekusok zaklatását. 1976. április 1-én házasodtak össze, majd szeptember vége felé költöztek a Szacsvay utca 5. szám alá, közel az Ullmann-palotához, ahol mi laktunk. Guszti, a férjem is részt vállalt a költözésben, ahol Várad „értelmiségi krémje” cipekedett, hősiesen birkózva a súlyos bútorokkal és a távolsággal. Végül minden a helyére került. Mikiék új lakása igen tágas volt. Korláttal szegélyezett diófa lépcső vezetett fel a galériába, ahol kis hálósoba és könyvtár volt kialakítva. Lent nagy előszoba, két tágas szoba, konyha, kamra, fürdőszoba. Sokszor negyvennél is többen gyűltünk itt össze. Állandó forgalom volt náluk, reggeltől éjfélig. A bejárati ajtajuk melletti szegen egy notesz és egy ceruza lógott zsinóron, s ha nem voltak otthon, abba írtuk az üzeneteinket, sokszor jó nagy marhaságokkal megspékelve.

A pénteki irodalmi estek után legtöbbször Törökék lakására ment fel a társaság további agytágító beszélgetésre vagy bulira, néha hozzánk, esetleg Szilágyi Aliékhoz, Varga Gabiékhoz. A későbbi években a Szűcs Laci – Fodor Jutka házaspár és Sall Laci lakását is megszálltuk.

Török Mikiéknél sok jeles költővel, festőművésszel, színésszel, újságíróval ismerkedtem meg. Máté Imre érmihályfalvi költőt is Miki mutatta be. Örömteli évek voltak, amikbe öröm is vegyült: a kör tagjainak állandó megfigyelése. A szeku „érdeklődése” nyomasztóan hatott lelkiállapotunkra. Nyomasztó és megalázó volt. Beépített embereik állandóan jelentéseket írtak rólunk, egy időre megingatták a tagok közti bizalmat is, mert mindenki a másikra gyanakodott. Ám a minket ért igazságtalanság, a düh, a szabadságvágy ihletet is jelentett. Nem féltünk, hiszen együtt voltunk, és ez erőt adott a további alkotáshoz. Rengeteg szellemes és szúrós, allegorikus vers született, ezeket csak mi értettünk és a vájt fülű közönség. Állítom, olyan erős és virágzó korszaka sem azelőtt, sem azután nem volt a nagyváradi Ady Endre Irodalmi Körnek, mint a megfélemlítések idején. (Az 1998-ban, a *Bihari Napló* kiadásában megjelent *Péntek esti szabadságunk* című dokumentumkönyv részletesen és hitelesen mutatja be a kör húszéves tevékenységét, megszólaltatva az egykori tagokat és a kör vezetőit.)

Török Miki a hetvenes évek vége felé megbetegedett. Festősegédként dolgozott egy brigádban, és egy napon, amikor elköltöztették a raktárukat, Miki 30-50 literes festékbödönöket rakodott fel egy teherautóra egész délelőtt. Akkor sérülhetett meg a mellhártyája, aminek következtében összeesett a tüdeje, légmellel kapott, majdnem meghalt.

Felépülése után sűrűn töltöttük együtt a szabadidőnket Mikivel és feleségével, Lodyval. Hajnalba nyúlóan kanasztáztunk, beszélgettünk, söröztünk. Együtt nyaraltunk Gyantán, a Fekete-Körös völgyi kis hétvégi házunkban. Hétvégeken kirándultunk, s Dámát, az okos bokszérüket is magukkal hozták. Egy szombati napon a férjem, Guszti azt javasolta, üljünk be a 850-es Fiatba és menjünk szedret szedni. A Félixfürdőn túl tud egy jó szederbokros területet, s ha teleszedtük a kosarakat, bort készítünk a szederből. Dáma kutya is velünk tartott és örök hálára kötelezett minket. A hős kutya azon a szederszedős napon megmentette ötéves Krisztina kislányom életét egy feldühödött bikától. Ezt később Miki meg is írta *Kutyadolgok* című regényében. *(Lásd a részletet Irodalom rovatunkban.)*

Nehéz évek köszöntöttek ránk. Majd mindenki próbált menekülni Romániából, de mi szívósan kapaszkodtunk szeretett Váradunk szépségébe, illatába, történelmi és kulturális múltjába. Aztán Török Mikiéknél is betelt a pohár, amikor 1980-ban Miki felsége, Lody hármas ikreket szült hét és fél hónapra, de az orvosok nemtörődősége, a silány életmentő felszerelések miatt a csecsemők meghaltak. Akkor határozták el, hogy elhagyják Romániát. Egy interjúban

Miki így vall erről: „Elegem lett egy velejéig korrupt ország hazug társadalmában, tizedrendű állampolgárként vegetálni. Illusztráljam? '80-ban hármas ikreink születtek. Hét és fél hónapra: két kislány és egy fiú. A diagnózis szerint három eleven magzat vetélése történt. A testsúlyuk papíron 70 – 80 – 90 deka lett. A standard szerint tehát 1 kg alatt vetélésnek minősítve nem kaptak semmi ellátást. Így éltek egy, négy, illetve öt napig. Két hét múlva tudtam meg a csalást attól az ismerős nővértől, aki a születésükkor mérte meg őket, hogy 1,15 – 1,30 – 1,40 kg-osak voltak. Ezt reggel az orvosi konzílium dr. Petka igazgató elvtárs döntéseként változtatta meg. Koraszülöttként ugyanis vérplazmát és kezelést kellett volna kapniuk, körülbelül akkori 100 000 lej értékben. Összevetve: három magyar újszülött élete kevesebbet ért, mint egy gyári hibás Dacia. Így takarékoskodott a kórház, gondoskodott rólunk a Párt. Még lehetőséget se kaptam arra, hogy esetleg én vegyem meg a szükséges gyógyszereket. Utólag pedig, miután a gyermekeimet már eltüntette a kórház krematóriuma, hova mehettek volna reklamálni az Úristenen kívül?!”

Miki édesanyja Frankfurtban élt – erről addig én sem tudtam –, így családgyesítés jogcímén 1982-ben sikerült elhagyniuk Romániát pár hónapos kisfiukkal. Kis Miki 1982. április 25-én született, 7 hónapos volt, mikor elhagyták Váradot. Mikici útlevelképét mindannyian megmosolyogtuk. A fotón egy csecsemő csodálkozott

fehér ingben, zakóban, nyakában sötét nyakkendővel. Második gyermekük, Tímea már Frankfurtban született, 1987 őszén.

Török Miki Frankfurtban nehezen találta meg a helyét. Volt féreg- és rovarirtó, majd szállodai alkalmazott. 1986–92 között a Verlag Sipos, Maecenatura Hungarica főmunkatársa. 1994-ig papír- és írószербolti kereskedő, majd vállalkozó. Csak egy évtized múlva kezdett újra írni, próbálta megszervezni ott is a magyar értelmiségiek csapatát. 1997–2008 között elvállalta a Frankfurter Német–Magyar Társaság elnökségét, fellendítve az irodalmi életet. Az én *Élni fogsz* című novelláskötetem is így jutott ki egy frankfurti könyvvásárra.

Cserna Csaba színész és jóbarát a Török Mikinek címzett posztumusz levelében így ír ezekről az évekről: „Sokáig a Német–Magyar Társaság által bérelt magyar standot vezettet a frankfurti könyvvásáron, majd amikor beköszöntött az európai demokrácia, a magyar kiállítóknak köszönhetően kaptál pár méternyi polchelyet, hogy bemutathasd az emigráció vagy a szórványban élők irodalmát. Volt, amikor az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Argentína magyar szerzőinek a könyveit állítottad ki, de az édes erdélyi, partiumi, felvidéki, délvidéki kiadók mindig képviseltették magukat. Segíteni akaró jellemedből fakadóan, azokat a szerzőket állítottad ki a nemzetközi könyvvásáron, akiket elhallgattak, elnyomtak otthon, vagy később a változás után nem álltak az épp aktuális kormány kulturális látószögében. Sokszor meghívtad író-olvasó találkozóra a könyvvásár vendégeként épp Frankfurtban tartózkodó magyar írókat és költőket. A Német–Magyar Társaság meghívottjaként körünkben üdvözölhettük Batta Györgyöt, Czako Gábort, Dalos Györgyöt, Debreczeni Tibort, Farkas Antalt, Grendel Lajost, Jókai

Annát, Kocsis Istvánt, Kozma Máriát, Králik Lórándot, Kukorelly Endrét, Mácsai Pált, Markó Bélát, Mensáros Zoltánt, Mezey Katalint, Niko Nikolovot, Nikolits Árpádot, Pusztaszeri Lászlót, Schäffer Erzsébetet, Szalai Sándort, Szűcs Lászlót.” (A *Búvópatak* kulturális folyóirat 2018. májusi száma alapján.)

Utoljára 2012 júniusában találkoztam Mikivel, amikor elhozta Nagyváradra a Darvas Szilárd emlékére összeállított zenés kabarét Cserna Csabával és Darvas Ferencsel. Farkas Antal református lelkész, író fogadta őket, a várad-velencei kultúrházban adták elő a darabot nagy sikerrel. Elutazása után küldtem Mikinek néhány fotót, melyek az előadás pillanatait örökítették meg, de nem válaszolt. Érthetetlen csend következett. Nem jött levél, sem hír, aztán megtudtuk, halálos kór támadta meg a tüdejét. Török Miklós sok küzdelem és fájdalom után, 2013. október 17-én, Frankfurtban hunyt el. Utolsó kívánsága az volt, hogy szeretett szülővárosában, Nagyváradon temessék el, az őt felnevelő nagyszülei sírja mellé. Kívánsága teljesült. Váradról indult el és Váradra tért vissza. Isten és az őt körülölelő anyaföld adjon neki örök nyugalmat és békességet!